

МИРТЕМИР

Асарлар

ТЎРТ ЖИЛДЛИК

Тошкент

Ғафур Гулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти
1982

МИРТЕМИР

Асарлар

УЧИНЧИ ЖИЛД

ШЕЪРИЙ ТУРКУМЛАР
ДОСТОНЛАР

Тошкент

Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти

1982

Ўз

М 57

Таҳрир ҳайъати

К. ЯШИН, ЗУЛФИЯ, МИРМУҲСИН, Б. БОЙҚОБИЛОВ,
И. ҒАФУРОВ, М. ТУРСУНОВ

Нашрга тайёрловчи:

НАИМ КАРИМОВ

Миртемир.

Асарлар 4 жилдлик.—Т.: Адабиёт ва санъат нашриёти, 1982.
3-жилд. Шеърӣ туркумлар. Достонлар. 240 б.

Ўзбекистон халқ шоири, Ҳамза номидаги Ўзбекистон ССР Давлат мукофоти ва Бердах номидаги Қорақалпоғистон АССР Давлат мукофоти лауреати Миртемир тўрт жилдлик „Асарлар“ иининг ушбу учинчи жилдига атоқли санъаткорнинг шеърӣ туркумлари ҳамда достонлар киритилди. Бунда ўсиз „Ленин жилмайиши“, „Қорақалпоқ дафтари“, „Қирғиз шеърлари“ туркумлари ва „Сурат“, „Ленин ва Ражаб бобо“ сннгари машҳур достонларини ўқийсиз.

Миртемир. Сочинения. В 4-х т. Т. 3. Стихотворения. Поэмы.

Ўз2

М $\frac{70403-III}{М 352(04)-82}$ 42—82 4702057020

ШЕЪРИЙ ТУРКУМЛАР

Ленин жилмайиши

ВЛАДИМИР ИЛЬИЧ ЛЕНИН

Эй, ақл дарёси, эй, расо одам,
Эй, даврон келтирган дов елкасида!
Эй, шубҳа устидан чеккан сўнг рақам —
Қора туманларнинг зид кўлкасида.
Эй, зако зиёси, эй, зеҳни олам,
Эй, иқболни кўрган ҳақ эгасида!
Зарби зилзиладай айрилиқ, мотам —
Наҳот тополса жой ёз ўлкасида?

Йўқ, асло!.. Гулбоғлар, хиёбонларда —
Сени мудом кўрар жаҳон барҳаёт.
Шўх дарёлар очиб биёбонларда,
Сен ёрсанки, қурар инсон зар ҳаёт.
Ўзинг қопқо очган чўнг давронларда
Нечук даврон сураар кар, заҳар ҳаёт?
Умр хушҳол кечар соз замонларда,
Жами жаҳон кўрар — на дилбар ҳаёт!

Йўқ, сенга ўлим йўқ... ўлмайсан ҳечам,
Элтар паҳлавон эл нақ сийнасида.
Сени деган дунё қадди эмас хам,
Гавҳарсан кўнгиллар хазинасида...
Ўпқонлар, довлар кечди дов ўлкам,
Тўфонлар тик турди ҳар зинасида:
Замонлар муродин қилсак жамулжам,
Барқ урар бу даврон ойинасида.

Зимистон элларда жилвагар баҳор,
Кўксига тақди гул қанча қақроқ туз...
Ҳар гул япроғида табассуминг бор,
Гул фасли ўлкамда демас: қиш ё куз.

Меҳнат бу диёрда улкан ифтихор,
Жаҳон саҳнасида ўлка ёруғ юз.
Ҳароратинг зўрки, эй соҳибикор,
Чирчиқ кечасига рашик этар кундуз...

Йўқ, сен ўлганинг йўқ... ўлмайсан ҳечам,
Ед этар оналар бахт алласида.
Сийна доғларига қўялдинг малҳам —
Машаққат йилларда, хавф палласида,
Сен — ўлка шонисан! Сен — ғурур, ҳашам
Ғолиб мамлакатнинг шоҳ ялласида.
Ғолиб эл дерки: эй, сенсан муҳтарам —
Жаҳон-жаҳон зафар таралласида.

Олмалиқ конига тушасан ногоҳ,
Мардларга жилмаяр ўткир кўзинг бор.
Чирчиқ тўғонида ҳар лаҳза огоҳ,
Ҳамиша мунаввар, ёруғ юзинг бор.
Чигил ғавғолардан йўл очар ҳар гоҳ —
Кремль авжида зап юлдузинг бор.
Қаҳрингдан ғанимга олам маҳшаргоҳ,
Политбюрода ҳам мудом ўзинг бор.

Йўқ, йўқ, ўлганинг йўқ... ўлмайсан ҳечам,
Сен пайдо ҳар зафар арафасида.
Қаришингда ёш аскар ичар илк қасам,
Илк меҳрини қўяр ҳар норасида...
Изингдан илгари югурар олам,
Сен — абадий зиё бахт дийдасида...
Минг обида қураар ижодкор одам —
Ҳали замоналар қасидасида...

Шариф бобога сен ҳамроҳ тун бўйи,
Сув суғординг жилмай жилға бошидан.
Сенсиз ўтмас кузда Фарғона тўйи,
Мажлисда ўрнинг бор ҳайъат қошидан.
Элда басталанар ҳар кун бахт куйи,
Жаҳон завқ олади янғирашидан.
Сенга банд одамзод хаёли-ўйи,
Мардларга тимсолсан йигит ёшидан...

Йўқ, йўқ, ўлганинг йўқ... ўлмайсан ҳечам,
Папанинга ёрсан муз саҳросида.

Қор қаламравида хуш боғи Эрам,
Шаҳар барпо овлоқ дашт орасида.
Йўлдан уролмагай ҳар шум, муттахам;
Эл оқни ажратар тун қорасида,
Сен бўлсанг бас, осон ҳамма мушуқул ҳам,
Даҳшатларда, душман можаросида.

Эй, дарёйи меҳр, бебаҳо гавҳар...
Жаҳон нур олади, манбаи нур сен.
Эл дерки: зар қадрин билади заргар,
Эл дер: то ҳаёт бор, сен ҳам турурсен...
Олам китобида номинг мўътабар,
Ҳар қайда ярақлаб сен кўринурсен...
Зулмат диёрига гўё оқ саҳар,
Гўёки офтоб этгунг зуҳур сен.

Йўқ, йўқ, ўлганинг йўқ... ўлмайсан ҳечам,
Кўрдим хирмон чоғи Дон даласида.
Чўпонларга ажаб меҳрибон, ҳамдам
Узоқ Қозоғистон Қарқарасида.
Осий қўшчиларга дўсти — муҳтарам
Ҳиндиқушининг холи мағорасида.
Марказком кенгашар кеч то субҳидам —
Кремлда, бутун иш борасида...

Маҳорат бобида бўлди паҳлавон
Сени даласида кўрган пахтакор...
Рекорд ол, қизгинам! — дейсан, на шоён,
Шакархон шаънига яшил водий тор.
Сенинг ҳар ширинг мазмуни жаҳон,
Сенинг ҳар калиманг ўзи хўп ашъор.
Саодат боғлари бўлмагай хазон,
Сен илк боғбонисан, оламга ошкор...

Йўқ, йўқ, ўлганинг йўқ... ўлмайсан ҳечам,
Ярақлайсан офтоб шаъшаасида.
Келишар: зўринг бор, жилонг бор, десам,
Қояларнинг шаддод шаршарасида.
Сезар ўз ёнида ўлка чинакам —
Бўстонда, қумлоқда, тоғ дарасида.
Овозинг ёвузга хавф солар бардам —
Янграр қалдироқдай эл наърасида...
Хоразмда сени атар: ёшулли,

Олис Бадаҳшонда: падари калон.
Шимол саҳролари — булбулли, гулли,
Болтиқ бўйларида юрт дориламон.
Бутун ҳикмат сенда, устози кулли,
Ақлинг теранликда — тўлқинли уммон...
Лак-лак меҳнат аҳли бўлуру кўнгилли —
Қатъий жанг айёми қурганда майдон...

Йўқ, йўқ, ўлганинг йўқ... ўлмайсан ҳечам,
Сен ҳаёт келар кун мадҳиясида.
Улимга тик боққан кўзлар, гарчи нам,
Лекин мунг йўқ шоир марсиясида.
Сен борсанки, эрта бугундан кўркам,
Зафарларнинг зангин манзарасида.
Қуёшдай ёнасан кундуз ҳам, кеч ҳам —
Ҳаёт денгиз бўлса ҳар заррасида...

Илҳом солиб оқсоч Жамбул кўнглига,
Баҳши Абдулага сен тутқаздинг соз.
Гов сололмас булут шамол йўлига,
Ёвқур лочинларинг на баландпарвоз!
Сен севги ўргатдинг Ватан ўғлига,
Таллинга қадрдон Дараи Дарбоз.
Еруғ бердинг замон, зулмат чўлига,
Зўр партиямизга сен ўзинг устоз!

Йўқ, йўқ, ўлганинг йўқ... ўлмайсан ҳечам,
Жонсан озодликнинг пок танасида.
Сени доҳим дегай узоқ эварам —
Қирқинчи асрнинг сўнг санасида.
Қуёш ҳарорати сенсиз бенур шам,
Қуёшларинг курра айланасида.
Сени чўққиларга кўтаргай олам —
Коммунанинг жаҳон тантанасида.

1940.

ҚУЕШНИНГ ЗАБТИ

Ажриқзорни бузиб, текислаб майдон,
Кўчатлар ўтқазиб сув бўйларида;
Республика боғлар қилди муҳайё,
Сени ўйнасин деб ёз ойларида.

Боғлар соясида ўйнайсан, ўғлим,
Сенинг ўртоқларинг бўлур бир талай.
Қуёшда, сояда осойишта — жим,
Қўшиқлар айтарсан, кўзи қуралай!

Бари сиз учундир: шу чаман, шу боб
Ўтмиш жафосини билмай ўсасиз.
Оппоқ кўнглингизга бало солмас доғ,
Умрингиз йўллари ғамсиз, ғуссасиз!

Сиз улуғ жангларнинг ҳикоятини
Ўқийсиз асрнинг шоҳ асаридан.
Улуғлайсиз ватан саодатини,
Умрингиз халосдир кечмиш заҳридан.

Қўшиқлар тўқийсиз бахт тўғрисида,
Ўқасиз Ленин ким, ленинчилар ким.
Қуёшнинг эртаги забти ҳақида
Биринчи сатри сен ўқи, ўғлим!

1935.

ОНА ШАҲАР

Эй, шимол қалъаси — афсона шаҳар,
Эй, қадди букилмас, мардона шаҳар,
Эй, жанг қўшиғида тарона шаҳар,
Шонинг бўлди дoston жаҳона, шаҳар,
Эй ўлкам гурури, эй, она шаҳар!

Сенда олам-олам ҳусн, қудрат бор,
Ҳатто ҳар парча тош қадим ёдигор,
Қамалга олди ёв, аблаҳ-бадқирдор,
Майли, мажақлансин ёвуз ва ғаддор;
Эй, чексиз давлатда дурдона шаҳар!

Ўлди остонангда беадад ҳайвон...
Сен жанг майдонида соҳиби қирон;
Зарбинг зилзиладай — еру кўк ларзон,
Нишини уролмай янчилар чаён!
Синиқ фишт ололмас бегона, шаҳар!

Улуғ Ленин шаҳри, баҳодир қўрғон;
Қор этарми келса юз бор ўт-тўфон!

Сени ардоқлайди мард Ўзбекистон.
Сени қутқаргали арзир берсак жон,
Шаҳарлар олдида ягона шаҳар!

Сен деб дилда тўлқин, ишқимиз жўшқин;
Узоқ эмас! Келар ўшал шаддод кун,
Жавоб берар, ҳатто, қатра қон учун,
Синиқ ғишт учун ҳам тўлар талай хун,
Ўч бўлар беомон, жонона шаҳар!

Дайдир айланангда душман подаси;
Майдонда чархланур мард продаси,
Ботирга куч берар жанг шаббодаси,
Бирга кўтарилур зафар бодаси,
Улуғ пойтахтга дугона, шаҳар!

Эл дерки: нодон дўст — бошингга жафо,
Қора кунда чин дўст пешаси вафо!
Бўйнингга миномас сариқ рўдапо,
Оламдан сурилур хатарнок вабо,
Сен учун борамиз майдона, шаҳар!

1942.

БАЙРАМ

Тонг шафақдан бўйинбоғ бойлаб,
Салют берди ер куррасига.
Қуёш дарров баланд жой сайлаб,
Байроқ тикди тоғ қиррасига.
Ундан кейин, бутун осмонни
Босиб кетди қизил яловлар.
Гўё ўраб олди жаҳонни
Шафақлардан, нурдан оловлар...

Олов рангли бўйинбоғ боғлаб
Байрам тонги бўйингинамга,
Жўнаб қолдим мактабни чоғлаб,
Севинчларим сизмас сийнамга.
Кўз ташладим улкан шаҳарга,
Байроқлардан кўзлар қамашар.
Салом элга, бахтиёрларга,
Бахт шавқига қўшиқ ярашар...

Юриб бўлмас кенг кўчалардан,
Майдонларда зич тўлган одам.
Куйлар оқар музикалардан,
Бир оҳангда ташланур қадам.

Утар қувноқ қаторлар нуқул,
Тўп-тўп кийган ипак беқасам.
Қўллариди даста-даста гул,
Кўзим тўймас қанча қарасам.
Куйлаб кирдик Қизил майдонга,
Ленин бобо боқар баланддан,
Қўл кўтарган қуёш томонга,
Хурсанд бўлиб биздай фарзанддан.
Ленин бобо сўраб тургандай:
«Байрам қутлуғ, қўзичоқларим!
Азаматлар, ўқишлар қалай,
Қани айтинг, бўлмоқчисиз ким?»
Биз куйлаймиз: эй, Ленин бобо,
Орамизда беҳад талабгор,
Ҳар ҳунарда бўлғаймиз бурро,
Олим, аскар, ишчи, дурадгор!
Яшил осмон бўшлиқларида
Биз учармиз мисоли шунқор.
Янграймиз бахт қўшиқларида,
Ҳар ким десанг, орамизда бор...
Салют берар ёш насл бутун,
Барча деймиз шодумон: салом!
Бахтли ёшлик, ҳур ёшлик учун
Эй партия — отажон, салом!

1945.

ЕШЛИК ҚУШИҒИ

Тўлқинлан, эй кўнгил, навқирон ёшим,
Чайқал баҳор чоғи дарёлар мисол...
Партиям, йўлбошчим ва замондошим,
Юксал, тагин юксак фазолар мисол.

Жаҳон билар: ўзинг улуғ отамсан,
Ўғиллик бурчим бор:
Тоғ мисол, бағри кенг саҳролар мисол.
Оталар отаси, юртда каттамсан,
Олқиниш ва ифтихор дунёлар мисол!

Қуёшсиз айланмас фалакнинг чархи,
Партиясиз эса, ҳаёт бемаъно...
Бурун пучак экан умрлар нархи,
Бурун заҳматчига тор экан дунё.

Кечмишни кўрганлар демас афсона,
Ўтмиш қалин китоб, сарлавҳаси қон.
Арзир заҳматингга юз-юз тарона,
Ишқимиз — чайқалган қирғоқсиз уммон!

Хушбахтман: бешигим тебратган сенсан,
Хушбахтман: бугундан чиройли эртам.
Ҳаёт маъносини ўргатган сенсан,
Шавкати бир жаҳон пахтакор ўлкам!

Мағрурман: эрким бор, оппоқ тонгим бор,
Ишласам заводим, ўқисам мактаб.
Ленинизм — ғоям, юксак онгим бор,
Тилсимлар қулфини очишдир матлаб;

Мағрурман: жигарбанд эллар, аймақлар,
Даралар, жилғалар, дарёлар менда.
Азамат шаҳарлар, олтин қишлоқлар,
Эрта гул очажақ саҳролар менда.

Мағрурман: беғубор келажагим бор,
Чўлларда қургайман кўп яшил шаҳар,
Ёшман, не ҳикматлар билажагим бор,
Зарур бўлса, юртга фидойи аскар...

Мағрурман, хушвақтман — озод ишқим бор,
Қўшалоқ умрнинг борми баҳоси!
Неваралар бахти тагин шуъладор,
Ёритгай асрлар йўлин зиёси...

Мағрурман: юлдузни кўзлар хаёлим,
Эркимда ҳамма касб ва ҳамма ҳунар.
Истасам чўпонман, истасам олим,
Истасам тоғлар ҳам амримга кўнар...

Мағрурман: учади етук хаёлим,
Қолмас қитъаларда чегара, говлар:
Қолмас бу оламда на зулм, на золим,
Ўзи қазган гўрга тушар шум ёвлар!

Аминман: куррани ёритар даҳонг,
Баланд — ленинизм пўлат қалъаси.
Атомларни ишга солар асрий онг,
Улимни енгажак асринг боласи!

Сен берган ёшликнинг мазмуни чуқур,
Унда замонларнинг чўнг салмоғи бор.
Меҳнат дувёси ўз иқболин ўқир,
Янги жаҳонларнинг яралмоғи бор!

Тайёрман: сен десанг, ошғум давонлар,
Сен десанг кўкларга учмоғим аниқ!
Писандмас тилсимлар, ғовлар, тўфонлар.
Етти қат ер қаърига тушмоғим аниқ!

Чунки мен тугилмай туриб, мен учун
Бахтиёр бир дунё этдинг тугал бахш.
Ҳар қадамим маъно тўла ёруғ кун,
Шу важки, ҳурматинг кўнгилларга нақш.

Шу тенги йўқ ёшлик, ёш вақт туфайли
Жаҳонни кулдирмоқ учун тайёрман.
Шу тенги йўқ ёшлик, шу бахт туфайли
Жаҳонни, замонни —
Гулларга тўлдирмоқ учун тайёрман!

Тарихда тарихлар яратмиш падар,
Фаҳрим, ҳаётим сен, юрагим, кўзим,
Ёшлигим ҳеч кимни севмас сен қадар,
Сен бугун ва эрта, байроғим, сўзим!

Сен берган ёшликнинг ўзи бир даврон.
Шонинг замонларнинг зар китобида.
Сени ардоқлайди замину замон,
Етаклайвер ҳамон зафарлар томон,
Коммуна чўққисн сенга обида!

1955.

УЛУҒ ИНҚИЛОБ

Бахт ўзинг, давр ўзинг, даврон ҳам ўзинг...
Улмас ғояларнинг олмосдек тиғи,

Беомон ҳам ўзинг, омон ҳам ўзинг,
Эй тинчлик жарчиси, эрк суянчиғи,
Улуғ инқилоб!

Ёруғлигинг бирдай яқин, йироққа,
Эй, улуғ Лениннинг порлоқ закоси...
Сени тилга олсак, турар оёққа —
Бутун ер курраси, меҳнат дунёси,
Улуғ инқилоб!

Эй, сен Нозимона оташин илҳом,
Ҳамид рубобида эй жаранг мақом,
Меҳнаткаш дунёга хос соғинч калом,
Шеър фасли, бахт куйи, янғироқ айём.
Улуғ инқилоб!

Сен ўлка бошига қўйдинг гулчамбар
Бахт аталмиш сўлмас гул-чечаклардан,
Шу янги дунёдир бизнинг шоҳ асар...
Сулувроқсан шеърдан ҳам эртақлардан,
Улуғ инқилоб!

Умр кечар бир қуёш, бир кўк тагида...
Бу Ватан ўзи кенг, ёруғ жаҳондир.
Меҳнаткаш ўзбекнинг дов юрагида
Сенга меҳри чексиз-жўшқин уммондир,
Улуғ инқилоб!

1958.

ЭЛУ ЮРТ МАҚТОВИ

Менинг бахтим, менинг шавкатим,
Бобо юртим, она тилимсан.
Фаҳрим — социалистик миллатим,
Менинг совет ўзбек элимсан.

Қалбим, меҳрим, муҳрим, давлатим,
Ардоқлигим, кўрким, савлатим,
Қўш орденли жумҳуриятим,
Излай-излай топган йўлимсан.

Достонларим дебочасида,
Қўшиқларим овозасида,

Каттакон шарқ дарвозасида
Эркин элим, қандоқ сўлимсан!

Саратоним, совурим, чиллам,
Боғу роғим, тутзорим, пиллам.
Қўрғошиним, таги мўл тиллам,
Ипагимсан, қорақўлимсан.

Бекободда пўлат қуйғувчи,
Газлида ер қаърин ўйғувчи,
Етмиш тилни бирдек суйғувчи,
Ҳаёт унган даштим — чўлимсан!

Марғилонда атлас тўқувчи,
Мирзачўлда комбайнер, сувчи,
Қоммунизм дарсин ўқувчи —
Ғанишер, Турсуной, Мелимсан.

Манглай тери билан оқ юзим,
Қуёшдан нур эмган юлдузим,
Кўҳна шарққа ёруғ кундузим,
Довон ошган тонгги елимсан.

Қозоқ билан қадимдан қондош,
Туркман билан туғаси жондош,
Янги дунё билан замондош,
Заҳматкашим, бахти мўлимсан.

Тожиқ билан акаю ука,
Пешонадан тер тўка-тўка,
Меҳнат қилар пахтакор ўлка —
Меҳнаткашим, қадоқ қўлимсан.

Қирғиз билан жияну тоға,
Тоғларида қор паға-паға,
Жиянларга жонлар садаға...
Қўш белбоғлик толмас белимсан.

Озар билан йўлларда йўлдош,
Арман билан ҳамиша қўлдош,
Грузин билан айрилмас қардош,
Тоза дилим, ёруғ кўнглимсан.

Украина — бу элга куда.
Қондош бўлдик... Яқинлик шу-да!
Меҳри дилда биллур кўзгудай,
Отам, онам, синглим, ўғлимсан.

Белорусга меҳри бир жаҳон.
Жангда бирга солдик дов, сурон.
Тўйлар бирга, тўкис дастурхон.
Дўстга-дўсту, ёвга — ўлимсан.

* * *

Болтиқ бўйларида юрганман,
Рига балиқчисин кўрганман,
Бошим яланг, узоқ турганман
Улуғ Райнис сағанасида.

Улкан сафда ўн беш баҳодир,
Не жумбоқлар ечишга қодир,
Барига рус оға пешводир
Ҳар юксалиш поғонасида.

Иигит ёшда ўн беш эгизак,
Ўн беш байроқ — оламга безак.
Замонларга ибрату ўрнак
Байроқ ўн беш, лекин байроқдош.—

Қанча элу элат жигарбанд,
Қариндошлик — тик қоя монанд.
Минг иблис ҳам беролмагай панд...
Бари бир қалб, бари сабоқдош.

Бу улкан юрт, Москва бош шаҳри,
Асрларга асрдош шаҳри,
Қадим шаҳри, мангу ёш шаҳри,
Эрку бахтга пўлат пойдевор.

Дарё, денгиз, ўрмон эгаси,
Буғдой, пахта хирмон эгаси,
Қон эгаси, даврон эгаси —
Қончи, деҳқон, бобо чорвадор.

Етти йиллик юкини ортиб,
Асрларнинг танобин тортиб,

Бахт яратар қўлин қабартиб,
Тинчлик — дўстлик юртидир бу юрт.

Бири олим, бири талаба.
Бунда ҳар кун — улкан ғалаба.
Мағиз-мағиз тўлган ғалаба
Тупроғини, арзир, кўзга сурт.

Доно Ленин мамлакати бу.
Алп меҳнатнинг баракати бу.
Атомларнинг чўнг ҳикмати бу...
Омон бўл, Рус, эллар оғаси!

Баланд тоғлар боши қор кўрсин,
Умринг мангу гулбахор кўрсин.
Қуёш каби ярқираб турсин
Партиямиз — йўллар дарғаси!

Машғал бўлиб етти йилликлар
Келаверар қирқлар, элликлар.
Коммунизм бўлур шоҳ асар...
Юз яшагум юрт бахтин ўйлаб.

Дўстлик сўзи — сўзларнинг нақши.
Ҳеч сўз борми бундан ҳам яхши!
Ўз юртимда мен ҳам бир бахши,
Умрим кечар дўстликни куйлаб.

1959.

ЛЕНИН ЖИЛМАЙИШИ

Ойларнинг яхшиси, ойлар чиройи,
Ойларнинг эркаси шу апрель ойи.

Олам кўз уқалаб қиш уйқусидан,
Уйғонар муҳаббат, уйғонар чечак;
Қўк янграр қушларнинг шўх қийқувсидан,
Ҳар ёруғ тун ўзи бир тугал эртак.
Сувлар тошқинидан далалар рози,
Юлдуз кўзлагандай хаёл парвози.

Қўкракка уради кўклам эпкини,
Қўшининг бошида тунар пахтакор.

Ўсмирлар юзига тошар сепкили,
Бу ой ҳикматлари ой дегунча бор...
Оқ булут ўтади енгил, учағон,
Илиқ томчиларга чўмилар жаҳон.

Дил ўйнар эпкинда ўйнаган баргдай,
Ғунчалар устида юз хил капалак;
Олис оламларга қопқо ё аркдай
Осмонда товланар ажиб камалак.
Мана шундай ойда оламга келмиш.
Оламнинг жамоли одамга келмиш.

Она оғушида ухлаб, эҳтимол,
Жилмайгандир илк бор маъсум чақалоқ.
Она тилаги бир: ўссин безавол! •
Она кўнгли шундоқ — қутлуғ, доим оқ...
Йигирманчи аср, йигирманчи йил,
Йигирманчи йилнинг нақ апрелида —
(Лениннинг туғилган куни, яхши бил!)
Совға тайёр бўлди Туркистон элида,
Нима денг? Йигирма вагонлик карвон —
Бугдою нўхат бор, мош, мағиз, туршак,
Ёнғоқ, олмақоқи, майизу баргак,
Темир излар оша жилмақда равон;
Қўл ёки қуруқ сой, ё ғариб эгат,
Кўринмас чўлларнинг олис қирғоғи,
Тиним билмай борар бекатма-бекат,
Ахир, шу — йўлларнинг энг тўғрироғи!

— Сизга, янги Шарқнинг байрам совғаси,
Сиз — эй инқилобнинг улкан дарғаси!
Дедилар Ленинга, — антиқа карвон,
Бугдою нўхату мош, мағиз, туршак,
Ёнғоқ, олмақоқи, майизу баргак
Ва озод, янги Шарқ меҳри бир жаҳон!

Шошиб қолгани йўқ, ишонарди, ҳа,
Кечалар уйқусиз ўйлаганлари,
Минбарлардан куйиб сўйлаганлари
Яратажак Шарқда қувноқ қаҳқаҳа...
Баъзилар айтгандай рўдапомас Шарқ,
Юғрик от кетида елган туямас,
Қозондан юққулик қора қуямас,

Шарқликдан шарқликни қилайлик-да фарқ.
Эмиш Шарқ бошқа-ю, ғарб бошқа... бекор!
Эмиш Осиёда синф йўқ, бир миллат...
Синф жангларида юз ранг, юз иллат,
Ҳақиқатда Шарқ ҳам Ғарбдай эрка зор.

Шошиб қолгани йўқ, ўйларди холис:
Шарқ тақдири ҳатто сургунларда ҳам,
Қувғинларда ҳам
Унинг хаёлидан кетмаган олис.

Ун еттинчи йилнинг қаҳатчилиги,
Қуриганди ўбдан Шарқнинг илиги.
Боласин сотгани чорак оқшоққа
Шаҳристондан тушиб келарди чоллар,
Тўлиб кетган эди ўлка қашшоққа,
Тиланчи, чоракор, дайди ҳаммоллар.
Боғидан бол оққан боғбон, ўтмай ёз,
Шафтоли қоқига зор қолар дилхун,
Атлас мўъжизасин яратган устоз
Жулдур ва юпун.
Қўралаб қўй боққан — сўёлмас қўзи,
Уриниб суриниб ўтар ризқ-рўзи...

* * *

Ленин юборганди ўшанда ошлиқ,
Юз вагондан ошиқ.
Бўлиб берган эди парча нонини
Нондай азиз, танти Русия тупроғи;
Бўлиб берган эди дастурхонини
Чархланиб турганда очлик тирноғи...

Шошиб қолгани йўқ, биларди расо,
Шарқ тақдири ҳатто сургунларда ҳам,
Босириқ туш янглиғ у тунларда ҳам —
Хаёлида эди доимо.

Ленин бир жилмайиб қўйди шу зум, бас,
Порлаб кетганидай бўлди қуёшлар.

— Кўпдан бери бундоқ жилмайган эмас!—
Дерди бир-бирига кекса сафдошлар.
Ленин бир жилмайиб қўйди ўша пайт,
Кўз ўнгидан ўтди Эдил бўйлари,
Усмирлик йиллари, бошқирд тўйлари,
Пойгалар, курашлар, ўлан, қўшиқ, байт.
Уролдан нарида қадим Тўркистон,
Унда қанот қоқар қўшбошлик қузгун,
Жигарин чўқилар, тинмай сўрар қон,
Наҳот қолса ҳароб ва бузғун!
Унда пахтакор бор, боғбону боғ бор,
Меҳнаткаш кўксиди асрлик доғ бор.
Етмагандай гўё ўз хўжайини,
Энг асил ерларин босиб олишар.
Чор тўралари ҳам кесиб пайини,
Бошларига қат-қат бало солишар.
У ҳам жафокаш юрт, қутқарсак агар,
Бутун шарққа машъал бўлмасми магар?
Ҳа, шундоқ бўлғуси, рус ишчисидан
Ҳеч қачон ёмонлик кўрмас янги Шарқ.
Губор ҳам қолмағай қуллик ҳиссидан,
Ўз офтоби янглиғ бахти урар барқ.
Из қолмас саллалик лоуренслардан,
Иблисга муллалик қила олгувчи,
Пайтин пойлаб туриб; фитна солгувчи,
Миллатфуруш ўша пеллардан!

Гўё илгаридан билиб тургандай,
Билиб, ўйлаб, бичиб, режа қургандай,
Ленин жилмайиб дер муддаосини:
— Питер гўдаклари учун тарқатинг,
Москва гўдаклари учун тарқатинг
Янги Шарқнинг илк совғасини!
Ҳа, Ленин жилмайиб қўйди ўша пайт.
Янги Шарқ меҳрига тўйди ўша пайт,
Юзида аёнди қалби, дунёси,
Борлиқнинг ўзидай чексиз маънилиқ.
Қалбида аёнди ўлмас даҳоси,
Даврони сингари ёрқин янгилик.
Тарихларда қолди ўлмас иши ҳам,
Ўша кунги антиқ жилмайиши ҳам...

ТҰҚСОН ИККИ

Сокин кұл сингари сокин эй кўнглим,
Пўртанадек чайқал, гуркира бугун.
Фарғона тонгидай ёрқин эй кўнглим,
Ёрқин байроқларда пирпира бугун:
Ҳазилакам эмас тўқсон икки ёш...
Кўз тикканди, ахир, исёнкор Инсон.
Ҳа, узоқ кутганди шу қоя бардош,
Шу ғариб, шу кекса, заҳматкаш жаҳон.
Баҳор каби ҳаёт яратмоқ учун
Эрта баҳор чоғи келди дунёга.
Не байрам, мўъжиза яратдик дуркун,
Юлдуз учун юлдуз тўла фазога...

Балки эрк офтобдай кулмасди бундоқ,
Гар кечроқ келса.
Балки бахт қучоққа тўлмасди бундоқ,
Гар кечроқ келса... 2,5
Порлармиди, қайдам, не-не эзгу ном
Келмаганда у.
Насиб бўлармиди порлоқ шу айём
Келмаганда у...

Айрилиқ, ёлғизлик, олис сургунлар,
Қаттол қаҳратонлар буколгани йўқ.
Не чигал жумбоқлар, не-не тугунлар
Ақли, меҳнатида сир қолгани йўқ.
Ўзи айтганидай яратдик тенгсиз,
Безакли дунё.
Кўзи очиқ олам боргай изма-из,
Чечакли дунё...

Ев ёқадан олди, ит-чи — этакдан,
Улимлардан ҳатлаб ўтдик довонлар,
Лекин юрт айнинамай юрди этакдан,
Коммуна асрига йўллаб карвонлар.
Шунчалар ҳам тансиқ бўлурмиди юрт,
Тўкмасайдик тер;
Оламга ярашиқ бўлурмиди юрт,
Ютмасмиди ер?

Сокин кұл сингари сокин эй кўнглим,
Пўртанадек чайқал, гуркирагин, ҳа!

Фарғона тонгидай ёрқин эй кўнглим,
Ёрқин байроқлардай пирпирагин, ҳа!
Ҳазилакам эмас тўқсон икки ёш...
Асрлар ўтгуси, у ҳаёт қолгай.

У — мангу олов қалб, у — алп асрдош,
Мангу қолар экан, коинот қолгай!
У бошлаган даврон — даврон бўлгуси,
Уша даврон юз бир дoston бўлгуси,
Жаҳон у ўйлаган жаҳон бўлгуси,
Жаҳон у дегандек омон бўлгуси!.

1962.

1917

Қоронғилик... жон олгудай қўрқинч ва шаддо,
Қора ваҳима.

Қарсиллаган қора аёз, қора гирдибод,
Дил қийма-қийма...

Ел нолакор — ҳар гўшада гир-гир парвона,
Ғарибона инграшидан титрар кенг борлиқ.
Гўё тинмай тўқимоқда чигил афсона,
Не афсона, юз саргузашт мунглуғ ва зорлиқ.
Елми ўзи — инграган ким, уввос тортган ким,
Ё иблиснинг қаҳқаҳалари?

Юрак узиб, чўзиб-чўзиб, дод таратган ким,
Ё қиёмат дағдағалари?

Олис чўлда оч бўрининг увлашими ё,
Ё томуғда осийларнинг танг ғарғараси?
Қамишзорда қоплоннинг ов қувлашими ё,
Ё бетийиқ базмларнинг маст ногораси?
Нола тинмас — қақшагандай яқин ва йироқ,
Нола янграр ё занжирбанд арслон наъраси.
Ё денгизда пўртана бор — титрашда қирғоқ,
Ё кишанлик инсон наъраси?

Ё Кўҳиқоф девларининг жангги, сурони,
Ё ўткинчи ва каззоб бонг, беҳуда товуш.
Ё минг йиллик бир уйқунинг бўғиқ фиғони,
Ё босириқ туш?

На босириқ, на алдоқ бонг, на ҳорғин хаёл,
На қаҳқаҳа, на томуғлар учирган қут бу,
На дев жангги, на қиёмат, на йиғлоқ шамол...
Асрий оғир уйқусида тебранган юрт бу:

Занжирларнинг узилишлари —
Ботирларнинг тебранишидан,
Зиндонларнинг бузилишлари —
Тангриларнинг ингранишидан,
Қалъаларнинг қарс-қарс қулаши —
Эркисизларнинг дадил куйидан,
Жаллодларнинг сўнгги увлаши —
Қўзғалишнинг қаттол тўйдан
Янграётган тўнг ҳайқирӣқ бу.
Тонг отмоқчи, қуёш чиқмоқчи,
Қайсар бонг бу, чўнг чақирӣқ бу,
Қоронғилик тахтин йиқмоқчи.
Чунки Ленин бонг урганди бугун исёнга,
Қалдироқдай садо солди бу бонг жаҳонга...

1962.

АМАКИМ

Тўққиз юз ўн еттида
қайтиб келди амаким,
Жанггоҳдан берироқда
кесибди бир йил ўрмон.
Лениндан эшитганин
айтиб келди амаким:
— Бошланди бўлак замон!
Оқ пошшони тахтидан
рўйирост йиқдик, депти,
Заводлар — ишчиниқи,
ер — омоч сурганники.
Қоронғи бир давронни
гўрига тиқдик, депти,
Саройлар, кошоналар
ғишт териб қурганники.
Меҳнаткаш мусулмонлар,
тенглигингни ол, депти,
Қамчилар ўйнатмасин
ортиқ бошда хўжайин,
Россия етаклайди,
йўлни тўғри сол, депти,
Амакимнинг ўзига
уқтирипти атайин.
Туркистонга қайт, депти,

Кўрганингни айт, депти,
Ҳозир замон эгаси
 меҳнаткаш халқ, қилгин фарқ.
Туркистон уйғонган-ку,
 нақ уйғонар пайт, депти,
Уйғонади бутун Шарқ!
Тўққиз юз ўн еттида
 мен етти яшар эдим...
Амаким яшаган қаср —
 ер таги эсга тушди.
Гўр эдим, думбул эдим,
 ҳали хархаша эдим.
Амакимнинг жумбоқдай
 эртаги эсга тушди:
— Ленинни кўриб келдим,
 Не суҳбат қуриб келдим.
Золимларнинг тақдирин
 қилғаймиз чикка-пукка.
Нуқул шунақа дерди,
 Эрлар ичида эр-ди,
Шу эртагидан кейин
 ёзилди аскарликка...

1962.

ШАМДОН

Бебаҳо эсдалик шу шамдон, шу шам,
Ленин ёзар экан баъзан тун бўйи:
Фақат Россиямас, нотинч шу олам,
Одамзод тақдири — ўйлаган ўйи.

Эзгу лойиҳалар, қутлуғ декретлар...
Паҳлавон бир меҳнат гувоҳи шамдон.
Бирин-кетин тўлмиш варақлар, беглар:
Сулҳ, кўмир, қорамай...

Сут тансиқ, кам дон...

Балки Мирзачўл ҳам, дорилфунун ҳам,
Чексиз Шарқ ва эркин Урта Осиё...
Милт-милт пилпиллаган шу кўримсиз шам
Яратмиш жаҳонга еткулик зиё...

1962.

ОЛИС ФАРҒОНАДАН

Уқ — ўз мерганидай заҳарли эди.
Довулларга қарши юролган довул,
Филдай куч ҳам наҳот таслим бўлса-я,
Уқ — ўз мерганидай хатарли эди...
Оқ тўшакда ётар гўдакдай беҳол,
Кўзларида фақат ўчмас бир учқун,
Кўзларида фақат чексиз ақл, ҳикмат.
Еҳу, ўн тўртларнинг ёвуз босқини,
Пўртаналар, довлар, ўпқонлар, ғовлар,
Янги бир дунёнинг дунё ташвиши,
Мотамлар, бўронлар буколмаган қалб
Наҳот санамоқда сўнг кунларини;
Уқ — ўз мерганидай заҳарли эди...

Сув келтирар ёки дору Надяси,
Миннатдорлик пичир сўзларди фақат,
Бутун айтар сўзи кўзларда фақат.
Уни бир кўрмоққа туш-тушдан келур
Денгизчи ё ишчи, ёки ҳунарманд,
Ё қуролдош сардор, ё яёв деҳқон,
Кўнглин кўтармоқлик ҳаммада армон.

Олис фарғоналик олис йўловчи,
Игна билан қудуқ қазгандай оғир,
Боболар санъатин Ленин асрига
Кўз нурида элтмиш суюк санъаткор
Совға деб келтирди Ленинга атаб
Уйғонган элининг олов севгиси,
Фарзандлик, жондошлик, қалби белгисин;
Неча йил уйқусиз кўз нурин тўкиб,
Ҳунарини тўкиб яратмиш сийлиқ:
Нақшлари ярқирар баҳор тушидай,
Бир бутун — яралмиш минг бир бўлакдан.
Шарқнинг ўзи янглиғ сирли ва жозиб,
Шарқнинг ўзи янглиғ олис ва яқин,
Шарқнинг ўзи янглиғ содда, пурҳикмат.
Шарқнинг ўзи янглиғ кекса, навқирон.
Болишга суяниб, кўз узолмайди,
Улкан халқ санъатин алвон барқидан.
Ҳа, санъат қадрига етар эди у,
Ҳа, меҳнат қадрига етар эди у,

Пичирлаб дейдики: «Ижозат йўқ-да,
Қошки сўзлашолсам фақат бир муддат,
Хунарманд ҳолидан бўлсам хабардор,
Юрагимни айтсам, хап, ҳақим қўймас...

Бениҳоя олқиш устага мендан,
Энг яхши тилаклар, соғлиқ, сўнгсиз бахт,
Санъатига омад — энг кераклиги!»
Ва тагин болишга қўяр аста бош,
Уйқуда жилмайган гўдак сингари...

Ўзбек санъаткорин ўша совғаси
Ленин хонасида турипти ҳануз,
(Эртақдай хонтахта, саккиз қирралик,
Эртақдай чиройли ажиб уч курси)
Ёзувин ўқидим, ажиб ҳуснихат,
Ёзилибди араб алифбосида:

«Инқилоб дарғаси, доҳий Ленинга
Олис Фарғонадан арзимас совға!»

1962.

САҒАНА

Кечаси келдилару,
Кетма-кет елдилару,
Икковин қишлоқдан тутиб олдилар,
Икковин бўйнига чилвир солдилар,
Тиканли сўқмоқдан ҳайдаб қолдилар...

Невараси ҳали ўндами, ўн бир,
Бобосининг ёшин худо билади,
Невараси борар безгакдай дир-дир,
Бобоси билдирмай ёшин силади.
Ўзидан қўрққани учун эмас, йўқ,
Ўзи минг балони кўрган, минг бало...
Фақат норасида учун дилда чўғ,
Фақат шу бегуноҳ... Дариг, вовайло!
Ўғли аскарликда мерган қирағай,
Ўқи хато кетмас, тагин қиличбоз.
Босмачи қирони, доврўғи — ҳай-ҳай,
Тагин чавандоз...

Кечаги тўқнашда ер тишлаганмиш
Қўрбошининг ўзи, ҳа, ўзгинаси.
Қишлоқдаги айғоқ кишкишлаганмиш.
Яхши, қочиб қолди шўрлик энаси,
Лекин қўлга тушди неварар-ю чол,
Фидокор ўғлидан рози-ку, эсиз,
Невараси бевақт топарми завол,
Йўқ, номард олдида бу ҳам чўкмас тиз...
Невара бошини силайди секин,
Бўйнида чилвиру тоғ сўқмоғида.
Невараси нохос суринар, лекин
Инграмас...

Қўчқорнинг қўзичоғи-да!
Унгурга киришар кечаси бир вақт.
Бўйинларда чилвир, қўллари боғлиқ.
Унгурда гулхану тўрда бир карахт,
Карахт бир аждаҳо... қўрқинч нечоғлик!
Қўзларида ёнар ўчи, ғазаби:
— Ҳа, уларми, — дейди, — тутинг тушовда!—
Гўдакдан бешбаттар титрар асаби,
Қўзи оловда...

Уйлар: балки излаб келгай ўғлини,
Балки қўлга тушгай ё таслим бўлгай.
Аямагум ислом олтин пулини,
Қим тирик келтирса, қопчиғи тўлгай!
Лениндан сўз ўқиб келганмиш кофир,
Аскар эди, ҳозир командир — бошлиқ.
Наҳот ўч ололмай ўлурман охир,
Уқ ҳам, йигит ҳам оз, қолмади ошлиқ.

Неварар-ю бобо харсанг тагида:
— Отам бизни излаб келурми, бобо?
Қалтироқ қўзғалар чол юрагида,
Уйлар, фарзанд доғи — дарди бедаво...
Бир ҳафта ўтади, келмас отаси,
Бола ҳам, бобо ҳам сомондай сариқ.
— Наҳот азиз эмас ёлғиз бўтаси?

Қўз ёши ариқ.
— Келмагани маъқул, — дейди чол дилдан, —
Сўзда турмас таслим бўлса ҳам номард:
Аскар ўраб олди ўнгдану сўлдан!
Қочар пайт икковин қилдилар гард-гард.

Сурхон саҳросида Шарққа йўл солиб,
Баландга юрсангиз тоғ сўқмоғидан,
Не-не ойдин булоқ орқада қолиб,
Сув ичсангиз ўнгуру муз булоғидан,
Ўнгуру этагида бир сағана бор,
Ёмон кўздан сақлар қоя панаси,
Бир зум бош эгмайин ўтмангиз зинҳор,
Бу — икки қурбоннинг тош сағанаси.

1962.

КУБА ОРОЛИДАН...

Куба оролидан бир тўп ўспирин,
Мўйловлар сабза-ю, кўзлари қора,
Кўзлари ҳам гапми — ўзлари қора,
Чойхонада суҳбат қурар кечқурун.

Шошмай аччиқ-аччиқ ичилар кўк чой,
Ез чоғлари сўлим «Фурқат» боғида.
Фурқат диёрининг оқшом чоғида
Гулларда нечоғлик фусун ва чирой.

Ўзбек қўшиғига солишар қулоқ,
Даврада йўрғалар абжир ўйинчи,
Гўёки дилида тошар суюнчи
Булоғу булоқ...

Куба оролидан бир тўп ўспирин,
Ўйинга тушади, қўшиққа ҳам жўр,
Дутору чилдирма — машққа ҳам жўр,
Чойхонада қувноқ базм кечқурун.

Булар меҳмон эмас ё йўловчилар,
Эрталаб дарсхона очади қучоқ,
Кундузлари сабоқ кетидан сабоқ,
Билим дарёсида ёш солдовчилар...

Тракторнинг тили нечоғлиқ оғир,
Ёдга олишмоқда пахта илмин ҳам,
Асл йигит учун қирқ ҳунар ҳам кам,
Куба учун бу-ку жуда кам ҳозир.

Баъзан сайр этишса — узумзор чексиз,
Қовунни севишар гўёки банан,
Дўстлардан аямас ўзбек туз ва нон,
Пахтазори эса, яшил бир денгиз...

— Юртингиз чиройли, бойсиз чинакам,
Бундай меҳнаткаш юрт сира йўқолмас.
Дўндирар экансиз дўстликни бирам,
Яхшилиқ, дерларки, ерда ҳеч қолмас!

Қуба оролидан бир тўп ўспирин,
Қора сочлар кўрки ўзбакий дўппи,
Қора юзлар лўппи, пахталик гуппи,
Ё дарс, ё даладан қайтар кечқурун;

Чойхонага келмай ухлашмас бироқ:
— Сиз кўрган кун бизнинг ёрқин келажак,
Қундан-кук ўша бахт яқин келажак...
Қуба-ку, йироқ,

Лекин диллар яқин ўзбек элига,
Едимизда тургай дўстлик вафоси;
Олқиш бўлсин юз бор Ленин йўлига,
Элларни ёритмиш ёруғ даҳоси!

1962.

ФИДЕЛЬ ТОШКЕНТ ДЕНГИЗИДА

Оловли оролнинг ленинчи ўғли,
Оловли оролнинг ақли ва ҳуши,
Оловли оролдек оловли, чўғли,
Пўртана қуши,

Қирғоқда тик турар мисоли ҳайкал,
Бургут кўзларида порлар ҳайронлик.
Хурмойи сиймоси ёришар сал-пал,
Дилида тошқин бор, дил ҳаяжонлик...

— Тўғри, мўъжиза кўп, фаройибот кўп
Ўзбекнинг қадимий чанқоқ даштида:
Эртақдай ақлингни олар экан хўп,
Одам алп меҳнатнинг яшар гаштида.

Гўзаллик имлайди ўнгу сўлингдан,
Боғзору пахтазор қўшалок-эгиз.

Сойлар, яшил кентлар чиқар йўлингдан,
Кетида чайқалар — бу қандоқ денгиз?

Фиделга жавоб дер етук, билағон,
Неча сувда оққан оқсоқол сувчи:
— Биз очган илк дарё — дарёни Логон,
Шундан бери бўлдик дарё қурғувчи.

Унлаб дарё қурдик, кам эмас кўл ҳам.
Кўлимиздан келди денгиз қурмоқлик.
Эллар бирлигидан нима бор кўркам,
Шундоқ зўравон куч дўстлик — иноқлик!

— Ҳали чағалайни кўриб, тонг қолдим,
Тонг қолғулик эди бу ҳол ҳар қалай.
Тик туриб атрофга узоқ кўз солдим,
Чўлда чағалай...

Сири бор экан-да, денгиз бор экан,
Денгиз бўлганда ҳам қандоқ денгиз денг:
Тупроққа севгиси улугвор экан,
Не севгилар унга бўлолмайдн энг...

Эҳтимолки чўлда сув ҳидин олиб,
Кечиб не тоғлардан, не-не ўрмондан,
Не-не ўт нафаслик даштдан йўл солиб,
Келмиш чағалайлар олис уммондан...

Оловли оролнинг оловли ўғли,
Пўртана қуши,
Денгиздай чайқалиб оловли кўнгли,
Денгиз жамолида эди эс-ҳуши:

Тоғлар этагида товланар, ёнар,
Мунча ҳам жилвакор, олислар кўм-кўк.
Нозли келин янглиғ балқар, тўлғанар.
Инсон қудратига, эй олам, тиз чўк!

Бир зумда кирасан неча хил ранга,
Баҳорги тушмисан ёки афсона?
Қуёш келганида худди тепанга,
Ҳар қатранг ялтироқ, йирик дурдона...

Тўғри, кўрмагандим ҳатто тушда ҳам,
Лекин ишонардим инсон кучига.
Ленин ўлкасида зўр-эркин одам,
Минг қуллуқ одамга куч бергувчига...

Тўғри, бу Лениннинг ўша декрети.
Орзу китобидан кичик боб бу ҳам.
Орзу китобининг балки бир чети,
Йўқ, ўзбек чўлида инқилоб бу ҳам!

Оловли оролнинг ҳалол фарзанди,
Пўртана қуши,
Қойил турар эди савлатлик, танти,
Қора кўзларида мавжлар кумуши...

Ўйларди: меҳнатнинг эрка келини,
Кўзгусида осмон ранги этар акс.
Жамлаб ҳар баҳорнинг юз бир селини,
Юз бир ирмоқ бўйлаб тушгай ёзда рақс.

Юз бир ирмоқ бўйлаб чопгай тўлқини,
Тупроқ оғушига кирар жон мисол.
Тупроқ оғушига кирар ҳар кунни,
Тупроқ томирида жўшар қон мисол.

Ҳали қирғоқ лаби қумлоқ, яланғоч,
Ишонаман: тенгсиз боғзор ўсгуси,
Яшил жилва тўкар хилма-хил оғоч,
Не-не самумларнинг йўлин тўсгуси!

Ҳа, жаннат гўшаси бўлур бу қирғоқ,
Жаннатни яратган хаёл-ку, ахир.
Бу чинакам жаннат, сирмас ё жумбоқ,
У жаннат орзуси тилсимлик, оғир...

Оловли оролнинг алп етакчиси,
Пўртана қуши,
Озодлик кемасин дов эшкакчиси:
Кулар, йўйилгандай кўп йиллик туши.

— Муҳитни кўрганман, бу денгиз лекин
Тўлқинда тебратиб, айтгандай алла.
Буни яратгувчи бобоси Ленин,
Тўлқинлик бу давр, шундоқ бу палла!

Ўзбек тупроғининг кўркисан, денгиз,
Ўзбек тупроғининг кўрки бўлиб қол.
Элнинг гурурисан, эркисан, денгиз,
Элнинг гурури ҳам эрки бўлиб қол!

Силагум, ўпгум бор, ёрдай қучгум бор,
Қойилман жўмард эл, мард сувчиларга.
Денгиз, сувларингни сувсаб ичгум бор,
Қойилман ленинчи қурувчиларга...

Фиделга олисдан мен қарар эдим,
Бир зум ўйлаб қолди мисли чўнг ҳайкал,
Хаёлини пайқаб, денгизга дедим:
— Чайқал!

1963, май.

ДИИДОР¹

Бекатмиди, раватмиди,
Кентмиди ё карвонсарой?
Ё расмона шаҳармиди,
Қалъамиди, не гузаргоҳ?
Баланд, ёруғ, қатор-қатор
Не қошона? Бу қандоқ жой?
Ҳар қалай бу юз қалъадан
Ардоқлироқ улуг даргоҳ.

Кириб келди баланд пештоқ
Дарвозадан Ўзбекистон,
Пойтахтлик ишчи синфи
Кутиб олди очиб қучоқ...
Кенг зал тўри, чўнг саҳнада
Ленин ўзи турар шодон,
Ажабланмас, сал жилмаяр,
Меҳр оташи ўчоқ-ўчоқ.

Ленин кўрар: қучоқлашар
Соғинишган оға-ини,

¹ Ўзбекистоннинг 40 йиллик тўй кунлари, Москвада Лихачёв
комидаги автозавод ишчилари даврасига ўзбек адиблари ва санъат-
корлари меҳмон бўлиб борганида ёзганим.

Ҳол сўрашар, кўзларидан
Аримайди ним кулгулар.
Бир-бирининг дийдорига
Сира тўймас, гапнинг чини,
Қалин дўст-да ахир булар!

Яқин юз йил, балки кўпроқ
Балога дош бермиш бирга,
Пўлат янглиғ тобланмишу,
Синовлардан ўтолмиш мард.
Яқин юз йил туз татишиб,
Эрк учун бош бермиш бирга,
Еруғ, эзгу туйғуларга
Қўнолган йўқ бир асп гард.

Туйғуларки, тоғлардаги
Булоқлардай биллур ва пок,
Оғир кунда бир-бирига
Талай-талай чўзишган қўл.
Оғир кунда талай-талай
Бирга диллар бўлганди чок,
Бу йиғласа, унисининг
Бағри эзик, ёқаси ҳўл.

Уч юз йиллик қарам вақтда
Дарддошлиги ҳамишайди.
Бири ажал зарбли гурзи,
Ўзга бири олчин тўқмоқ.
Зулм дорларин қулатарда
У болта-ю бу тешайди,
Бири донғил йўл бўлганда,
Ўзга бири худди сўқмоқ

Бир-биридан ўрнак олди,
Сабоқ олди, ўрганди кўп,
Шу сабадан қирқ ёшини
Қилса арзир юртга кўз-кўз.
Соқ туришар икковлон ҳам:
Дўст кўзига тушмасин чўп!
Шу сабабли қутлуғ тўйи —
Жарангдор куй, айтгулик сўз.

Ленин эслар: қирқ йил аввал
Кўрган эди анча забун,
Ленин эслар: завол эмас,
Қамолига йўқ эди шак.
Неча қатла шу халқ учун
Бўлган эди жигари хун,
Қўллаганди гангиб қолса,
Ёки бўлса олазарак.

Билардики, ёвуз қузғун
Сололмайди нохос човут,
Ҳар ўткинчи ва найрангбоз
Қўёлмайди ортиқ тузоқ.
Эзгу бахтин қўриб турар
Бурро қилич ва қурч совут,
Билардики, жаҳон қойил
Бўлмоғи ҳам эмас узоқ.

Донғил йўлда жавлонига
Жаҳон қойил, баракалла,
Сиймосида аён бахти,
Ерқин куни, чўнг келажак...
...Кенг саҳнада бирин-кетин
Қувноқ ўйин, янгроқ ялла,
Гўё кўклам тонгида туш,
Ёки ажиб, дилбар эртак.

Ленин хушвақт қўлин силкиб,
Жилмаярди такрор бу кеч:
— Ҳей, валламати ишчи синфи
Кўп розиман, нима ҳам дей.
Тўғри йўлда кетмоқдасан
Тўғри йўлдан айнима ҳеч,
Тўғри йўлда кетмоқдасиз
Меҳнат ўғли ўзбеклар, ҳей!

*Москва,
1964, 16 декабрь.*

ТУН

Пойтахтга келар эди
Янги шарқдан тўрт элчи —

Бобо деҳқон, чорвадор,
Темирчи ва ҳунарманд,
Шошар, оталаридан
Олмоқчи гӯё энчи,
Иўл азоби беписанд,
Гўр азоби беписанд,
Лениннинг нақ ўзига
Арзи ҳол айтишмоқчи,
Лениннинг дийдорига
Бир тўйиб қайтишмоқчи.

* * *

Ўйлашар: шубҳасиз у —
Норғул, сипо, девқомат,
Оқпошшони йиқарми
Анов-манов паҳлавон?
Кўрдилар, лол бўлдилар:
Аломатдан аломат,
Ўрта бўйлик, ғўлабир,
Кенг манглай, дилкаш, бийрон,
Иўқ, Ленин на паҳлавон,
На вали фавқулодда,
Миқти-ю, алпу лекин
Камсуқум, танги, содда.

* * *

Қипчақий кўзларида
Исён, минг йил ғуссаси,
Тағин улуғликка хос
Кўрағонлик ва олов.
Наҳот оддий шу сиёқ —
Шунча доно, шунча дов,
Наҳот бир давр юкини
Кўтаролса жуссаси...
Ўтмишни ёддан билар,
Ҳозирдан кўп хабардор,
Келажак ҳам измида,
Шундоқ ғалати сардор.

* * *

Мана ўртада Ленин,
Бешовлон қурар гурунг.

У сўрар: пахта мўлми,
Сув мўлми, қалай чорво?
Ипак кимда, дон нучук,
Нега кам ёпоғи, юнг?
Юрт эгаси ҳозир — сиз,
Бўлманг бундоқ бепарво!
Чачвон ёнгуси қачон,
Наҳот ўша ярашиқ?
Токай шубҳада қийнар
Сизларни ёлғон-яшиқ?

* * *

Узоқ суҳбат сўнгида
Не чигиллар бўлди ҳал:
Қўли қадоқ шарқ учун
Бир эшелон газлама,
Бундан ошиғига ҳам
Бормиди у вақт чама!
Кетар чоқда оталар
Удумига келди гал:
Ахир, қўярда қўймас
Қийгизишди булар тўн,
Унчалик камёб эмас,
Унчалик эмасди жўн.

* * *

Эҳтимол, бу удумга
Дуч келмиш биринчи гал,
Кўзларида ним кулги,
Ҳозир беўлчов хушҳол.
Ҳаяжонини босиб,
«Куллуқ!»— дер эгилиб сал,
Ҳозир Ленин гўёки
Осиёлик оқсоқол.
Агар олмаса, булар
Ранжишини биларди,
Билгандан тўртовини
Шундоқ рози қиларди.

* * *

Кечагина кўз очмиш
Ахир асрий уйқудан,
Шўрлик, дилшикаст, ҳалол,
Ёруғликка тим чанқоқ.
Эски дунё кўппакдай
Тортқилашда қўрқувдан,
Бошларида ноинсоф
Чақмоқчи яна ёнғоқ.
Эполетлик амалдор,
Тубжойлик фирром тўра —
Инқилоб ваҳмасидан
Тағин иноқроқ жўра.

* * *

Ҳали бу эл ёдида
Отлиқ казак қамчиси,
Яраланган йўлбарсдай
Дилларини ўртар ўч.
Кечагина узилмиш,
Қарамлик арғамчиси,
Эрк учун оловга ҳам,
Сувга ҳам тушар кўч-кўч.
Ёруғликни бир кўрган
Қайтмас қоронғиликка,
Эрк гаштини бир сурган
Бўйин эгмас қулликка.

* * *

Янги шарқ элчилари
Кетди-ку, ахир боя,
Эгнида тўн, тик турар
Хаёл суриб у ёлғиз:
...Қалбингни чўқий олмас
Қўшбош қузғун ялмоғиз,
Йўқ, ортиқ у фалокат
Сололмас совуқ соя.
Ортиқ хор инграмайсан,

Ўзбекия¹ тупроғи,
Бўлғайсан Шарққа улғи
Ва мангу эрк маёғи!

* * *

Эй, ноёб ва қутлуғ юрт,
Суюк, серҳикмат деҳқон,
Менга тўн кийгиздингу,
Ҳали ўзинг юз қуроқ.
Жаҳонни кийинтиргунг,
Қуллуқ дер ҳали жаҳон.
Топгуси бахтинг тууроқ,
Ерқинроқ ва эзгуроқ.
Эй жафокаш, уринчоқ,
Чайир ва қора косиб,
Мўъжизакор дастгоҳлар
Сенга қандоқ муносиб!

* * *

Надюша томоша қил;
Шу бир тўн сўлим ва соғ...
Кўз олдимга аввало
Келур пиллачи аёл,
Тўқувчи ва тикувчи
Гўдак ё юз яшар чол...
Узоқ фалсафаси бор...
Бир ҳунарки, мисли оз...
Бу — меҳнаткаш, чўнг халқнинг
Менга дилдан сийлиги,
Одам отадай қадим
Шарққа хос сахийлиги!

* * *

Биллурданми ўриши,
Нурданмикан арқоғи,
Е кўкда камалакдан
Тўрт қулоч узишганим?
Е хумо патларими,

¹ Ленин таъбири.

Е қуёш раиғ япоғи,
Е юртида илк баҳор
Нақшини чизишганими?
Доно элнинг сеҳрғар
Санъатидан томчи бу,
Заҳматга иноқ дилдан
Энг холис пайғомчи бу!

* * *

Бундан сўнг сира-сира
Евузга емтик бўлмас,
Евларининг жонини
Суқ ўртар тутун тахлит.
Дилда армони қолмас,
Камчил ё кемтик бўлмас,
Бахти ҳам, тупроғи ҳам
Мангу пойдор ва яхлит...
Губор қолмас бу йўлда
Бағрининг лахтасидан,
Олам жаранғлар ҳали
Ипағу пахтасидан!

*Москва,
1964, декабрь.*

ТОҒДАЙ ТАЯНЧИМ ҲАМ...

Юз қатла ардоқлайман,
Улуғим ва ардоқлим,
Йўлбошчим ва етакчим —
Коммунистик партиям.
Йўллар танобин тортмиш
Девкор, қўли қадоқлим,
Яратгучим, эмгакчим —
Ленинчи гвардиям!

Тоғдай таянчим ҳам сен,
Кундай қувончим ҳам сен
Эзгу ишончим ҳам сен —
Ерқин, азиз, бебаҳо!
Ҳикмату кямёдай,
Мангу меҳриғиёдай,

Тонгда тошқин зиёдай,
Барҳақ, билағон, даҳол

Минг йиллар жумбоғини
Рўйирост ечмиш ёрти аср...
Қани чиғириқ омок,
Жувозу қора чироқ?
Чўққилар ошганимиз
На мўъжиза ва на сир,
Уша босириқ тушлар
Туш янглиғ бугун йироқ!

Осонмас, оғир бўлди,
Тош чайнагандай оғир,
Халқим деб кечди жондан
Не фидокор, жонбозлар.
«Ушандоқ партия бор!»—
Дегунча Ленин охир,
Неча жанг, неча қурбон,
Неча ёз ва аёзлар...

Юрт ёлчийман деганда,
Бало тушарди бошга.
Шубҳа қовурар эди
Баъзиларни мисли ўрт.
Наҳотки бахт кўзгуси
Урилса бехос тошга,
Наҳот эрк ҳам ўткинчи,
Наҳот негизлар ҳам мўрт!..

Наҳот олса ёқадан
Ёв гўё бевақт ажал.
Чанг солса қора бўжи
Ёки малла алвасти.
Йил касб этган мазмун-ку
Худди салмоқдор мучал,
Тағин ёруғ умидлар
Бўлурми оёқ ости!

Йўқ! Шубҳага ўрин йўқ,
Сен борсан, қалби чўғли,
«Сен борсан, оздиrolмас
Ҳар қандоқ иблис панди.

Бари сенинг ироданг,
Партиям, ота ўғли,
Чинакам халқ фарзанди,
Ҳақғўй, аср донишманди!

Ишонч тўлиқ: ёрқинроқ
Ярқирар бахт бундан ҳам.
Юрт бўлур тағин кўркам,
Тенги кам, сўлим, суюк.
Уринчоқ, қодир экан
Юртда меҳнаткаш одам,
Режалар шундоқ содда,
Тиниқ, ҳаётий, буюк!

Меҳнатчи ўтда куймас,
Сувда оқмас, бу аниқ...
Не хазина ётипти
Биз деб тупроқ тагида.
Алп элимга муносиб
Рақам бу, олам қониқ,
Бари ҳақ, дарё ётар
Жажжи сувлоқ тагида.

«Уйида йўқ гўжалик,
Кўнгли тилар хўжалик...»
Мазахлашарди шундоқ,
Гала аблаҳ бир маҳал.
Ҳа, ўзимиз хўжайин,
Даври даврон режалик,
Режалик ва донғил йўл,
Мушкулот режада ҳал!

Дилда яратмоқ ишқи:
Чўл бўлур пахтага кон,
Яралур не кошона,
Не янги сой, янги йўл.
Бўзларда, адирларда
Пишар чарос ва оқ дон,
Олтин ҳам, тўрлама ҳам,
Йилдан-йилга тўкин мўл.

Байроқдорим, саркорим,
Бошлайвер доим олға,

Гурурим ва шарафим
Ленинчи гвардиям!
Азмингга, парвозингга
Коммунизм кўналга,
Йўлбошчим, пўлат сафим,
Коммунистик партиям!

1966, февраль.

ҲАР КУН

...Шу муҳташам эшикдан ўтмиш талай у маҳал,
Шу йўлакда юрмиш у гоҳ у ён, гоҳи бу ён;
Мана шу ошқултоқда изи қолмиш неча гал,
Шу саҳнадан кўзгамиш олам қалбида туғён.

Ҳар кун келасан, дема! Ҳайрон бўлма, мўйсафид,
Бу жойларда неки бор — тўкис ундан эсдалик.
Манави гулзорда ҳам доҳиймиздан анқир ҳид,
Барида мангу бир кўрк — ўша кундан эсдалик.

Нечоғли алп шаҳар бу — эзгуларнинг эзгуси,
Бундоғин топарсанми ахтариб диёр-диёр!
Эй инқилоб бешиги, эй ғаддор жанг кўзгуси,
Нева соҳиллари, эй, жозибали, улўвор...

Ҳар кун келасан, дема! Ҳайрон бўлма, мўйсафид,
Бу чинор, бу хиёбон — тўкис ундан эсдалик.
Уртоқлар мозорида ётибди не-не шаҳид,
Барида мангу бир кўрк — ўша кундан эсдалик.

Агар менинг шаҳримдан ёки кўчамдан Ленин
Бирор марта ўтсайди, биласизми, нетардим,—
Улай, ҳар кун ардоқлаб, тавоф қилардим секин,
Ҳар кун кўзга суртардим...
Ҳар кун кўзга суртардим...

Ленинград,
1966, июль.

ЕМФИРЛИК

Оқсарой эшигида —
(Инқилоб бешиги-да!)

Ленин тик турар эди, ўраганди оломон.
Емғир ёғарди сим-сим,
Ёғар жим ва бетиним,
Бетиним келар одам эзгу Оқсарой томон.

Тўп кетидан тўп келар,
Келганда ҳам кўп келар,
Олисдан ва яқиндан, дунёнинг минг йўлидан,
Деҳлидан, Қандаҳордан,
Қаҳратондан, баҳордан,
Арабдан ва Ажамдан, олис Онатўлидан,

Уммонлар кетидаги,
Дунёнинг четидаги
Номсиз не ороллардан, не дарёлар бўйидан...
Тўп кетидан тўп келар,
Келганда ҳам кўп келар —
Чангалзордан, саҳродан, юқоридан, қуйидан...

Емғир ёғарди сим-сим,
Қўлда шапкаси ғижим,
Ленин бош очик турар Оқсарой эшигида,
Бари қолгудай ёдда,
Сабоқдай жўну содда,
Куюқ бир суҳбат қураар инқилоб бешигида.

* * *

Ховли кўлмак-кўлмак сув, тошганди ариқча ҳам,
Оқар эди пилдираб,
Оқар эди жилдираб,
Ленин жўшиб сўйларди шак қўймай тариқча ҳам.

Тинглар эди оломон: ёш борди, қари борди,
Қадоқ қўл ишчи ҳам бор,
Оқсоқол қўшчи ҳам бор,
Меҳнаткаш шу оламнинг, айтайлик, бари борди.

Улимлардан соғ қолмиш қўлсиз, чандиқ аскар ҳам,
Лениннинг ўз сафдоши,
Еки чўнг аскарбоши,
Қизил бўйинбоқ тақмиш Ойтуғмиш ҳам, Асқар ҳам.

Тинглар эди оломон Лениндан кўз узмайин,
Ёмғир ёғарди сим-сим,
Ёғарди билмай тиним,
Олам тинглар муҳташам сукунатни бузмайин.

* * *

Кўзлар ўнгидан ўтар қалдироқли ўша тонг,
Ўша қиш, ўша аёз,
Қалдироққа жўр овоз,
Оқсарой минбаридан Ленин урган ўша бонг:
«Кўзғолон кечикса гар,
Ўлим билан баробар!»

Кўзғолон кечиккан йўқ, келганди айни фурсат.
Қон бериб, қурбон бериб,
Ҳар қадамда жон бериб,
Қишлик сарой ҳам қўлда... Янграр садо қатма-қат:
«Октябрь инқилоби, Октябрь инқилоби,
Дунё тарихининг сен янги давр — янги боби!»

Ёмғир ёғар, ҳовлида тошганди ариқча ҳам,
Оқар эди пилдираб,
Оқар эди жилдираб,
Ленин жўшиб сўйларди шак қўймай тариқча ҳам.

Қалтис пайт, икки дунё келиб қолди бетма-бет,
Юрагининг довлиги,
Танти, беаёвлиги,
Ленин чекарди имзо кетма-кет янги декрет:
Диктатура — ишчига,
Ер-сув борки — қўшчига!

Янги дунё эгаси — қўли қадоқ меҳнатқаш,
Қорхона, жами бойлик,
Чексиз юрт, ўрмон, сойлик —
Тер тўкканлар эркида! Жар солинг: «Яраш-яраш!»

Мана шундоқ бошланди қалдироқли ўша тонг.
Оламга ардоқ ҳозир,
Ўзига ўзи нозир,
Асрларга кетгуси тумтароқли ўша бонг...

Ёмғир ёғарди сим-сим,
Ёғар эди бетиним.

Оломон ўртасидан оҳиста чиқиб биров,
Ленинга тўғри юрди.
Бир нафас хаёл сурди,
Эғнида ёмғирликни ечганди шу пайт дарров,

Ленин кифтига ёпиб,
Деди зўрға сўз топиб:
«Тумовлайсиз-ку, Ильич, қани кийиб олинг-чи!
Йўқ демай, пайсалламай елкангизга солинг-чи!»

Билмадим, не келганди оқсоқол хаёлига,
Матросмиди ё аскар,
Деҳқонми ё чилангар,
Барча кўзлардан олқиш ёғар асрим чолига...

Зиёратчилар секин юрт-юртига йўл олди,
Ўша чол ёмғирлиги Ленин эғнида қолди.
Ёмғир ёғарди сим-сим,
Ёғар жим ва бетиним...

*Ленинград, Смольний,
1966, июль.*

ЭРК ҚҶШИҒИ

Давра кенг, гурунг баравж
бугун бахт боргоҳида,
Ленин ва Крупская —
икковин ҳам ўрашиб,
Ўтиришар тўп аёл
доҳийси даргоҳида,
Дилда неки чигал бор
битта-битта сўрашиб.
Тўп аёл, кўзларида
Шарққа хос мунг, асрий мунг,
Дурралик ё дўппилик,
чимматлик ё лачаклик.
Сипо ва онг-тонг, лекин
тўкис чечан, эмас гунг,
Бугун сезилмас сал ҳам

жайрондаги ҳуркаклик...
Тўп аёл: Зухрабону,
Омонгул. Сўна, Ойхол...
Бундоқ армонли аёл
Шарқда беҳисоб — нақ қум.
Ҳануз молдайн беқадр,
умрлар бевақт завол,
Ҳануз қисмати зил тош,
ҳануз кунлари заққум.
Ҳар қайсининг ҳаёти
бир китобки ҳикматлик,
Узи учун кишандек
сочлари қулоч-қулоч.
Эй, сен аёл ёзмиши,
тоғ бардош ва даҳшатлик,
Жовдироқ кўзларида
дардлар аён бетилмоч.

Урнидан турар Ойхол:
«Ёзда таппи уяман,
Елкамда: дўппи, кашта,
кетмон, ўроқ ва чопиқ.
Учоқбоши, ўтин, сув,
оқшом кели туяман,
Тепки, дашном кандамас...
Эшиклар ҳамон ёпиқ.
Агар қилсам умримнинг
яхши хотиротин жам:
Гоҳо илиқ битта сўз
оқизар кўздан ёшим.
Эркалаб гоҳо деса:
Отинчам ё хотинчам,—
Аршга етади бошим,
аршга етади бошим.
Пекин сочим супурги,
қўлларим ҳамон косов,
Гақдирим шаддод, дағал,
найрангбоз, шум, юзи чарм.
Не сулув ёстиқдоши —
бобосидай бир кўксов,
Қадри — қиммати поймол,
қани инсоф, қани шарм».

Бу гал туради секин
сахро қизи Оқмарол,
Юз очик, учқун сочар
қийиқ кўзлар нақ юлдуз:
«Ризқи рўзим, яйловим —
Оқяйиқ, мовий Орол,
Тарбағатой, Олатов
бепоён қум, олис туз,
Сут соғиш, туя боқиш —
барил келар қўлимдан,
Бўронларда кун ўтар
ёвшан, қамиш орқалаб,
Қисқа умрим йўлида
хатар бор юз ўлимдан,
Бош эғиб кун санайман
кўл ва дарё ёқалаб.

Қулбозори йўқ, лекин
мол кабил сотиламан.
Тўқол хотин, аслида,
бекаларнинг чўриси.
Ҳар кун неча гал, нетай,
дўзахга отиламан,
Молчи бой — ёвузликда —
худди ўрмон бўриси».
Дардини айтур йиғлаб,
туркман қизи Омонгул,
Иссиқ кўл бўйларидан
Жийдаш номлик жонона.
«Қизилбош босқинида
неча-неча қолдим тул».
«Шарқлик муштипар тоқай
қолур дилхун, ордона».

Барил мунглуғ, дардманд
бадахшонлик Зебо ҳам,
Қорақалпоқ Гулойим —
армонларда жизғинак.
Бирил биридан баттар
ночору сўлғун, қарам,
Бошларида ҳали ҳам
ёвузлар чақар данак.

«Ажабо,— ўйлар Ленин,
сиз-ку ҳаёт ганжисиз,
Сизни ўйлаб қочганди
уйқум неча-нечалар.
Ҳа, ҳа, сиз шўрлик Шарқнинг
дилидаги ранжисиз.
Эсимда «Боқчасарой»,
ўша «Минг бир кеча»лар.
Русияда, эҳтимол,
Шарқдан баттарроқ дилхун,
Оналик ғурури, ҳей,
поймолсан ҳар гўшада.
Эркак зоти, беаёл
яшаб кўр-чи тоқ бир кун,
Ҳар гўшада ёзмиши
ўша, ўша, ўша-да... .
Эсида она шўрлик,
мунису ювошлиги,
Қаддининг дутолиги,
меҳрининг дарёлиги.
Эсида Надяси ҳам
дилбанду йўлдошлиги,
Малакдай зеболиги,
ҳамиша ҳаёлиги...

«Эй ҳаётнинг қувончи,
эй оламнинг таянчи,
Эй ишқу меҳр ганжи,
эй сиз момо ҳаволар.
Наҳот самовий кўркка
соя солса паранжи,
Аламдийда, жафокаш,
бечора, бенаволар...

Ҳолбуки, қаршингизда
арзир жаҳон эгса бош.
Не жаҳон, бош эгсинлар
ўтмиш, ҳозир, ер ва кўк.
Алпми ё пайғамбарми —
инсон бари эмукдош,
Қоинот, шу оналар.
ҳурматига, кел, тиз чўки

О, сен аёл қисмати,
эрксизлик қийноғида,
Шарқнинг ўзидай дилхун,
уринчоқ ва куйинчоқ:
Қолмагайсан оҳ уриб
заҳ зиндон тирноғида,
Бебошвоқ ҳирсга ортиқ
бўлмагайсан ўйинчоқ.

Урчиқдан қутулгайсан,
қолмагай қўл тегирмон,
Кели ҳам, кувилар ҳам
кетгай музейхонага.
Ўртада бўлур ширмон,
боғ-роғ ва тоғ-тоғ хирмон,
Балли, Шарқнинг ўзидай
доно, эзгу онага!

Сиз туғажак фарзанд ҳам —
майли ўғил, майли қиз,
Эга бўлур бахтга-ю
жарангдор таронага.
Қамчидан, заҳ зиндондан
сал кунда қолмагай из,
Эртангиз ўхшаб кетар
ёруғ бир афсонага!»

Қаранг, бари рост бўлди: —
муддат-ку ярим аср,
Шарқ онаси бахту эрк,
давру давлат эгаси.
Ўртада оғир — енгил,
кошонами ёки қаср,
Наинки фақат эга,
ҳукм фармо бекаси...

Байроқдай порлар мудом
Ленин имзо чеккан эрк,
Эрк баралла дер: аёл,
балоларнинг йўли берк!

1967.

ЕЛКАДОШ

Йўл ҳали олис,
манзил ҳам йироқ...
Довон кетида
ҳали кўп довон.
Жабдуқ шай бўлса,
йўлдош дуч келса,
Ким ҳам деёлгай:
«Шўрлик, нотавон!»
Ҳа, битта сўзлик
ҳам ёруғ юзлик —
Уша ўзбекман,
дарёдай равон.
Йўлдошлик элман,
қудратлик белман,
Чертиб кўрсин-чи,
бирон зўравон...
Йўлдошлик элман,
дахшат ё хатар
Сололмас ҳозир
ҳар шум ё дайюс.
Елкадошим Русь,
я тобой горжусь!

Ҳа, йўлсиз эдим,
худ кўлсиз эдим...
Сендан дарс олдим,
ярим аср бурун.
Расо қўзғалдим,
суронлар солдим,
Жанговар сафда
тополдим ўрин.
Эсда оқ пошшо —
қора таёқ ҳам,
Олчин тўқмоқ ҳам,
дилим эди хун.
Иноқлик мангу,
ўртоқлик мангу,
Кундузим порлоқ,
ёруғ кечқурун.
Ҳали ҳам мени

йўлсиз қул дермиш,
Майли, не деса
баъзи беномус.
Елкадошим Русь,
я тобой горжусь!

Қора теват ҳам,
малла кўппак ҳам
Битта дардисар —
оқизмиш ёшим.
Гумдон бўлди чор,
не-не ҳукмдор...
Эрк олди бошим,
шўрлик юртдошим.
«Дўсти йўқ бошим —
тузи йўқ ошим...»
Дўстим, бор бугун
ҳам тузлик ошим.
Йўлда йўлдошим
ҳам қўлтиқдошим,
Эй Ленин халқи,
танти қўлдошим.
Дўстлик куйимиз,
бирлик ўйнимиз —
Бўлгуси китоб,
бўлгуси қомус.
Елкадошим Русь,
я тобой горжусь!

Йўлдошим сенми —
демак, писандмас
Дуч келса тагин
қора тўсиқлар.
Қўлдошим сенми —
демак, қўрқинчмас
Ола бўжилар,
бўри-бўрсиқлар.
Йўл олис, лекин
ёрқин ва донғил.
Баёв демасин,
яёв демасин,
Қарвон йўлида

ҳадеб ҳурмасин
Дўқлар урмасин
ўша ит суқлар!
Хурса не чора,
ит-ит экан-да,
Дўстим, баралла
деймизки «Қон қус!»
Елкадошим Русь,
я тобой горжусь!

Эй асрий армон,
эй алп Ватаним,
Тағин ҳумолар
қанотин бергин.
Армон қилгулик,
деса-дегулик
Мангу жондошлик
саботин бергин.
Арслон юрагин,
йўлбарс ғазабин,
Филлар бардошин,
бол тотин бергин.
Қурмоқ, яратмоқ
бахтин бағишлаб,
Тонгларнинг порлоқ
ҳаётин бергин!
Қўллари қадоқ,
қайғуси адоқ,
Қалин Ватандош,
Бир юрт, бир улус,
Елкадошим Русь,
я тобой горжусь!

Йўлда тарғил тош...
худди пайваст қош,
Бўлмаса йўлдош,
тошга тегур бош.
Тошга тегса бош,
кўздан оқса ёш,
Дардингни олур
чинакам дарддош.
Дарддош бўлмаса,
дардинг олмаса,

Қайларда қолур,
қайдам, азиз бош.
Ола тўполон,
не қора бўрон
Дўстлик олдида —
тилсиз, тарғил тош...
Тақдирдан рози
ўша ўзбекман.
Фахрим — ардоғим,
йўқ жиндак афсус,
Елкадошим Русь,
я тобой горжусь!

1967, март.

МИХАИЛ ИВАНОВИЧ КАЛИНИН

Бош яланг турибсан-ку, чулғамиш ҳаёл,
Балки қутлуғ шаҳримга ҳурматингдандир.
Манглай тери наҳримга ҳурматингдандир,
Эй сен, кўп оқсоқолга улуг оқсоқол...

Жумҳурият бешиги бошида эдинг —
Энг еиноқли, хатарнок ану паллада.
Коммунистлар намозгўй, ихчам саллада,¹
Уша илк йўловчилар қошида эдинг.

Бу юрт кўп оёқ ости бўлди, хор бўлди,
Қожорлардан қутулмай, келур жўжилар,
Жунғорлар даф бўлмайин, келур бўжилар,
Келгиндига кенг-мўлу бизга тор бўлди.

«Ана, оқлошшо!» — деса ноғиҳон кампир,
Йиғидан тинар эди гўдак ўша зум.
Не-не кўрағон кўзга тўлар эди қум,
Ҳаёт ёвуз ва аччиқ, гўё қалампир.

Томошабоғ эшиги — осифлиқ лавҳа:
«Солдатлар, сартлар, итлар учун қаторғон!»
Қиндик қони тўкилган юртда ломакон,
Дилда — портлашга тайёр бўғиқ дод, навҳа.

¹ Инқилобнинг биринчи йилларида намозгўй коммунистлар ҳаг бўлганлигига ишора.

Инқилоб наърасидан Шарқ ҳам уйғониб,
Куч олди, дармон олди Ленин сўзидан,
Не дармон, қудрат олди унинг ўзидан.
Эрк ва тенглик ишқида юраги ёниб.

Меҳнаткаш Шарққа келдинг олис элингдан,
Меҳнаткашга сирдош, дўст, чин маслаҳатгўй,
Не дўст, қилоғуз¹ эдинг, бирга қурдинг ўй,
Доно элчи эдинг сен устоз Лениндан.

Не элчи, сен Лениннинг ўнг қўли эдинг,
Сардорлар сирасида синовлик сардор,
Гирдобларда чўкмаган мард яловбардор,
Партиянинг нақ нордай чўнг ўғли эдинг.

Эй большевик аллома, ҳақ сўз, донишманд,
Шаҳрим тўрида ҳамон турасан тикка,
Кўз солгандай ҳар кўча, ҳар бир эшикка,
Михаил Иванович, азиз жигарбанд.

Юртимга жигарбандсан, номинг ҳам баланд,
Гўёки ҳамिशалик ўлмас етакчи,
Гўёки мушкулларда дарҳол кўмакчи,
Юксак минбарда ўйинг ўзбекларга банд.

Михаил Иванович, гувоҳсан бахтга,
Шаҳрим, далам, чўлларим — кўзлар қувончи,
Не қувонч, олис Шарқнинг толе таянчи,
Михаил Иванович, кўрксан пойтахтга...

Сенга эгилиб ўтар она ҳам, гўдак ҳам, чол,
Сенга эгилиб қўяр ҳар гоҳ бир Охунбобо,
Михаил Иванович, сочингни силар сабо,
Марҳабо, ҳамон ўзинг чўнглاردан чўнг оқсоқол.

1967.

**ТОШКЕНТ ҚИЗИЛ МАЙДОНИДА,
ЛЕНИН ЕНИДА УЙЛАГАНЛАРИМ.**

Унг қўлин Шарққа чўзиб,
Тик боқар кеча-кундуз.

¹ Қилоғуз — йўл кўрсатувчи.

Унгида қадим дунё —
Олтин бешик, тоғ ва туз.
Қўл кўксида, соқол оқ,
Тик турар Ўзбек бобо,
Юз яшар ва барҳаёт
Алп доҳийга юзма-юз.

Ҳавойи шўхлик эмас,
Ё гаштак, ё жўн ҳашар.
Қувнар меҳнаткаш дунё
Қадоқ қўл бани башар,
Ўзбек ўлкасида ҳам
Бемисол шодиёна,
Юз яшар, ҳа, барҳаёт
Доҳий ахир юз яшар...

Қўл кўксида, шодумон
Тик турар Ўзбек бобо.
Байроқдек елпиратар
Соқолин салқин сабо.
Доҳийга пичирлайди
Тошқин дил ҳангомасин:
— Қандоқ саз! Мангу йироқ
Қуллик, дилхунлик, ва'

Сенинг ёнингдан боқсам,
Жаҳон аниқ кўринар,
Ҳали не-не эркисиз эл
Бағри ёниқ кўринар.
Оҳ урар Уйғур ҳануз,
Оҳ урар Вьетнам ҳануз,
Сабр косаси лиммо-лим,
Қалби қонлик кўринар.

Саҳар-саҳар инграркан
Шўрлик араб ва ҳабаш,
Одамзод инграшидан
Чексиз олам кўнгли ғаш.
Эркака чанқоқ элларга
Сен гўё эзгу зам-зам,
Алдолмас ҳозир чўпчак
У дунёлик париваш...

Исроил малайлиги —
Уша исроиллиги,
Қайсарлиги, зуғуми,
Ғаддор азроиллиги —
Қиттак ҳам аёв кутмас
Эрта кун ҳакамидан,
Ёвуз сармоядорга
Ялақи мойиллиги!

Кўз ўнгимда давронлар,
Замонлар, қанчалаб аср,
Кентлар, йўллар, ровотлар,
Не-не арк, кошона, қаср.
Мен қурдим — бузишдилар,
Мен эқдим — топташдилар,
Эрк излаб кўп юрганим
Ҳозир на жумбоқ, на сир.

Мен кўрмаган жафо-ю,
Мен билмаган ҳунар оз,
Бир қўлда қилич бўлди,
Бир қўлда кетмон ва соз,
Эқдим, тикдим, урчитдим,
Яратдим — тинчиш қайда,
Мангқишлоқда оҳ урсам
Манкентдан келди овоз.

Ора йўлда қолгандим,
Қора йўлда қолгандим,
Ногаҳоний босқинлар,
Чопқинлардан толгандим.
Кетма-кет келар тамғач,
Қалмоқ, жунгор, оқпошшо,
Ўзингга кўз тиккандим,
Ўзингдан куч олгандим.

Улуғ ва чексиз эдим,
Қанча гал қирилдим мен,
Ҳар босқинда юз ўлиб,
Қайтадан тирилдим мен.
Қайтадан тирилдим,
Тўқдим пешана тери.

Тиканлик сўқмоқларда
Товонимни тилдим мен.

Унчалик кўр эмасдим,
Андак савод бор эди,
Бўғзимда асрий бир дод,
Бўғиқ фарёд бор эди.
Тақдиримда дашт, самум,
Қум, гирдибод бор эди,
Шўрлик аждод бор эди,
Ташна авлод бор эди.

Азмингдан тун қалъаси
Бўлди текис ва кукун,
Бахтим, камолим, қадрим
Дунёга доврўқ бугун.
Пахтакорман, тоғ сурар,
Қудратим бор белимда,
Миннатдорман, миннатдор —
Шундоқ ёруғлик учун!

Дарёсан, баҳра олур
Не-не зор, чанқоқ инсон,
Тағин-тағин қонгуси
Қовжироқ, қурғоқ жаҳон
Жаҳон тургунча тошур
Ақлу ҳикмат тошқини,
Юз ёш не? Ҳаёт борки,
Барҳаётсан ва омон!

Ҳақиқатинг тонг мисол
Ёрқин ва сўнмас олов,
Сўзинг чақмоқдек кескир,
Ўзинг ҳам ўхшашсиз дов.
Сен билан беллашмоқчи
Бўлганнинг ҳолига вой,
Қудратинг бўронларга,
Балога солур тушов.

Оламнинг не жумбоғин
Рўйирост ёзолгувчи сен;

Қулдорлик, зўрликларга
Гўр ҳам қазолгувчи сен
Ожизларнинг қўлига
Қурол бериб етаклаб,
Меҳнаткаш армонига
Донғил йўл солгувчи сен.

Ҳў, катта ўзбек йўли...
Йўлакай сардобалар,
Асрларнинг излари,
Тепалар, харобалар.
Қани у харобазор?
Барқ урар янги жаҳон,
Дарёлар, экинзорлар —
Фусункор китобалар.

Қатта йўл... айнитолмас
Не азозил қутқуси,
Не йўловчи тупроғин
Олиб кўзга суртгуси.
Заҳматкаш Шарқ, шубҳа йўқ,
Нақ шу йўлдан ўтгуси,
Муродига етгуси!

1970, апрель.

КОММУНИСТ

Қалбимда дунёнинг дунё қайғуси...
Елкамда оламнинг олам ташвиши,
Хаёлимда — бугун, эрта, келгуси...
Нечун? Ахир мен ҳам ўша жўн киши,
Ўша жўн меҳнат-чи, ўша ватандош,
Менинг ҳам бор-йўғим шу юрт, шу замон,
Мен ҳам жафодийда, чайир, тоғбардош,
Менинг ҳам еганим ўша ҳалол нон;
Менинг ҳам ичганим шу дарё суви,
Умрим оддийлардан тағин оддийроқ,
Ўша қари тарих менга ҳам буви,
Жиндек ортиқ ҳад йўқ менда ҳам... Бироқ —
Коммунистман-да...

Пўлат қуювчими, йўқса бўёқчи,
Чилангарми ва ё заршунос боғбон,

Кимёгарми, новвой, аскар, ўроқчи,
Ёки муҳандисми ёки чароғбон,
Сеҳргар пиллакаш ёки чиннисоз,
Донғидан дунё лол пахтакор ёки,
Ё ўктам улоқчи ё қўрқмас дорбоз,
Машинасоз, юкчи, дукчи ҳаттоки,—
Ким ва қайда бўлмай, қайларда юрмай,
Қалбимда шу Ватан, шу эл қайғуси.
Кўзим очиқ ахир, мен қандоқ кўрмай?
Кўз олдимда — бугун, эрта, келгуси...
Коммунистман-да...

...Қўлу оёғимга солдилар занжир,
Неча гал овлоққа сурдилар мени.
Номардлик ва зўрлик, найранг, қалби кир,
Тошбўрон қилдилар, урдилар мени.
Қўшоғиздан талай отдилар, ёху,
Олис Шарқда куйдим ўтхоналарда...
Ёвгон ошимга ҳам қатдилар оғу,
Юз ўлдим Сурхонда, Фарғоналарда.
Лекин юз уннашлар, дағдаға ва дўқ,
Ранжлар ва озорлар ўлдиролмади.
Қийноқлар, тепкилар, обдор қилич, ўқ,
Зиндонлар ва дорлар ўлдиролмади...
Коммунистман-да...

Бир дунё яратдик — янги, бемисол,
Менинг елкамдайди не оғир тошлар.
Кун сайин армонлар барҳақ, баркамол,
Йўлда қолиб кетди не азиз бошлар.
Бошимизга тушди фалокат тағин,
Тўрт йил ёндик, куйдик, тутилдик ўққа.
Буколмади ғаддор ҳалокат тағин,
Фашист чиқармоқчи бўлганда йўққа...
Шоднёна чалдик майдонда ахир,
Тағин доврўқ солдик бутун дунёга...
Уша ҳижронлардан дил фақат тахир,
Ҳарқалай, сал вақтда учдим фазога,
Коммунистман-да...

Дунёда тоғ қадар сизинчоғим бор,
У бор жойда қолмас сира вайронлик.

У бор экан — эрқ бор, инсон улуғвор.
Унинг партбилети биринчи сонлик.
У чексиз Ватанда ардоқли, суюк;
Биринчи коммунист, етук етакчи,
Жами буюклардан ўша энг буюк,
Таърифломмас ҳатто Жуман эртакчи.
Йўли енгилмасу ёрқин ва донгил,
У ёруғлик бўлса, мен шуъласиман.
Эй, элга элдош дил, элдек қувонгил,
У бир дарё бўлса, мен заррасиман.
Коммунистман-да...

1971, февраль.

МАРМАР САҒАНА

Гулзоримдан саҳар гул уздим,
Қучоқ тўлур, бир даста туздим.

Кўз олгудек хил-хил, ранг-баранг,
Яхши қўшиқ мисол сержаранг.

Ўз ўрнида ҳар гул товланур,
Ҳам товланур, ҳам оловланур.

Ял-ял шудринг япроқларида,
Кулгу ўйнар дудоқларида.

Нафасидан ҳаво атирлик,
Соз газалдек сара сатрлик.

Аэропортга элтдим саҳардан:
— Совға, — дедим, — олис шаҳардан,

Ҳа, пойтахтга ола кет, ўғлон,
Чой вақтига етгунг бегумон.

Пойтахтда ҳам саҳар пайти бу...
«Ёруғ Шарқнинг янгроқ байти бу!»—

Дегин дадил, таратиб хуш бўй,
Қора мрамр сағанага қўй!

1972.

ЛЕНИН ҲУЗУРИДА ИККИ ДАҚИҚА

Ленин ҳузурида Фиделни кўрдим,
Унг қўли чаккада гўёки аскар.
Фидель сиймосида бир элни кўрдим,
Жангга ва меҳнатга шай ҳам сафарбар.

Шу икки дақиқа сукут ичида
Гўё у Ленинга берарди ҳисоб.
Шу икки дақиқа сукут ичида
Не-не сўроқларга оларди жавоб.

Шу икки дақиқа сукут мағзида
Митти орол ўтган узун йўл ошкор.
Шу икки дақиқа сукут мағзида
Ўктамлик, тантилик, қатъият, қарор...

Шу икки дақиқа сукут салмоғи —
Ўша орол қадар зилдан-зил ҳозир.
Шу икки дақиқа сукут салмоғи
Ўммонга юк гапми, оламдай оғир.

Фидель турар эди тик ва боадаб,
Аскарый соддалик, сардорга хослик.
Фидель турар эди алпдай, воажаб,
Кўзларида бурро уқув-шаррослик.

Фидель турар эди сукут ичида,
Ўлмас устозига берарди ҳисоб.
Тилсимлар очарди ақл қиличида.
Не-не жумбоқларга оларди жавоб.

*Москва,
1972.*

ЙУЛБОШЧИНИНГ ҚАЙТИШИ

Амаким айтганлари наҳотки ўчса дилдан!
Эллик олти йил бўлди — ўзим кўрганман гўё:
Кўз ўнгимда турланур ўша тун — ёруғ рўё,
Фурсат келди, чамамда, қоғозга кўчса дилдан.

...Пўртаналик денгиздай чайқалар бекат бирам,
Майдон зич, оломон зич, одам ғуж ва серғовур,
Майдон кўкида юзар қуюқ тутун ва ҳовур.
Қатор-қатор ҳам тўп-тўп ҳатто ён кўчалар ҳам.

Кўшиқлар дадил, баравж. Ял-ял ёнар мўл байроқ.
Байроқлардай ҳилпирар елда талай машъала.
Ёндошолмай изғишар ёвуз гала, ёв гала,
Тун қушлари зулматда учишгандай қулайроқ.

Салқин жон ачитгулик, лекин кўклам ҳиди бор,
Жаҳонгашта жангчилар — қўлларда уқа боғлиқ.
Найзаларнинг учида байроқчалар нечоғлиқ.
Аёллар ясан-тусан — қизил дурра, жомакор...

Йўллар зич: майдон тигиз, бекат байрамдай тиқин.
Кўли қадоқ ишчи ҳам солдат турар умидвор,
Матрос тўп-тўп, жангга шай, дамлар шаддо, ларзакор,
Ҳеч қачон кўрмагандим бундоқ аросат йиғин.

Бу оқшом қайтиб келур доҳий олис ғурбатдан,
Кутар меҳри поёндоз Россия — кўзлари тўрт.
Шу дамларда бетоқат, лекин чайир, эмас мўрт,
Петроград титрарди бу беаёв қудратдан.

Ҳа, уни кутар эди не қисмат, не тақдирлар,
Кутарди ранжида дил эллар армон доғида,
Кутар чексиз мамлакат инқилоб тўлғоғида.
Кутарди не чигиллар, узилажак занжирлар.

Унга интизор эди — кўзлар эди нигорон,
Кутарди шўрлик деҳқон — эрксиз, ерсиз, ним гадо.
Кутарди қул, чоракор — тушовлик, ҳорғин, адо,
Кутарди кўрмаганлар, кутарди дўсту ёрон.

Унга интизор эди, кўзлар йўлида эди,
Кутарди қолоқ, ночор, дилхун ва армонли Шарқ.
Балоларга эди ғарқ, жафоларга эди ғарқ,
Силла қуриб, ташнаҳол — бадбахт чўлида эди.

Мен ўрмон кесар эдим, мен олис Туркистондан,
Мени бошлаб келганди дўстим Дорофей шу кеч.

Шунчалар улуғлиги, зўрлигин билмасдим ҳеч —
Ленинни эшитсам ҳам, ардоқласам ҳам жондан.

Ҳамма дилда тошқин бор, ҳамма дилда бир олов,
Шиорлар янграмоқда. Бош кўчага чиқмиш эл.
Йўлбошчисин кутарди оқ пошшони йиқмиш эл.
У шундоқ ўктам, миқти, у шундоқ алп, шундоқ дов.

— Ленин... Ленин...— дер эди Дорифей дудуқланиб.
— Ленин!— дер бутун майдон, гўё жаҳон баралла,
Ярқираб кетди Ленин олисроқда шу палла.
Епирай, кўз тегмасин, дердим мен ҳам суқланиб.

Ур-ра садоси янграр, кўк титратар қалдироқ.
Ишчилар қуршовида тушиб келар ялангбош,
Унга зор кўзларда ҳам ялтирар суюнчдан ёш.
Ҳамма интилар эди, етиш маҳол-ди бироқ.

У турар бир зум жимжит денгизда қоя мисол...
Ё қоя авжларида парвозга шай бир бургут.
Сўз бошлар, дилда ёлқин, чаққандек гўё гугурт,
Ерқин чўққилардан ҳам баландроқ учар хаёл...

У сўзлар, замонларга бергандай ойдин жавоб,
Ҳамма жим, у сўзларди — қуйма эди ва содда,
Сўзининг охирида бир нидо ҳануз ёдда,
Ларзақор сўз: «Яшасин социалистик инқилоб!»

Солдат дер: ҳақиқат гап. Ҳа, айна вақт келди, ҳа.
Зиёли дер: зулматни қуважак зиё келди.
Сибирдан қайтмиш сургун ишчи дер — бахт келди ҳа,
Дардларга даво келди, буржуйга бало келди.

Хаёлимга тушди юрт, менинг олис элгинам,
Исканжалик, тушовлик, безгакдан ранги сариқ,
Сўк учун қайда тариқ, яланг ё судрар чориқ.
Ташна қудуқ, зор ариқ, асрий букук белгинам.

Уйлардим: мен учун ҳам минг йил кутган даврон бу,
Менинг элим ҳам зор-зор, нолон кутар эрк тонгин.
Менинг элим учун ҳам ўтилажак довон бу,
Туркистонга шошдим мен ёймоққа доҳий донгин...

Эрк ва бахт жангига шай суронли карвонбоши,
Шу ёрқин аср, шу парвоз негизида ўша кун,
Шу қўшиқ, шу жарангсоз негизида ўша кун,
Ўша кун — янги дунё ва ёруғ даврон боши!

1973, апрель.

МИННАТДОРЛИК

Ленин, эй улуғ зот, тенги йўқ устоз,
Азминг қаршисида уммон ҳам саёз.
Олис яқин бўлди азминг туфайли,
Кеча кундуз бўлди, қаҳратон қиш — ёз...

Ким эдик биз ахир? Эрка зор чўнг юрт,
Қонимиз сўрарди оқ қурт, қора қурт.
Донгил йўлга бошлаб буюк инқилоб,
Эрк ва тенглик олдик. Йўқ ҳозир: «Теп, турт!»

Парча-парча эдик, тарқоқ, жигархун,
Даврингда бўлолдик яхлит ва бутун.
Хавф сололмас ортиқ фалокат, бало,
Бугун эл қудрати асов ва дуркун.

Не-не қутлуғ дарё очмиш қудрат бу,
Не зулматга зиё сочмиш қудрат бу.
Чўлларда жаннатлар барпо этолмиш,
Тоғдай тўсиқларни янчмиш қудрат бу.

Қадимдан заҳматкаш, коржомалик эл,
Эртакдай ғариба, ҳангомалик эл,
Алифбодан туғиб академия,
Бугун билағону алломалик эл.

Синиқ созимизга давр бермиш жаранг,
Соз ҳам даврингга мос созланмиш таранг.
Эртаги бахтимиз тагин ҳам ёрқин,
Умр мазмунида не жило ва ранг.

Қайтмас зулматларнинг асрий уйқуси,
Қарамлигу хўрлик, қуллик қўрқувси.

Отажон, юз қайта сендан рози юрт,
Дилда фарзандликнинг жўшқин туйғуси.

Оламнинг тутқаси, валлаMAT доҳий,
Ўзбек юрти бугун бахт қароргоҳи.
Кўнглимизда тошқин дарёин меҳр,
Кўзимизда ёруғ — бахтлар гувоҳи.

Давринг яшнайверсин, улуг донишманд,
Шайтонлар беролмас ортиқ бизга панд.
Даврингда жами эл оғайни ва дўст,
Дўст ҳам гапми, бўлди қалин жигарбанд.

Бу юртда дор, зиндон қурилмас асло,
Эл пода сингари сурилмас асло,
Бобожон, юз қуллуқ ўзбек элидан,
Ёруғ йўлдан ўзбек бурилмас асло.

Юртимда саркор ҳам метин партиянг,
Жанг чоғи сардор ҳам метин партиянг,
Зафардан зафарга отлар экан халқ,
Мард яловбардор ҳам метин партиянг.

1967, октябрь.

Қорақалпоқ дафтари

* * *

*Дарё жимир-жимир, осмон ложувард,
Боғлар мудрамоқда, дала бепоён.
Куйла, тўлиб-тошиб, кўрмагин ҳеч дард,
Куйласанг балқийди замину замон;
Боғлар мудрамоқда, дала бепоён.*

*Сувда қалқиб ўйнар кумуш тангалар,
Еруғ тун шарпаси келар Амудан.
Чўчитмасин тўқай, ҳўв кўланкалар,
Кўнгелим қўшиқ истар сендай сулудан,
Еруғ тун шарпаси келар Амудан.*

*Ойдинда чечаклар кўрки ўхшовсиз,
Куйла, куйлаш учун ойдин — саз маҳал.
Ўзим тўқиб берай сенга, яхши қиз,
Бердақ тўқиёлмай кетган шўх ғазал;
Куйла, куйлаш учун ойдин — саз маҳал...*

1957.

АМУ ҚИРҒОҚЛАРИ

*Эй сен, сулув дарё, азамат дарё,
Эй сен, тентак тўлқин, тизгинсиз тўлқин,
Эй сен саҳроларнинг дардига даво,
Эй қудрати жаҳон, эй қалби жўшқин.
Эй сен, ўлкам кўрки, юртим чиройи,
Ойдин дийдорингни соғиниб келдим.
Она Сирдарёнинг соҳилларидан
Қадим диёрингни соғиниб келдим.*

Лойқа тўлқинларинг тебратар на хуш
Сутдайн беғубор тун қучоғида,
Эҳтимолки, мени гўдак чоғимда
Бешиқда тебратган онам шундақа.
Сийнамга ел урар ҳам очиқ ёқа,
Ойнинг кокиллари ҳалқаю ҳалқа,
Паришон титрашар сув сийнасида,
Эҳе, бу дарёнинг хазинасида
Нақадар гавҳар мўл, хирмону хирмон,
Дарё заҳматкаши янглиғ ахир мен
Уни олажакман теран сувлардан,
Тугал олажакман...

Эй, она дарё,
Эй сен, боболарнинг сўлим диёри,
Эй сен, асрларнинг соз шифокори,
Қучоғимни ёйиб, юз тубан тушиб,
Эзгу тупроғингни ўпмак истайман,
Тўқайлар устида лочиндай учиб,
Олтин қирғоғингни ўпмак истайман.
Тўлқинларнинг мудҳиш қучоқларида
Мисоли алп наҳанг кечмоқ истайман
Ва сенинг муборак лойқа сувингни
Ҳа, лойқа сувингни суртиб юзимга,
Тўтиё сингари тутиб кўзимга,
Бебаҳо шаробдай ичмак истайман.
Чунки сенинг эзгу қатраларингда
Қақраган чўлларга ҳаёт муҳайё.
Сенинг бир қатрангни шимган инсонга
Йўлда учмак учун қанот муҳайё.
Чунки сенинг сўлим соҳилларингда
Узоқ боболарнинг хоки бор, Аму!
Шунинг учун ҳамки, сенинг ҳар қатранг
Саҳроларнинг асрий дардига дору...

* * *

Гирдобларнинг мудҳиш қучоқларида
Асов наҳанг каби кечмак истайман.
Ва сенинг муборак, лойқа сувингни
Шароб каби тўйиб ичмак истайман.

*Қорақалпоғистон,
1946, июнь.*

ЭРТАГИ КУН

I

Инсон меҳнатидан ранг олур ҳаёт,
Инсон меҳнатида ўзгарур жаҳон.
Ҳақиқат туғилур хаёлдан ҳам бот,
Бутун кучлилардан кучлироқ инсон...

Қуш учса — қаноти куйган қўнғир дашт,
Аҳён-аҳён ётар ҳайрон чаноқлар.
Қим билар, ёрини излаган ошиқ,
Ёки банддан қочмиш исёнкор банда.
Ёки сув ахтарган ёлғиз йўловчи,
Ё қум бўронига дуч келган сайёҳ,
Ё жайрон пайида от сурган овчи,
Ёки лашкаридан ажраган сардор,
Ё элидан айри тушган бир ғариб,
Ё босқин қасдида отланган тождор,
Чаноқлар сочилмиш қум тепаларда...
Қилич дасталари, чўқмор бошлари,
Зангламиш болталар, синиқ сунгулар...
Ҳар қайси бир аср гувоҳи — булар!
Қадим пахсаларнинг қизғиш девори
Ўткинчи ёмғирда, офтоб тафтида,
Замонлар зайлида ушалмиш... лекин,
Мен кечмиш ҳаётнинг пачақ ёдгори,
Асрий обидаман, дегандай қайсар.
Ўлик қишлоқлару, жонсиз шаҳарлар,
Қийшайган минора, ушалган гумбаз,
Асрий обидаман, дегандай қайсар...
Қалбига қўл солсанг — сир бўлур аён,
Йўқса бу саҳро гунг, қум тепалар гунг,
Қоқ ва чанқоқ ётар қадимий сойлар,
Тезоб ва шиддаткор, тансиқ кўкламда,
Ирмоқлардан оқса лойқа тошқинлар,
Лабини бир ҳўллаб олади, холос.
Шунда ер рангига кирар яшиллик,
Қўкаламзор бўлар сел ўтган қумлоқ,
Очилар бинафша, лолақизғалдоқ.
Узоқлардан учиб келган қалдирғоч,

Гурна қаторлари қўниб ўтади,
Лекин бир ҳафталик, фақат бир ҳафта...
Кейин учиб кетар йўлчи қушлар ҳам,
Кейин сўлиб қолар лола япроғи.
Сариқ ранг олади яшил кўкатлар,
Кўкламнинг кўрки ҳам бунда бир ҳафта...

Кейин тўрғай учар кўкда чириллаб,
Шақаллар изғишар яна ириллаб,
Сайилга чиқишар тўп-тўп илонлар
Уқадай товланиб ўрдаларидан.
Кечалари увлар бўрилар фақат,
Қийнк қувлар саҳро офати йўлбарс
Ва сиртлон келади овини судраб,
Ёки чангалзорда шер ётар мудраб...
Яна кўтарилар қумлаб, тўзонлар,
Оламни қоронғи — туман тутади,
Даррандалар увлаб инига қочар,
Сув излаб, ел каби учар жайронлар,
Бўрон кенг саҳрода солади сурон;
Ҳафталаб кўринмас қуёшнинг кўзи,
Тепаларни олиб учади бўрон,
Тақир ерда янги давонлар пайдо...
Табиат ўйини шундай офатли!

II

Ҳансираб ётарди қоқ ва чанқоқ дашт...
Не ҳодиса бўлди, бу не саргузашт?
Қаёқдан келди бу жило, қут ва гашт?
Бепоен даланинг олис кўксида
Жимиллаб кўринар ажойиб диёр...
Гўдаклар базми бор хиёбонларда;
Ошиқлар навоси учар жарангдор,
Буралиб ўтишар не-не тиниқ қиз,
Бири жомакорда, бири жилвакор.
Соялар тагида — дилкаш суҳбатда —
Асога суянган кексалар қатор...

Имо қилур нуқул хушманзаралар,
Баланд пештоқлару оқ кунгаралар,

Кўзларда суқ, ҳайрат — тикилар — тўймас,
Бир ёғи — кўз етмас тансиқ пахтазор,
Бир ёғида — қалин мевазор боғлар,
Бир ёғи — ям-яшил ўтлоғу яйлов,
Бир ёнда — эртақдай чиройли бўстон...
Бўёқлар кўзларни олгудай тиниқ,
Гўё ёмғирдан сўнг кўкда камалак.
Сайёҳларга сўзлар гўзал ҳикоя —
Комсомол наслидан — бир ёш қурувчи,
Инженер... Бурунги бир ғишт терувчи:
— Тунларда шам каби ёнди кўзларим
Яшил диёримни қуриб олгунча.
Минг йиллик уйқудан кўз очди саҳро;
Тегирмон тошидай айланган бошлар,
Қўш булоқ сингари оққан кўз ёшлар —
Армони ушалди бу қумлоқларда.
Мен ҳам ишонмасдим афсоналарга,
Лекин эшитардим жон қулоғимдан,
Эртақка ўч эдим гўдақ чоғимдан...
Бу — мен чанглар ютиб, тўзонга ботиб,
Илон ўрдаларин янчиб, йўқотиб,
Эрта саҳар туриб, ярим тун ётиб,
Игна билан қазган янглиғ ер қаздим...
Бу мен — қора тоғдан ташидим харсанг,
Қора бўрон билан қилдим очиқ жанг,
Саратон тафтида титраб, совқотиб,
Қаҳратонда қора терларга ботиб,
Қурдим битта-битта йўл, девор бунда...
Ўзим ғишт пиширдим, ўзим ғишт тердим,
Тош чаққану цемент қорган ҳам ўзим,
Сув деб ер қаърига борган ҳам ўзим,
Афсона ўтини ёрган ҳам ўзим,
Чарчаган ҳам ўзим, ҳорган ҳам ўзим!
Экскаваторни фил каби миниб,
Кейин бульдозернинг тилин ўрганиб,
Суяк-суягини ернинг ушатиб,
Ипақдай юмшатиб, пардай юмшатиб,
Тепаларни нари силжитган — менман...
Элимни ардоқлаб, ёлчитган — менман...
Томоғим қақраса, лойқа сув ичиб,
Ўткинчи жалада ботқоқлар кечиб,
Жарларни текислаб, янги сой очиб,
Битта-битта кўчат ўтқазган — менман.

Мен қора тер тўкдим бутун эл билан,
Неча бор олишдим ўпқон, сел билан,
Ўт билан, сув билан, қора ел билан,
Ухламайин тонглар отқизган — менман.
Неча бор адашдим, неча бор шошдим,
Мен ахир ғўр эдим, мен ахир ёшдим,
Лекин кундан-кунга давоилар ошдим;
Асрлар йўлини ўтдик йилларда;
Меҳнат шунчалигу, замон шундақа,
Меҳнат ишқидаги инсон шундақа;
Мана бу сояда ўтиринг бир оз,
Марҳамат, тарвузми ё қовун ейсиз.
Ёки ҳушингизга анор маъқулроқ,
Узум келтирайми, ёки нашвати;
Эҳа... сўраб бермоқ хунук-ку Шарқда,
Кўнгил не истаса — узиб енг, майли,
Гуллардан дасталанг, кўзингиз олур,
Ухшаши, билсангиз, бу дунёда йўқ.

* * *

Бу яшил диёрдир, бу яшил диёр!
Боғи Эрам нима, Чамбилбел нима?..
Бу дарё номини сўрайсиз мендан,
Амударёнинг бу тўнғич фарзанди,
Номи — ҳаёт наҳри... Ҳа, ҳаёт наҳри!
Ўзимиз барини йўқдан бор қилдик,
Бу сарой — фан юрти, санъат юртидир.
Бу — гўдақлар учун кўз илғамас боғ,
Манави — оталар, оналар учун —
Мармар ҳовузлару сўнгсиз гулзорлар,
Ойнабанд заллару айвонлар кўркам,
Ҳар гўшада — кўклам, кўчада — кўклам,
Боғлар, хиёбонлар кўклам қўйнида.
Қаҳрамон элимга мангу обида!..
Яшил диёримнинг қурувчиси — мен,
Яшил диёримнинг эгаси — ўзим!
Комсомол наслиман — Ленин боласи...

* * *

...Санъаткор жонсизга бера олур жон,
Биз яшаган сари — яшарар ҳаёт,
Ҳақиқат — хаёлдан туғилур илдам.
Яшил хиёбонда қолдим тунларда;
Саодат боғида уздим чечаклар,
Оқ қайиққа тушиб, тўқидим қўшиқ,
Гўзаллар кўзида ғамзани кўрдим,
Бердах, Утар ўғли, Ҳамзани кўрдим,
Илҳомкор хаёлга чўкмиш шоирлар...
Бугунги хаёлим эрта бўлур ҳақ,
Ким тўсар ўлкада хаёл парвозин?

Ҳақиқат хаёлдан туғилур илдам,
Бутун кучлилардан кучли ҳур инсон.
Инсон меҳнатида ранг олур ҳаёт,
Инсон меҳнатида ўзгарур жаҳон...

*Қорақалпоғистон,
1947, 8 май.*

АСҚАР ЭСДАЛИГИДАН

I

...Олис, қақроқ чўлларда
Тепалар ошиб,
Холи, сўқмоқ йўлларда
Келаман шошиб...

Қамиш уй, ёлғиз жийда,
Туғилган овул...
Онаизор ғамдийда —
Худди саксовул

Қовжироқ, инграр, беҳол,
Гўё тилсиз — гунг,
Кўзларида — юз савол,
Кўзларида — мунг...

Елгиз иним энтикиб,
Бўйнимни қучар:
— Огажон! — дер кўз тикиб...
Хаёлим учар:

Олис, сувсиз чўлларда
Юз бор адашдим:
Холи, сўқмоқ йўлларда
Овулга шошдим;

Уша юпун, оч овул,
Ёз — дим, қиш — аёз...
Тўқайида — қирговул,
Кўлда — балиқ, ғоз...

Овлашга овчи қани?
Қармоқ ташлар қим?..
— Кутардик ҳар кун сани,
Оғам, жигарим!..

— Қетаман, кутади жанг,
Хайр, онагинам,
Осмон — қора, йўллар — чанг,
Хайр, иним, сен ҳам!..

II

Узоқ-узоқ чўллардан
Ҳориб келаман.
Қўшиқ янграр йўлларда
Хушвақт еламан.

Қамиш уй, ёлғиз жийда,
Туғилган овул...
— Қани сен эй, ғамдийда...
Утди-ку довул!..

Қайтдим... Кўринмас онам,
Айлана — холи.
Йинглайди пнигинам
Қуриб мажоли...

Ҳей, ёшлик, босриқ уйқу...
Ҳей, ёлғиз жийда!
Тинчибсан мангу-мангу,
Эй, аламдийда!..

Хароб ер сийнасида —
Ҳаёт қургум мен.
Тағин жанг палласида —
Сафга тургум мен...

*Қорақалпоғистон,
1948.*

ОЛИМ

Ҳикоя

Ёш билан ёш суҳбатдош,
Чол суҳбати чол билан...
...Шундай қилиб, бир ювош,
Таниш оқсоқол билан —
Кетдик дарё бўйида
Олис бир жийдазорга.
Жийдазордан қуйида —
Холи, ёлғиз мазорга.

«— Бизга илк келган ўртоқ —
Шу азиз, билгич одам,
Хушфеъл, майин, куюнчоқ,
Қалбида меҳр зич одам.
Юрди овулма-овул
Кездй далама-дала.
Баъзан дуч келар довул,
Баъзан увитар жала;
Баъзан топмас қатра сув,
Соя солмас саксовул...
Даштда кўрса тўп оху,
Ё тўқайда қирғовул —
Бўлар эди кўнгли хуш...
Сағаналарни кўриб:
— Булар бари — асрий туш!
Дер эди туриб-туриб.
Ҳар мушкулга кўнарди,
Билмасди — чарчаш надир!»

Олачиқда тунарди,
Баъзан ётоғи — адир;
Ошар эди бешбармоқ,
Ичарди айронни ҳам.
Сўк, ёвфон ё ошқовоқ,
Хуш кўрар жайронни ҳам.
Биздай жўн яшар эди,
Унга ёв — бекорчилик.
Унга ярашар эди —
Тугма одамгарчилик...

— Бу қумлоқлар тагида —
Оқар сой ҳам бор, дерди.
Бўз тупроқлар тагида —
Қора мой ҳам бор, дерди.
Кўргошин, олтингугурт,
Аллама балолар бор;
Ерти эмас, тўкис-бут,
Ғазналар, дунёлар бор...

Узун бўйли, хушсурат,
Тинмағур ёлқин эди,
Ёшу қарига улфат,
Сўзлари олтин эди.
Элга иноқ, фидокор,
Жон аямас — мард эди.
Дўст тутганга вафодор,
Йўқсулга ҳамдард эди.
Қўлда кичик болғаси,
Кезар эди чўлма-чўл.
Кенгашда — эл оғаси,
Унда йўриқ, йўсин мўл...
Ботир инсон ётибди
Жийдазор қучоғида.
Ботир инсон ётибди
Юртимнинг тупроғида...

Оёғи ёмон — тўр булғар,
Таёғи ёмон — эл булғар!..
Хаёлимга тушса гар,

Кўнглимни чўнг ғам чулғар:
Қўрбоши қиличидан
Узилди мағрур боши.
Куйиб-ёниб ичидан,
Оқди элнинг кўз ёши,
Қўрбоши золим эди,
Золимларнинг золими!
Бу тансиқ олим эди,
Олимларнинг олими...
Гуноҳи не, дермисан?
Гуноҳи — рус бўлгани.
Халқидай чўнг қалбида
Ғайрат, номус бўлгани!
Сув очиб, ариқ очиб,
Сероб бўлгин, дегани,
Қумлоқда қўриқ очиб,
Яйраб-кулгин, дегани!..
Лениннинг ўз ёнидан
Илк келган одам эди,
Биз деб кечди жонидан...
Қўрбоши золим эди!..
Илм-ҳунар зиналарин
Ошмоқда эл кунба-кун,
Саҳро хазиналарин
Очмоқда тўкис-тўкин...
Ҳар вақт бир келиб, дейман:
— Василий оға, балли,
Сўзларинг тўғри экан,
Демак, тириксан ҳали! —
Ухлагин, ҳордиқ олгин
Жийдазор кўлкасида.
Бахт порлар, назар солгин,
Йўқсуллар ўлкасида!»

Мангудир хотираси,
Эслайди қорақалпоқ!..
Чолнинг мунгли қиссаси
Шу ерда бўлди адоқ.

*Қорақалпоғистон,
1948.*

КҮЛ БҮЙИДА

I

Яшил шаҳар ёнбошида
Зумрад кўл кўрдим.
Зумрад кўлнинг нақ қошида
Қумлоқ чўл кўрдим.
Зумрад кўлда оппоқ-оппоқ
Қайиқ ўйини.
Айланади апоқ-чапоқ
Саҳро қуюни...
Тунёгида мавж урарди.
Нав-ниҳол ўрмон.
Кўл бўйида тик турарди
Бир шоир ўғлон.
Менга деди: «Меҳмон оға,
Бўлмангиз ҳайрон.
Баъзан шамол сердағдаға,
Ушқирар бўрон,
Хумдон каби қизир тупроқ
Қуёш тафтида,
Олов тўкар ўчоқ-ўчоқ...
Саҳро кафтида —
Кўл балқийди мисли симоб,
Мисли қўрғошин.
Ҳар қатрада ўйнар офтоб,
Нақ юз лак яшин.
Лекин бўрон дағдағаси
Ўткинчи бир дўқ.
Бўлсанг арзир садағаси,
Қаранг зумрад чўқ...
Қаранг, мавжи қандай сулув,
Қандай кенг бағри.
Асли ўзи шифоли сув,
Кўк яланг сағри.
Бўлган экан бу жой бир кез
Қаттакон тузлоқ.
Оқ кийиклар бунда тез-тез
Соларкан сўқмоқ...
Келар экан туз ялашга
Тунда сиртлонлар,
Келар экан туз ковлашга

Ташна карвонлар...
Қаранг, ҳозир қандай жонбахш
Бу ёшлик кўли.
Чўл ҳуснига зумрад бир нақш,
Қардошлик кўли...»

II

Утирар кўл қирғоғида
Қўзи қалпоқли —
Биров хаёл қучоғида,
Бобом сиёқли...
— Ота,— дедим— шоирона
Хаёлларга ғарқ,
Бахт завқига қона-қона,
Эй, сен, озод Шарқ!—
Утирибсан мисли қоя
Қумли соҳилда,
Сирми ёки бир ҳикоя.
Не тўлқин дилда?
Зумрад кўлнинг қирғоғида
Қўзи қалпоқли —
Теран хаёл қучоғида
Бобом сиёқли —
Нуроний чол, сахро ўғли...
Бошлар ҳангома.
Кўнгли йигит каби чўғли...
Олисдан нома —
Еткизолган ўктам, ҳорғин,
Барзанги полвон,
Ўзи, кўзи, сўзи ёрқин,
Хушвақт бир инсон:
— Мен умримда тўрт хон кўрдим,
Талай бий кўрдим.
Элни фақат нолон кўрдим,
Асабий кўрдим.
Армади манглай шўрим,
Чўл кездим саёқ...
Қимга етсин менинг зўрим?
Қўлимда таёқ —
Бий моллари сурув-сурув,
Тўрвам кўрмас нон,

Чўпон эдим, ошим оғу,
Шўрлик, нотавон.
Кўл бўйида ўша кунлар
Эсимга тушди.
Чўзиқ оҳлар, мунгли унлар
Эсимга тушди.
Яшил ўрмон бўлур ҳали
Кўл айланаси.
Ёз кунлари дам олгали
Қушлар панаси...
Чиройига чирой қўшур
Кун ўтган сари,
Ойдин тунда рақсга тушур
Сув парилари...
Қиш қўйнидан бахт сингари ёз учиб келур,
Гала-гала суҳсур, сўна, ғоз учиб келур,
Янги-янги қўшиқ, ялла, соз учиб келур,
Бўронларнинг дайди дўқи оз учиб келур...
Қайиққа туш, мавжларда кез,
Кулоч от, меҳмон!
Ўзингни ўз уйингда сез,
Завққа бот, меҳмон!
Мен дедимки: ўз уйим-ку,
Меҳмон эмасман.
Ўз уйим-ку, ўз тўйим-ку,
Сийга келмасман;
Эл ўртада, юрт ўртада,
Тупроқ ўртада.
Бахт ўртада, қут ўртада,
Қирғоқ ўртада.
Мулк ўртада, мол ўртада,
Дарё ўртада.
Сув ўртада, бол ўртада,
Сахро ўртада.
Мен ҳам сенга бир фарзандман,
Эй, сен, озод Шарқ!
Шўх хаёлда мен ҳам бандман,
Бахт завқига ғарқ...

*Қорақалпоғистон,
1948.*

АМУ БАЛИҒИ

Қадим Шарқ бозори янглиғ зич, тижин...
Бурчак-бурчакларда одамлар йирин.
Бозор чеккасида шинам бир хона,
Оқ тутун юксалар осмонга қадар.
Димоқни қитиқлар сеҳрғар бир дуд...
Қозонда буғ ёяр балиқ шўрваси...
Товоқда қовурма, оқ ва биққа гўшт,
Опа мағрур дейди:
Бу Аму дарёнинг тамли балиғи,
Балиқнинг лаққаси, ўбдон ёғлиғи!
Амудай серҳиммат дарё камдан-кам,
Бизнинг қайиқчилар,
Бизнинг балиқчилар
Дунёда камдан-кам, билонгон, ўқтам!..

1956.

КЕГАЙЛИДАН...

Бир қиз кўрдим бугун шаҳар боғида,
Кегайлидан келган сулув, дедилар.
Не йигитлар куяр унинг доғида,
Асов жайрон янглиғ қиз шу, дедилар.

Шарқ тунидай қора эди кўзлари,
Бердақ шеъри билан айтсам: қир бурун.
Атрофида бўз йигитлар парвона,
Қия боқмас, йигит бағри бўлув хун.

Унинг фазилати ҳусними, десам,
Элига таниғлик чорвадор экан.
Қорақалпоқ сулувлари ичида
Баландпарвоз, асл бир шунқор экан.

Менга ҳозир қиз мақтамоқ эн эмас,
Мен отаман, йиллар кетди, сочим оқ...
Бу гўзални қизим десам арзийди,
Ота, деса кўнглим бўлув қандай чоқ.

Юксал тағин, қанотинг ёз, Ойжамол,
Майли шеърлар ёзай сени ардоқлаб.

Агар йўлинг туша қолса Тошкентга,
Йўлларингга кўз тутиб,
Қўлларингга гул тутиб,
Пешонангдан бир ўпайин, меҳр сақлаб.

1956.

БАРҚУТ

Барқут бўлар экан ҳар хил, во ажаб...
Бахшилар баҳорги яйловни кўриб,
Чучмўма, қоқининг сутини сўриб,
Тўрғай қўшиғидан, булбул куйидан,
Жону жониворнинг баҳор тўйидан
Маст бўлиб, дейдилар: бу — баҳор, қут бу.
Майса эмас, яхлит яшил барқут бу!
Барқут бўлар экан ҳар хил, во ажаб.

Отаси шаҳарга кетар чоғида,
Тонг шафағи ўйнаб гул дудоғида:
— Қизил барқут келтир!— дейди қизалоқ...
— Қизил барқут!— дейди бўй етгани ҳам,
Келинлар қомати барқутдан там-там...
Барқут камзуллардан беллар бир тутам,
Юзларда барқ урар қирмизи барқут.
Сувда чинорларнинг илдизи барқут.

Юлдузсиз тунларда Шарқ осмони ҳам,
Навқирон Нукуснинг хиёбони ҳам —
Яшил барқутдан.

Барқут бўлар экан ҳар хил, во ажаб...
Бу кеч мен шаҳарнинг бир чеккасида,
Барқут ранг чорвоқнинг қоқ ўртасида.
Айрилмас дўстларнинг шўх даврасида —
Сут-мас, қатиқ эмас, ё қимиз эмас.
(Албатта, шеърим ҳам ҳазилсиз эмас)

Ажиб шароб ичдим тўла бир коса...
Шароблар шароби экан, хулоса.
Бу — Нукус шаҳрининг ширин шароби,
Рангида барқ урар саҳро офтоби,
Барқут пиво экан, ўзи ҳам муздек,

Ранги қора барқут, тами қимиздек,
Хаёлингни элтар чиройли қиздек...
Туғилиб тушга ҳам кирмайин шароб,
Неча-неча алдаб чўлларда сароб,
Саратонда муздек томчи сувга зор —
Ташна дудоқларга — оби ҳаёт бу,
Бол бу, новвот бу!..

— Қани, соқий, тўлдир барқут пиводан,
Ҳамма шаҳарларни ахтаргин, майли,
Бир косадан чехра ёнади гул-гул,
Бунақа шаробни топишинг мушкул
На қадим Урганчдан, на-да Хевадан!

1956.

ЕНГАЖОН.

Ҳазил

- Енгажон! — дедим.
- Қайним-ов! — деди.
- Берроқ кел! — дедим.
- Айнима! — деди.

Давра қувноқ эди, суҳбат шўх эди,
Кўнгилда зарра ҳам ғубор йўқ эди.
Ёшлик эсга тушди, авжида ҳазил,
Ҳазилга кўп қулай эди бу манзил.

- Кўз тикиб, оҳ чекиб: — Енгажон, дедим.
- Берроқ кел, садаға сенга жон, дедим...
- Қайнижон, инимсан, қайним-ов, — деди.
- Эси паст боладай айнима, — деди.

1956.

ҲОДИСА

Ҳазил аралаш

Автобус тиқин эди,
Хўжайлидан келардик.
Елларга йўл бермасдан,
Асфальт йўлда елардик.
Бирдан менинг тиззамга
Ўтириб қолди аёл.
Қимирлашга ўрин йўқ,

Бурилишга йўқ мажол.
Тиззамда ўтирар у,
Ўзим сураман хаёл:
Ўзимнинг бахтим бор-да,
Балки бир соҳибжамол...

Ахир авайлаб секин:
— Ҳай-ҳай, яхши қиз, дедим,
Йўл бўлсин, узоққами,
Оғриди-ку тиз дедим.
Шу чоқ қайрилди аёя,
Ияклари буришиб,
Яноқлари тиришиб:
— Ҳазиллашмай ўлақол,
Ҳа, қараб тур, мен сени...
Деди-ку жеркиб мени.
Чиқиб кетди қора тер.
Ёрилсайди кошки ер,
Ташлар эдим ўзимни,
Зўрға эплаб сўзимни,
Дедим:— Сулув женгеше,
Тизим оғриб кетди-ку,
Жон ҳалқумга етди-ку.
— Топибсан женгешенгни,
Эслармисан ачангни?
Катта бувинг тенгиман,
Наҳот бўлсам женганг ман?
Яна босди қора тер,
Қани, тарс ёрилса ер...
Лекин элтди боз хаёл,
Қуриса ҳамки мажол,
Қимир этмай ўтирдим,
Кўнглимда шундай дердим:
— Майли, баттар бўлсин тиз,
Майли жувон, майли қиз,
Майли хунук, ё сулув,
Майли айрон, ёки сув,
Майли юзинг буришиқ,
Майли лабинг қуришиқ,
Майли битта тишинг йўқ.
Бор-йўғидан ишинг йўқ.
Тиззамда ўтиравер,
Дилга меҳр тўлдиравер,

Сени эзгу тимсолдай,
Тенгсиз соҳибжамолдай
Куйлаганим куйлаган,
Сийлаганим сийлаган.
Чунки, ахир онасан,
Элимда дурдонасан...

Ишонмасанг меҳримга,—
Менинг ҳазил шеъримга,
Ич, десанг онт ичайин,
Елғиз Аму кечайин...

1956.

ДУСТ ҚАБРИДА

Аҳмад, келдим ахир зиёратингга,
Бош яланг тик турдим уч-тўрт дақиқа.
Бош эгмадим гўё юксак зотингга.
Ундай тушунчалар, биласан, сийқа.

Сен вали эмассан ё эзгу бир зот,
Одий бир ўғилсан қорақалпоққа.
Шаънингга у сохта мадҳиялар ёт,
Юракдан банд эдинг туққан тупроққа.

Бахтиёр шу тупроқ фарзанди, Аҳмад,
Шу элнинг камтарин, туғма куйчиси.
Шу халқ даласида кўтаргандинг қад,
Қайғурса — қайғудош, тўйда — тўйчиси.

Ажаб йигит эдинг, кўнглинг беғубор,
Куллинг тонгдай ёруғ, қаҳринг — қаҳратон.
Эсиз, қирчин кетдинг, қиздай гул дийдор,
Улимнинг ногихон босқини ёмон!

Эсиз, қирчин кетдинг, Аҳмад — бўз ўғлон,
Афсус, эсламоққа эмассан қодир...
Тошкент боғларида кездик бир замон,
Сен учун мен ёлғиз эслайин ҳозир.

Сухбат қурар эдик қўшиқдан, создан,
Яралажак яхши дoston ҳақида,
Сирлашардик севги, ғамза ва ноздан,
Бахтимиз ҳақида, замон ҳақида...

Аму қирғоғида кезгандик бирга,
Олиб қочган эди асов тулпорлар.
Бизни етакларди сирли қасрга
Қум тепалар ошган қатор маст норлар.

Ҳар вайрона қалъа, ҳар қадим қўрғон
Бизни бошлар эди олис ўтмишга...
Лекин ҳар жилвада — шу янги замон,
Билардик: эл бахти қайтмас шум қишга...

Яшил кўчаларда, мен келган саҳар,
Бўз йигитлар кўрдим — юришар тўп-тўп.
Булар — иниларинг ҳам ўринбосар.
Кечир, дўстим, дилни мунг босмасин кўп!

Аҳмад, келдим сенинг зиёратингга,
Бош яланг тик турдим, уч-тўрт дақиқа.
Бош экканим — шеърий маҳоратингга,
Ўзга тушунчалар, биласан сийқа.

Элинг ёдидасан, азамат ўғил,
Эл меҳри, дўст меҳри билмайди сарҳад...
Бошингга бир даста қўйдим қизил гул,
Бу — меҳрим белгиси... тинч ухла, Аҳмад!

1956.

ШАҲАР

Бу юртда ҳар тепа — бир шаҳар ўрни...
Не-не боғлар қолган қумлар тагида,
Кукунларда ухлар не-не саройлар...
Одам меҳнатидан эртақдагидай
Шарбат булоқлари равон бу жойлар,
Минг қалъа ўлкаси... Қадим Хоразм,
(Сувсиз минг ариққа солгин андак разм)
Асрлар зарбидан ҳали чўкмаган,
Белин букмаган —

Миноралар бошлар ҳў олисларга...
(Кўнгил, жой бўшатма ғариб ҳисларга),
Ахир шу тупроқда, шу қирғоқларда,
Ахир шу қум босган кўк яйлоқларда
Боболар хоки...
Чингизнинг аёвсиз, қаттол идроки
Не бало солмади бу юрт бошига?
Одам даҳосига, ақл қуёшига
Доғ солди босқинлар...
Доғ солди тождорлар, хонлар ғавғоси.
Хонлар ғавғосидан —
Элнинг манглай шўри, тақдир жафоси...
Қумлар ўртасида бир шаҳар кўрдим:
Навқирон, тарихи — бир варақ келмас,
Чўккан гуялардай, гўё, тунов кун,
Дўнгла, қум тепалар эди бу қирғоқ...
Ташналар ташнаси эди бу диёр...
Қумлар ўртасида бир шаҳар кўрдим:
Навжувон, сулув, соз, ярқироқ шаҳар,
Бахти — тошқин Аму, шўх — қувноқ шаҳар.
Мовий осмон ҳам лол яшиллигидан,
Кўчалари йингдай, хиёбони мўл.
Сувлари шарқирар кечаю кундуз,
Билим саройлари оппоқ ва баланд,
Яшил теракларнинг барқут қўйнида
Чиройли ҳовлилар, боғлар, бўстонлар,
Шаҳар чекасида гул — гулзорлик боғ,
Кечалар — кундуздек ёруғ, чароғон,
Бунда музика шўх, қўшиқлар жаранг.
Кезар оқшомлари қувноқ қўшоқлар...
Завод ишчиси ҳам, ёш ўқувчи ҳам,
Мўйноқ балиқчиси, колхозчи жувон,
Партия ҳодими, пионер ўғлон,
Кекса профессор, ширакайф уста,
Кезади оқшомлар шўх, қўшоқ-қўшоқ.
Булар — шу шаҳарнинг қурувчилари,
Булар — шу шаҳарнинг эгаларидир...
Эрта, бўлғуси кун Аму бўйида,
Муборак ва азиз Аму наҳри бу,
Қорақалпоқ элин ўрта шаҳри бу!

1957.

САҲРОИИ

Етакда туяси, келар эди чол,
Сийрак, оқ соқоли елпирар елда.
Тугал аср кўрмиш энг олис элда —
Подачи, туякаш, мерган ва қарол...

Етакда туяси, келарди секин,
Кўзларда ютоқлик, чатнаган лаби,
Олис бир замондан чўнг элчи каби
Дарҳайрат боқади... чор атроф экин

Чор атроф боғу роғ... Тушми ё ўнги?
Бари рост экан-а! Чекинмиш қумлар...
Чекинмиш сароблар, қора самумлар...
Ярқирайди шаҳар — узоқ йўл сўнги.

Етакда туяси, келар илк бор чол,
Сийрак, оқ соқоли елпирар елда,
Норғул бир йигитнинг қуввати белда,
Мерган кўзларида аён юз савол.

Йўқ, бу хаёл эмас, эртақ ҳам эмас,
Айтганлари тўғри; бу — ўша Нукус...
Эртақлардан гўзал, чиройли, тўкис...
Саратон, ҳар қалай, бўғмоқда нафас.

Кўзларда ютоқлик — қатма-қат сарой,
Минг бир деразада қуёш зарраси.
Жами шаҳарларнинг зўри, сараси —
Чол наздида — Нукус... Қандай сўлим жой!

Беш мири чўзади шарбатфурушга,
Муздек лимонаддан ҳўплар бир қултум,
Битта-битта ҳўплар... Кўз узмас бир зум
Яшил кўчалардан... ўхшамас тушга!

Ютоқ кўзларини узолмайди чол.
Саратон, ҳар қалай, ёндирмоқдайди...
Шаҳарга суқланар ҳўплаб гўё бол,
Асрий ташналикни қондирмоқдайди...

1957.

САЖДА ЭМАС

Кезади тинмағур чол...
Тилининг тагида нос...
Бу — карвонсарой эмас
Еки Бозоркент.
Бу — пойтахт... Савлати ҳам
Худди пойтахтларга хос,
Қатта майдон тўрида
Улкан монумент...

Хиёбонлар оралаб
Келар чол оғир-оғир:
Унг қўлини кўтариб
Тўғри қуёшга,
Улкан бир одам турар...
Лол бўлмай нетсин ахир,
Бундайин кўрмаганди
Келиб шу ёшга...

Кекса қалбида тўлқин...
Жовдирар икки кўзи.
Бир зум ўрнида тўхтаб,
Қарар наридан.
Дарров пайқаб олди чол:
Бу — ўша, ўзи! Ўзи!
Бу дунёнинг ҳеч ўлмас
Одамларидан!..

Бир зум... Сел чоғидаги
Ирмоқдай шошиб-пишиб,
Ё саҳрода тонгдаги
Ел каби елиб;
Кекса дилда қувончи
Булоқдай тошиб,
Монумент қаршисида
Гўхтади келиб.

Монумент қаршисида
Тикка туриб қолди у,
Дил тўлқини жовдироқ
Жуфт кўзда кезар.
Қўйнидан сурат олди

Ушанинг ўзи... Еху!
Не ёшда-ю ўзини
Гўдакдай сезар...

Кўзи ўнгидан ўтди
Умрининг узоқ йўли:
Ёшлик... Ёт эшикларда
Тентирагани.—
Бобо юрти — у олис,
У сўлим орол кўли...
Ўзидан кичикларнинг
Сенсирагани.

Бой иши — фармон эди,
Камбағал иши — армон.
Эсида фармонбардор
У шўрлик чоқлар.
Эсида она сўзи:
«Бўрилар емас сомон!»
Елкага ноҳақ, нохос
Тушган таёқлар.

Эсида йигитлиги,
Кишиларнинг подаси,
Йўлбарс учраб, бир ўзи
Олишганлари.
Йўлбарсга эга бўлиб
Элатнинг бекзодаси,
Тузук боқ, ҳой теват!— деб
Койишганлари.

Эсида йигитликда
Шимирган ишқ бодаси,
Балиқчининг қизини
Илк бор суйгани.
Наздида — дунё қизининг
Энг сулув ва соддаси,
Қалин мол тўлолмайин
Ёниб-кўйгани.

«Сулув — сулувмас,— дер эл,
Севганинг — сулув!»
Қовушсайди... ўтарди .

Йигит беармон.
Ит қўрққанни талармиш...
Йигитда нетсин қўрқув?
Туянинг бўйни хунук,
Бойнинг ўйини ёмон!

Қовуннинг энг тотлисин
Ит бўлғаб кетгани рост...
Қизнинг энг сулувици,
Пучуқ бўлса ҳам,
Моли бор олиб, дилни
Дуд чулғаб кетгани рост,
Не гўзаллар вақт етмай
Топарди барҳам...

Эсида — қирқ ёшида
Элат-элат оралаб,
Бир тул билан охири
Қовушганлари.
Ғариблик дил мулкни
Ўйиб, санчиб, яралаб,
Гоҳи тотув, гоҳида
Совушганлари...

Кейин ўн олтинчи йил...
Эл-юрт қўзғолонлари...
Большевик сўзин илк бор
Эшитган пайти.
Октябрь бўронлари...
Октябрь суронлари...
Элнинг кўзини очиб,
Пишитган пайти.

Биров — тўйиб сакрайди.
Биров — совуқда тўнғиб,
Озод кунлар келиши
Бўлмади осон.
Лекин эрк олган элнинг
Иши йил сайни ўнгиб,
Игна ютган ит каби
Бетоқат боён;

Асли қийшиқ дарахтнинг
Кўланқаси ҳам қийшиқ...
Бойлар умид узмади
Хўжайинликдан.
Лекин жангу жадалда
Кундан-кун нишиқ,
Қорақалпоқ бахт топди
Оғайниликдан.

Олтин — ўтда билинар,
Йигит эса — меҳнатда, —
Қирқ йил озод элида
Бўлди у чўпон.
Қари-ю ҳали тетик,
Умри обдон ҳурматда, —
Фарзанд кўрди, уй кўрди,
Мол, ўтов, чопон.

Молни топганлар боқиб,
Ўтини топган ёқиб,
Тер тўккан роҳат кўрар
Замон — шу замон.
Кундан-кун бойлик оқиб,
Аллакимлар тутоқиб,
Еруғ бахт завқин сурар
Замон — шу замон.

...Бошини ерга қадар
Эгади чол бир нафас,
Бир нималар пичирлар...
Юракда балқиш.
Наҳот шу сажда бўлса?
Йўқ, асло сажда эмас,
Бу фақат кекса дилда
Жўш урган олқиш.

Кекса бу заҳматкашнинг
Миннатдорлиги,
Меҳри, теран севгиси —
Кексаларга хос;
Ленин замонасида
Бахтиёрлиги,

Ленинга чин ҳурмати
эди бу, холос.

1957.

ҚОРА СОЧ

Дарёнинг у бетида,
Хўжайлининг четида
Кичик бир шинам ҳовли —
Кетмайди хаёлимдан.
Унда шўх бир қиз бола,
Сочи — қора шалола,
Ақлимни олиб айёр,
Хабар олмас ҳолимдан.

Дарёнинг бу бетида,
Эски Нукус четида —
Жамолига интизор,
Куним ўтар тун каби.
Оқариб кўринади,
Кўкариб кўринади
Қора соч юрган диёр —
Сеҳр каби, афсун каби...

Мен ўзим, думбул, нодон...
Жар солар гўё жаҳон:
— Туя нози туфайли
Тарсеки жепти шекеси!¹
Тунда уйқу йўқ менда...
Узга қайғу йўқ менда...
Оҳ, Хўжайли, Хўжайли! —
Хўжайлининг бекаси!

Тонг каби бахт кетидан,
У шодмон вақт кетидан
Қувлайинми беқарор
Ёки буткул унутай?
Кечирармикан борсам,
Дилимни роса ёрсам...

¹ Туя нози — «Туяга ноз қил деса, бир таноб экин епти, така-га ноз қил деса, тол шохига осилипти». (Қорақалпоқ халқ мақоли.)

Кечирарми у дилдор
Ё дардим ичга ютай?

Силкинади якка тут;
Кўк юзи қалин булут —
Бир зумда чақмоқ чақиб.
Олов ёқай дегандек.
Олтин томчилар бўлиб
Ипак қамчилар бўлиб,
Ҳам қалдироқ тутақиб,
Чўлга ёғай, дегандек.

Уйғотдими қалдироқ?
Ҳар қалай тоқатим тоқ...
Сим қоқ-чи кўнгил учун,
Қора соч — жоним эркам:
— «Усган элинг эсдами,
Хипча белинг эсдами?
Қайтмай юрибсан, нечун,
Тугал тўрт ой ўтса ҳам!»

1957.

БУЛУТ

I

Кўк юзида паға булут — оқ булут,
Оқ булутдан сут ёғарми ёки қут?
Паға булут — яхши кўклам элчиси,
Ҳаволарда ёмғир иси, сел иси...

Кўк юзида дам қалдироқ, дам сукут,
Ёғмай ўтма, паға булут — оқ булут!
Ёғиб ўтсанг — тизза бўйи ўт бўлур,
Ўт бўлур, ҳам сут бўлур, ҳам қут бўлур.

II

Кўк юзида паға булут — оқ булут...
Бир қарасанг — осмон тўла оққувлар,
Бир қарасанг — баланд қорли чўққилар,
Бир қарасанг — кўз илғамас оқ барқут.

Кўк юзида — ёруғ, ойдин бир рўё...
Уста рассом чизмиш ажиб манзара —
Тепа-тепа пахта — беғубор, сара,
Кузги хирмонларнинг акслари гўё...

1957.

ТОНГДАН ҲАМ ЧИРОЙЛИ

Бу кеча ухлолмай тонггача юрдим,
Тонг отишин кутиб, қирғоқда турдим.
Тонг отди, тонг билан қумлоқ соҳилда
Тонгдан ҳам чиройли бир қизни кўрдим.

Тонг шуъласи — сочин ҳар бир толаси,
Юзлари гўёки тоғлар доласи.
Ҳусни — тонг ҳуснидай тоза ва тенгсиз,
Сулув табиатнинг сўлим боласи.

Тонг билан дарёда чўмилар эди,
Кўнғир тўлқинларга кўмилар эди.
Уйқусиз кечанинг касофатими,
Кўзларим дам-бадам юмилар эди...

Ана юза-юза келди қирғоққа,
Қирғоқда тик туриб, қарар йироққа...
Гўзалликнинг тирик ҳайкали эди,
Қуёш балқиб чиқди уни кўрмоққа...

1957.

СУЛУВ ЁЗ

Сулув ёз, бағри кенг, юзи ёруғ ёз,
Нечоғлиқ файзу гашт, ҳикмат мўл сенда!
Далалар кўркаму чечаклар серноз,
Очиқ хазинасан — ҳиммат мўл сенда!

Чўлласанг — чўпон бор, оч қолсанг — деҳқон...
Чўпон ҳам, деҳқон ҳам тинчимас ёзда.
Эл куни — ер билан! Тер тўкар инсон —
Пойга чопмоқ учун қорда-аёзда...

Игна ҳам — уришни билсанг яроқ-да...
Чумолидай тинмас эл эртадан-кеч.

Биров сув бошида, биров ўроқда,
Ҳаракат қолурми баракатсиз ҳеч!

Солдовчилар сурон солар қирғоқда...
Чопиқчилар тўп-тўп қилишар тушлик,
Ялла садолари йироқ-йироқда,
Саратон. Манглай тер ва кўнгил хушлик...

Туш чоғи жимирлаб олис жийдазор,
Подани кавшатиб, мудрайди чўпон,
Оқшом... Ҳориганга — ҳаловат тайёр,
Салқин тун қўйнида ухлар биёбон...

*Қорақалпоғистон,
1957.*

ҚОРАҚАЛПОҚДА ТОШКЕНТНИ СОҒИНИШ

Бир ой ўтмайин, қаранг, дилда соғинч туйғуси,
Кўз ўнгимда чўнг шаҳрим чарх урар юз бўёқда;
Соғинганда қочаркан кечанинг сут уйқуси,
Ҳолбуки мен ҳарқалай ардоқдаман бу ёқда...
Чарчаганда муборак, ботир Аму ёқаси,
Ё жийда тўқайларнинг соя-салқин орқаси,
Ҳолбуки мен ҳам ахир айрилмас жигарбандман...
Истасам қўлда қармоқ, ё тўр... Аму лаққаси,
Ё қўлмакда тонггача бақалар вақ-вақаси...
(Епирай, бу кўлларнинг ҳеч тинмагур бақаси)
Соғинч важига бовар қилмай дейман ҳарчанд ман.
Тонг чоғидан созини қўлга олар тўрғайлар,
Ёки қамишзорларда турналарнинг қий-чувси...
 Ҳар нечук сўлим жойлар...
Ҳар нечук қирғовулга ошён бўлган тўқайлар.
Кечалари чўпонлар айтган қўшиқ, ҳой-ҳойлар.
Тун чоғи Орол кўли юлдузларнинг кўзгуси...
Ҳарқалай қололмайман бепарво, белисанд ман.
 Яшил Орол Мўйноғи,
Тўлқинлар оғушида наҳангларнинг ўйноғи,
 Қизкетганнинг қайноғи,
 Чучмўманинг қаймоғи...
Саноксиз қўраларнинг тиззадан ўт яйлоғи.
 Ҳатто чексиз қумлоғи.
Қумларнинг ўртасида тўкин мевазор боғи...

Чўпонларнинг суҳбати, дўст бахши чўпчаклари,
 Таниш-билиш ўсмирлар — эртанинг куртаклари,
 Саҳронинг ном топилмас бўтаси — чечаклари,
 Қарагайгул, бўтакўз, чирмовуқ, печаклари,
 Хўжайлининг айрони, Нукуснинг муз пивоси,
 Чимбойнинг бол-меваси,
 Қоракўли, теваси,
 Қорақалпоқ халқининг менга азиз шеваеи...
 Қад кўтарган саройлар,
 Янги ГЭС, янги сойлар...
 Елкасида етмиш йил юки бор етти йиллик,
 Бугун беш — эрта эллик —
 Етти йиллик азмига белбоғлиқ паҳлавонлар,
 Машинага суворий Ойхон, Гулсанамжонлар,
 Бекмуротлар, Сармонлар,
 Ҳарқалай заҳматкашу дилкаш, етук инсандар...
 Соғинтирган не бўлди?
 Хаёлим парвозини оунтирган не бўлди?
 Гилоснинг эгизаги,
 Олманинг қимизаги,
 Қовуннинг босволдиси ё эса оқпўчоғи,
 Шафтолининг сулувлар ёноғидай ёноғи,
 Марғилон луччагими, Мирзачўл ҳандалаги,
 Ё эса Андижоннинг ўша шакарпалаги,
 Қуванинг анорлари,
 Асаканинг Чўнтаги — яшил узумзорлари,
 Анҳор чинорларининг самовий яшил бўрки,
 Ҳаммаси шу кунларда шаҳримнинг жаннат кўрки...
 Соғинтирган не бўлди?
 Хаёлим парвозини оунтирган не бўлди?
 Тўқима комбинатнинг лорсилдоқ жувонлари,
 Ё ишчи шаҳарчасин қалин хиёбонлари,
 Ё Ғалаба боғида базмлар, ёруғ тунлар.
 Ёруғ тун қучоғида қўшиқлару, ўйинлар,
 Ё мрамор чашмаларда салқин, кумуш қуюнлар,
 Ё Комсомол кўлида биллур, ойдин тўлқинлар...
 Соғинтирган не бўлди?
 Мана мен яйловдаман,
 Кундузи айронхўрлик, тушдан кейин овдаман,
 Тошкент вақти, соат бир.
 Чексиз яйлов кўкида шўх овозлар... Бу не сир?
 Яйловнинг қулоғи динг, чўпонлар қулоғи динг,
 Чигиртка чирилламас, эшитилмас бирон ғинг;

Тошкент овози янграр кенг яйлов осмонида,
Навойй ғазаллари, созчининг камонида —

Олти мақомдан андак...

Ҳофизларнинг санъати гўё сархуш этгандак...

Наинки фақат яйлов, наинки фақат чўпон,

Наинки, радиода янграса фақат осмон,

Йўқ, бу овоз жаранги бамисоли янғироқ,

Кезади олис-олис, кезади йироқ-йироқ...

Амунинг у қирғоғи,

Бадахшоннинг у ёғи —

Бу тинчлик овозига ҳамиша солар қулоқ...

Бутун Шарқ осмонида янграйди бу шўх овоз,

Бу кўклам, бу овоздан садо берар тўкин ёз.

Инсон бахти, шўх кулги, келажак кун ишончи,

Озод элим қувончи...

Балки ҳозир ўтмоқда Навойй кўчасидан,

Ҳайкал рўбарўсидан,

Ёки Пушкин боғининг кечмоқда ўртасидан

Не-не эллардан қўноқ,

Тошкентликлар қўл силкиб, кузатар тагин қувноқ,

Бу кўчалардан ўтар фаллоҳлару, ҳаммоллар.

Тоғчилар, қурувчилар, қаламкашлар, адиблар,

Е юртига таниғлик ҳакимлару, табиблар,

Ҳатто шоҳлар, қироллар,

Вазирлар, президентлар...

Улар билан ўтади Навойй кўчасидан

Олис юртлар, шаҳарлар, харитада йўқ кентлар...

Улар билан ўтади Навойй кўчасидан

Олис эътиқодлару, олис-олис имонлар,

Ҳа, шаҳримда, эҳтимол, ҳозир тагин меҳмонлар...

Бири ўтар лол, ҳайрон,

Ўзгаси хижолатда,

Е шайтоний ҳолатда,

Уттасин қалби вайрон.

Ёки ёқасин ушлар,

Ё дилдан ўзин муштлар,

Ё чиндан дилин хушлар.

Бу юрт — кўзи ўнгида гўёки ёруғ тушлар...

Бири ўтар — дилида дўстлик ғурури баравж,

Қулоқларида ҳануз иғволардан бадғовур...

Ёлғон экан ҳайтовур,

Кўз ёшлари урар мавж...

Бу ер ўзбек юртининг қадим шаҳри, алп шаҳри,

Ҳа, ўзбек нони бутун, дастурхони ёзуғлик,
Қўрганларнинг очилар зеҳни ҳам бўғиқ баҳри,
Чўнг хонадон, зўр қарвон, йўлларида ёруғлик.
Бунда ҳукмрон бахт, эрк!
Бунда қанот қоқмоқда илмнинг ўбдон чўнгги.
Фалокатлар йўли берк!
Шундай ёруғ бугуни, яна ёруғроқ сўнгги!

* * *

Мен қардош тупроғида, нетай, ой тўлмай туриб.
Соғиндим, республикам —
Шавкатим, шўх санъатим,
Бобо шаҳрим — Тошкентим!
Ғуборинг кўзга суриб,
Тиз чўксам-да, бўлғай кам,
Тарихларга ёдгор қуламас монументим!

1959.

Қирғиз шеърлари

ҚИРҒИЗИСТОН

Утлоқлар тиззадан, даралар сулув,
Қўлларида юзар суқсур ва оққув,
Қаёнига борма — булоқ, тиниқ сув,
Қаёнига борма — омон-омон бу —
Қирғизистон бу!

Лоланинг оқини кўрдим бу юртда,
Зумрад кўк тоқини кўрдим бу юртда,
Жўмард бир соқийни кўрдим бу юртда...
Иссиқкўл эмас бу — чексиз осмон бу —
Қирғизистон бу!

Қишлари оппоғу ёзлари салқин,
Қирғиз кўзларида ярқирар ёлқин.
Меҳнат, манглай тери оқин ва оқин,
Юз элдан келганга илиқ ошён бу —
Қирғизистон бу!

Бунда той-той момиқ, ёпоғи, тивит,
Бунда олма, ипак, мовут, каноп, чит,
Бунда ҳар ёш қирғиз Манасдай йигит,
Ўзи ажиб, сўлим, яшил жаҳон бу —
Қирғизистон бу!

Чўққиларда сакрар чўнг мугуз олқор,
Ҳар кўли, дарёси ўзи бир Чалқор,
Олмаси қаҳрабо, тоғлари оқ қор,
Она табиатдан заб армуғон бу —
Қирғизистон бу!

Қуёш бағишламиш унга етти ранг,
Қўзилари берар элтиру санг-санг,
Тулки, қарсоқ, қоплон қутулар аранг,
Тоғлар мамлакати — қутлуғ макон бу —
Қирғизистон бу!

Қимки инсоф билан беролса баҳо:

*Бу юртда Манасдай чўнг ҳикмат — даҳо.
Юз йил чилим чеккан ўпкага даво...
Койнот сингари умрзоқ дoston бу —
Қирғизистон бу!*

1960.

«ЧАҒАЛАЙ»¹

Қойил бўлдим бунда «Чағалай» зотига,
Ултирғизар экан оқ қанотига;
Тўлқинга тўш уриб,
Ўзи ҳам тўлқиндай расо жўш уриб,
Элтар экан чексиз кўл ўртасига,
Кўлнинг ҳам ложувард — кўк ўрдасига...
Кўк ўрданинг оқсоч тошини ғажиб,
Ўйин чоғи қирғоқ тошини ғажиб,
Оқсоч тўлқинларнинг ўйини ажиб...
Тўлқинлар бу ерда нақадар тиниқ,
Тўлқинда кун тиғи чил-чил, юз синиқ.
Тагида чўнг шаҳар аён кўринур,
Олис, норасида даврон кўринур,—
Боғу боғзорлари аниқ шунчалар,
Ҳануз ярқираган янглиғ ғунчалар...
Қадим фалокатдан симобдай балқиб,
Хира кўзгу каби хира ялтираб,
Тўлқин оғушида тўлқиндай чалқиб,
Титраб-қалтираб,
Ажойиб бир шаҳар аён кўринур,
Олис ва чақалоқ даврон кўринур.
Ана кўчалари...
Тош девор, қўрғон,
Ана қийшиқ-қинғир йўллар, сўқмоқлар,
Ҳануз барҳаётдай жафокаш инсон,
Чинорлар, кўприклар, тандир, ўчоқлар,
Минорлар, гумбазлар, яшил пештоқлар,
Шаҳар чеккасида яшил қишлоқлар,
Тўлқин оғушида тўлқиндай чалқиб,

¹ Моторли кеманинг номи.

Қадим фалокатдан симобдай балқиб,
Аён кўринади...

Эҳтимол ану...

Кекса Шарқнинг қадим тўкин бозори,
Ану балки улкан шаҳар мозори,
Юракка ғулғула тушади... Ёху!

Ану балки мактаб ё китобхона,
Ҳар қалай бу шаҳар, бу ўлик шаҳар,

Бу кўҳлик шаҳар —

Сув тагида гўё алп бир соғона...

Утмишнинг ўзидай кекса бир тилсим...

На боши, на кети, на отоқ, на исм.

Қойил бўлдим бунда «Чағалай» зотига,

Ултирғизар экан оқ қанотига,

Тўлқинга тўш уриб,

Ўзи ҳам тўлқиндай роса жўш уриб.

Элтар экан чексиз кўл ўртасига,

Кўлнинг ҳам ложувард — кўк ўрдасига...

1960.

МЕН СЕНИ...

Мен сени инжитмайман
Ва лекин тинчитмайман...

Чарх уриб, бўз тўрғайдай бўзлашим бор

бошингда

Эй, сочларинг тўлқини тун сингари сим-сиёҳ.

Хёл каби пайдо бўлгум ёноғинг ё қошингда,

Эй, изларинг ғубори кўзларимга тўтиё...

Саратонда сел бўлиб,
Лолазор яратгайман.
Қаҳратонда ел бўлиб,
Гул атрин таратгайман.

Иўл юриб, чўллаб қолсанг,
Шилдирагум булоқдай.

Еки даштга йўл солсанг,
Ястангайман ўтлоқдай.

Истаб қолсанг соябон,
Мен дарров чинор бўлгум,
Чўмар бўлсанг ногиҳон,
Мен дарров анҳор бўлгум.

Кезар бўлсанг боғингда,
Пичирлагум мисли барг.
Куйиб сенинг доғингда,
Бўлмасайдим жувонмарг...

Бу дунёда ҳеч ким йўқ сенга мендай маҳлиё,
Умидим бор — қарагунг ахийри қиё-қиё...

Эпкин бўлиб саҳарда,
Гулзорингда кезурман.
Қўшиқларим авж парда,
Ғунчаларинг узурман.

Насим каби сездирмай,
Кипригинга тўқингум.
Озор бермай, бездирмай,
Суратинга чўқингум...

Қуш бўлиб қочар бўлсанг, тарлон бўлиб
қувгайман,
Тоғларда шаршарадек ғуборингни ювгайман.
Ҳар мушкул, ҳар хатарда ҳар балодан сақлагум,
Қайрилсанг-қайрилмасанг ўлгунча ардоқлагум.

Тонг пайти юлдуз мисол оқ сийнангда ёнгайман,
Ёмғирда камалакдай юз рангда товлангайман,

Кўркиннга тикилгайман то кўзимда бор зиё,
Узинг билмайсан, сенда шунчалар меҳри гиё!

Мен сени тинчитмайман
Ва лекин инжитмайман...

*Қирғизистон,
1960, июль.*

ҚИРҒИЗ ХАЛҚИГА

I

Кўк гумбазин силкитгандай қалдироқ,
Тоғдан тушар шўх шоввалар оқини.
Бўз қирларда — сув мавжида шўх-қувноқ—
Лов-лов ёнар ёруғ тонглар ёлқини.
Экинзорга жой бўлибди не ёбон.
Жаранг берар ёр-ёр ўлка бўзларида.
Чироқларда порлоқ сўнгсиз хиёбон—
Кўркин кўрар ҳаворанг сой кўзларида.
Зафар куйи бонг сингари янғироқ,
Бағри бутун, юрти бутун, нон бутун.
Ленин чизмиш йўл яқину ярқироқ,
Ишонч бутун, давр бутун, даврон бутун.

II

Чор деворлар ўрнида комбинатлар қуролган
Бахти ёрқин — бут халқсан;
Борса-келмас чўлларда комбайнлар суролган—
Тупроғи ҳам қут халқсан;
Тарихнинг жилувини ўз измига буролган—
Дарёлари сут халқсан;
Сафдан қолмай коммуна чўққисига юролган—
Бургут, ҳа, бургут халқсан...

*Фрунзе,
1960, июль.*

АЗАЛИК

*Жалолобод шаҳар хиббонида, ман-
гу олов ёнида йиғлаб турган Она
ҳайкалига бағишлаганим.*

Мотамсаро онажон,
Кўтар эгик бошингни,
Оқ сочинг силагани
Келдик бугун биз ахир.
Қайрилиб бир қарагин,
Тўкмагин кўз ёшингни,
Сенга умр тилагани
Келдик бугун биз ахир.

Жафодийда онажон,
Кўтар эгик бошингни,
Сочларингни йиғиб ол,
Бир зум қара, онажон,
Нолангни бас қил бир зум,
Артиб ол кўз ёшингни,
Бир зум жилмайишингдан
Айланиб кетсин жаҳон...

Узлуксиз йиғлашдасан
Расо йигирма беш йил,
Ушани, ёлғизингни
Кутасан ҳануз-ҳануз.
Бўзлашингдан сел бўлди,
Ўт бўлди тагин кўнгил,
Қабр бошида наҳот қон
Ютасан ҳануз-ҳануз.

Кўзларинг йўл устида
Расо йигирма беш йил,
Ёлғизинг шу юрт учун
Ёш кетди, эссиз-эссиз.
Наҳот юз йил ўтса ҳам
Синажак кўнглинг чил-чил,
Кўз ёшларингдан ахир
Пайдо бўлмасми денгиз?

Йиғлама... Йўқ, йиғлагин!
Кўз ёшинг денгиз бўлиб,
Аждаҳоларни ютсин
Беомон наҳанглари.
Йиғлама... Йўқ, йиғлагин!
Кўз ёшинг денгиз бўлиб,
Сўнсин жанг ёнғинлари,
Евуз — фирром жанглари.

Йиғлама... Йўқ, йиғлагин!
Титрасин чексиз олам,
Дарё-дарё оқмиш қон
Олам ёдида турсин.
Йиғлаки, онасини
Йиғлатмас бўлсин одам,
Бахт ҳам, қут ҳам, ёруғлик
Яшил водийда турсин.

Мен учун ҳам кўз ёш тўк,
Йиғлагин мен учун ҳам,
Мен ҳам ўша ўғлингдай
Жўн бир жангчи бўлганман
Мен учун ҳам кўз ёш тўк,
Йиғлагин мен учун ҳам,
Мен ҳам тўрт йил ичида
Қирқ тўрт йўла ўлганман.

Агар мен ўлмасайдим,
Биз ўлмасайдик агар,
Шу олис шахрингни ҳам
Босарди яъжуж-маъжуж.
Оқ сочингдан осарди,
Булғарди у энагар,
Кемириб ташлар Эди
Мўрмалах янглиғ ғуж-ғуж.

Йиғла... Йўқ, йиғламагин!
Тик кўтаргин бошингни,
Оқ булутдай сочингни
Силай деб келдик бугун.

Йиғла... Йўқ, йиғламагин!
Бас қилгин кўз ёшингни,
Сенга тагин умрлар
Тилай деб келдик бугун.

Йиғлама, ҳей, йиғлама!
Кўтаргин тик бошингни,
Фарзандлик ва қалб бурчин
Айтай деб келдик ахир.
Йиғлама, ҳей йиғлама!
Бас қилгин кўз ёшингни,
Сени дунё онаси
Атай деб келдик ахир.

Пойингда ёнар олов,
Бир оловки мангулик,
Уша ўғиллар учун,
Едгорлик то дунё бор.
Олам-олам маъно бор.
Оламлар ўргангулик,
Асримнинг олов шеъри—
Олов китоб — шуъладор.

* * *

Йиғлама, онажоним,
Бас, бағрингни тиғлама...
Йиғлама...

Жалолобод,
1970.

ТУҚТАҒУЛГА

Туқтагул оқсоқол, қалай, соғмисиз?
Ҳамон суқланасизми водий кўркига,
Эртақ каби водийнинг яшил бўркига.
Кетмонтепамисиз, қоятоғмисиз?

Тўқтағул оқсоқол, эй, исёнкор жон,
 Бизни сотгандилар.
 Бизни сотгандилар жуда ҳам арзон.
 Не-не ёрқин умр бўлганди хазон,
 Бизни жаҳаннамга отгандилар...
 Бизни сотгандилар сариқ чақага,
 Бизни сотгандилар шум бозоргонлар.
 Оқ пошшо, кўк пошшо, бек, зодагонлар,
 Панжалар тақалган эди ёқага.
 Бизни сотгандилар, қўлларда бўғов,
 Юртдан Сибирларга сурилар эдик.
 Ғазаб қамчисида урилар эдик.
 Олис ғурбатларда — оёқда тушов,
 Шундоқ, алп оқсоқол, расо кўргансиз.
 Ўзингиз тушгансиз юртдан ҳам йироқ,
 Сизни унутмади она юрт бироқ.
 Неча йил занжирбанд, инграб юргансиз...
 Мана, Ленин асри, ёруғ бир даврон.
 Туққан тоғ бошида турибсиз тирик,
 Кўрасиз — туғма халқ қадами йирик.
 Қирғиз эли борар — зил юкли карвон,
 Йўл донғил, равон...
 Алп оқсоқол, сизга салом бергани,
Бошимиз эккани келдик у ёндан,
 Ўзингиз хўп севмиш Ўзбекистондан.
 Келдик яшил юртдан тўйиб кўргали,
 Эй, оташин куйчи, қўлингиз олайлик,
 Асрлар ўтгуси,
 Шу оқ чўққиларда ҳаёт тургайсиз,
 Девкор қадамларда сафда юргайсиз.
 Оға-иниликда мангу қолайлик.

*Кетмонтена қишлоғи,
 1970.*

БОВУРДОШЛИК

Боболар бешиги — юксак яшил тов,
 Бобо Қамбар — йилқичилар, чўпонлар,
 Эй, менга жигарбанд, суюк инсонлар,
 Манас ўзи тиккан улкан оқ ўтов.

Бовурдошлик мундоқ бўлибди,
Қўнгли эгриларнинг кўзлари куйсин.
Кўзлари ҳам гапми — ўзлари куйсин,
Давурдошлик бундоқ бўлибди.

Эртакдаги жаннат шу жойми,
Қирғиз тўқайлари — парилар юрти,
Келдибой отадай қарилар юрти,
Қимиз оққан сой ҳам шу сойми...

Бовурдошлик бундоқ бўлибди...

*Қораолма ўрмони,
1970.*

БАЗМ

Қуйида кўм-кўк сой шовуллар,
Сайҳонда аланга ловуллар.
Олисдан ун берар овуллар,
Қўй мағрар ё Кўкёл вовуллар,
Жаранглар дўстона ширин базм.

Ой юзли тушади ўйинга,
Чарх урар, ўхшар шўх қуюнга,
Гоҳ қўллар ўралар бўйинга,
Жумагул пичирлар Суюнга,
Гоҳида авж олар қувноқ назм.

Рақсдан сўнг тағин шўх тарона,
Қосада оқ қимиз паймона.
Кийик кўз ғамзалар шўхона,
Соз суҳбат дўстликка баҳона,
Юлдузлар олисдан солар разм.

Лол боқар поёнсиз тўқай ҳам,
Лол боқар шалдиरोқ Кўксой ҳам,
Лол боқар Кунсулув, Гулой ҳам,
Бола ҳам, йигит ҳам, бобой ҳам,
Қайда бор бу давлат, бундоқ азм!

Соғинган икки эл тўйи бу,
Ҳам дийдор, ҳам дилдор куйи бу,
Минг жаннат боғининг бўйи бу,
Ҳа, Ленин ўйлаган ўйи бу.
Асрлар авж ол, ҳей, қувноқ базми!

*Қораолма ўрмони,
1970.*

* * *

Оҳ, менинг боёқиш юрагим,
Қанчага бўлиндинг, қанчага?
Бир кунми, бир ой, ё анчага?
Осонми шу зайл юрагим?
 Ўзимга не қолди?

Оҳ, менинг бечора юрагим,
Қанчага бўлиндинг бу элда.
Оқасан ҳар куни меҳр-селда,
Осонми шу зайл юрагим,
 Ўзимга не қолди?

Оҳ, менинг шўрлик жон юрагим,
Атайин энди юз бўлагим—
Биттаси қирғизга, биттаси тожикка,
Биттаси Ёрқиной, биттаси Олтиной,
Биттаси Нозикка...
 Ўзимга не қолди?

Оҳ, менинг ўзбаки юрагим,
Майлига бўлинсанг юзга ҳам,
Бир зарра қолса ҳам бўлма кам,
Осонми шу зайл юрагим,
 Ўзимга не қолди?

*Фрунзе,
1970.*

КҮЛ БҮЙИДА

Сирдарё, сен ҳам дарё, мен ҳам дарё...
Али Тўқамбой.

Оғажон, оқсам — дарё, тинсам — кўлмен,
Оғажон, ўзингиздай мен ҳам мўлмен.
Ҳовуримдан тоғ бошида паға булут,
Қаҳримдан қора булут, жала, дўлмен.

Бўйимда жилдирайди юз бир булоқ,
Кўйнимга қуйилади юз бир ирмоқ.
Не сойлар салқини бор мавжларимда,
Бағримда не наҳанглар ўйноқ-ўйноқ.

Қатрамдан баҳра олур жон-жонивор,
Не олқор, тоғ такаси, каклик ва сор.
Ўзидай чўнг яратмиш қудрат кўли,
Бундай қут, бу тўкислик айт, қайда бор!

Писандмас, қора довул ва гирдибод,
Баҳраманд олис йўлчи, шоду ношод.
Баҳраманд қапчиғайлар, қуруқ сойлар,
Баҳраманд шу яшил юрт, чўнг одамзод.

Оғажон, оқсам — дарё, тинсам — кўлмен,
Ёйиқману теранмен, битмас, мўлмен.
Ҳовуримдан тоғ бошида паға булут,
Қаҳримдан қалдиरोқли қора дўлмен.

1970.

СИРБОЙГА БАҒИШЛАГАНИМ

...Ўқирса — йўлбарс янглиғ,
Дириллайди кўк осмон.
Саргузашти дарс янглиғ,
Тинглар гўё кенг жаҳон.
Бўз тўрғайдай сайроқи,

Балқиб кетар биёбон,
Қўшиқлари қозоқи...
Ким экан бу, қандай жон?
Сирбой, Сирбой, Сирбой бу,
Сирдек тошқин жирбой бу!

Мардликнинг ўзи гўё,
Тори таранг ва авжлик.
Ақлнинг кўзи гўё,
Ерқин, шуъладор, мавжлик.
Қон кечиб келмиш аскар,
Азиз юрт қўриқчиси.
Уланда — асил заргар,
Яхши сўз йўриқчиси...
Сирбой, Сирбой, Сирбой бу,
Сирдек тошқин жирбой бу!

Доим сафарбарлиги
Жаранглар ўлан янглиғ.
Олатов асқарлиги
Уланда чаман янглиғ —
Буғдойзор чексизлиги,
Тупроқ гавҳарлиги ҳам,
Бойликнинг денгизлиги,
Болқош мисгарлиги ҳам...
Сирбой, Сирбой, Сирбой бу,
Сирдек тошқин жирбой бу!

Булутларнинг сурлиги,
Чўққилар оқлигидан,
Шолизорлар дурлиги,
Сутнинг булоқлигидан.
Кўкчатов — шоҳ қўналға
Олмата ёшлигидан—
Қапчиғай долға-долға,
Куйлар дилдошлигидан...
Сирбой, Сирбой, Сирбой бу,
Сирдек тошқин жирбой бу!

Кўллар тиниқдан-тиниқ,
Қандоқ зебо оққувлар,
Кўзлар шахло ва қийиқ,

Қандоқ барно оҳулар,
Жангелдин қандоқ чаптаст,
Омонкелди қандоқ дов,
Даралар қандоқ сергашт,
Уландек эркин яйлов...
Сирбой, Сирбой, Сирбой бу,
Сирдек тошқин жирбой бу!

Қўшиққа йўқдек поён:
Сир бўйида шоликор.
Кончи, балиқчи, боғбон,
Бобочўпон — чорвадор.
Иноқлик ҳикматлари,
Қўзи сурувлари ҳам,
Қардошлик ҳимматлари,
Дала сулувлари ҳам...
Сирбой, Сирбой, Сирбой бу,
Сирдек тошқин жирбой бу!

1972.

ДОСТОНЛАР

БАРОТ

Муқаддима

Кун чарақлаб кулаётир
Эркин далада.
Тўрт томондан келаётир
Сарин шабада.

Куз қуёши на қиздирмас,
На совқотдирмас.
На меҳнатдан у бездирмас,
Ғофил ётдирмас.

Утар кунлар—чарақлаган
Қуёшдай ёриқ.
Ёв чехраси йўлда қолган
Баргдай сап-сариқ.

Сўнгсиз дала кўкрагида
Пахталар ўсди.
Муштумзўрнинг юрагида
Қон... қонлар қусди.

Қайга боқсанг, оқ чечакдай
Очилган пахта.
Бутоқларга оқ ипакдай
Осилган пахта.

Юмшоқ, момиқ, майин ипак
Кузда куладир.
Пахта терган қизлар андак
Хуштор бўладир:

«—Оҳ, пахтажон, эгил жиндак,
Садоғанг бўлай.

Упиб олай этак-этак,
Терай, ўргилай.

Қучоқ-қучоқ тўплаб олай,
Айланиб кетай.
Ерда қўймай қоплаб олай,
Тезроқ тугатай...»

* * *

Куз қуёши на қиздирмас,
На совқотдирмас.
На меҳнатдан у бездирмас,
Ғофил ётдирмас.

Сўнгсиз дала... Ишлаётган
Эркак, қиз, жувон.
Тўплаб қопга ташлаётган
Пахта — тўрт томон.

Қайга боқсанг, оқ чечаклар...
Кулар пахтажон.
Тўлаётир чит этаклар...
Шўх қиз, қақажон—

Анор, Сарви тера-тера
Қўшиқ айтадир.
Йигитлар-ча ора-сира
Пичинг айтадир:

— Яхши йигит, теришингиз
Мунча мулойим?

— Термай ўйнаб юришингиз
Яхшими, ойим?

— Гапни чўзманг, чиройли қиз,
Қани, теринг-чи!

— Шўхлик қилманг, ишлайик тез,
Қўлни беринг-чи!

— Кетда қолмай, чаққон юлинг,
Чала бўлмасин.
Зарбдор бўлинг, олдин юринг,
Душман кулмасин!..

Кун чарақлаб кулаётир
Эркин далада.
Тўрт томондан келаётир
Сарин шабада.

КОММУНА

Оғир, қийин йўллар ўтди
Бизнинг коммуна.
Донги бутун юртни тутди,
Бўлди намуна.

Жўралашган тўрт юз киши,
Коллектив бўлган.
Далаларнинг яшил кўкси
Экинга тўлган.

Барот ака коммунанинг
Раиси, қувноқ —
Кўзларида кулган куннинг
Нур-шуъласи, боқ!

Қора соқол, қора мўйлов
Босган юзини.
Ҳар сўроққа ўйлаб-ўйлаб
Айтар сўзини.

У Олмазор кўкрагида
Усган туғилиб.
Оғир кунлар туртугида
Пишган йўғрилиб.

Уткир кўзи муштумзўрнинг
Бағрин санчардай.
Кескир сўзи синфий кўрнинг
Қалбин янчардай.

Партбилети чўнтагида
Фурур берадир.
Коммунаси юрагида
Севинч терадир.

Оғир, узун сўйлаб кетар
Өчиб дил тугун.
Кўз олдинда бир-бир ўтар
Ўтган оғир кун.

Олмазорнинг кўкрагида
Йиллар қувнаган.
Ўз хоҳиши-истагида
Яшаб ўйнаган.

«Золим бойда неча йиллаб
Чоракор бўлдим.
Неча йиллаб очолмай лаб,
Қулликда қолдим.

Суяклардан ўтиб кетган
Шу қуллик, шу зор.
Ота-онам изсиз битган
Бўлиб роса хор...»

Барот ака шу сўзини
Қайнаб айтганда,
Ўрнак бўлган колхозини
Мақтаб кетганда,

Уйғонадир юракларда
Ўтган кунга ўч.
Қўзғаладир кўкракларда
Янги, сўнмас куч.

Неча йиллаб зулм сочган
Бойнинг мулкени,
Кенг ҳовли, боғ, равоқ, майдон,
Бутун кўркини —

Батрақларнинг коммунаси
Қўлга киргизган...
Ўзга энди мулкнинг туси,
Меҳнат тиргизган.

«Ўтган кунлар бир қул бўлиб
Кездим не жойлар.
Дилга яра-доғлар солиб
Турган саройлар.

Соз шу бино, ҳовли, майдон,
Золим бой мулки
Шу кунларда доврўғ олган
Коммунаники!

Кўклам келса ларза бериб
Мағрур товшидан,
Тракторлар чиқар юриб
Дарвозасидан...

Кулиб ўтган саз кунларнинг
Суюнчидир бу.
Ёппа-ёппа далаларнинг
Таянчидир бу.

Далаларнинг музикаси
Қоқади қанот.
Оғир ишнинг темир саси —
Пўлат,
Айғир от!»

Гоҳо шундай титрак сочиб
Чиқадир рад-рад.
Жимликларни бузиб-очиб,
Ерга ёзар хат.

БАРОТ

Куз... Япроқлар сўлаётир,
Табиат сўлган.
Ҳаёт эса кулаётир,
Суюнчлар тўлган.

Ҳаёт тўлқин сочаётир
Дала бағрида.
Шон-зафарлар қучаётир
Кунлар ортида.

Куз... Табиат сўлган каби,
Ҳаёт эса ҳур.
Баргларда ранг сўнган каби,
Турмуш тўла нур.

Улаётган синф каби
Барглар тўкилган,
Қуриб, қақшаб қотган лаби
Тупроққа кирган.

Ана шундай бир куз тонги
Дала куладир.
Пахтазорнинг тўрт томони
Нурга тўладир.

Тўрт томонда қайнаётир
Иш: йиғим-терим.
Ҳаёт қалби ураётир,
Жим қоладир ким?

Қайга боқсанг, оқ чечаклар —
Қўсак очилган.
Қистирилган чит этаклар
Пахтага тўлган.

Шундай гўзал куз эртаси
Уйғонди Барот.
Кулаётир кун шуъласи,
Аста ташлаб хат.

Сой бўйндан бўз отини
Келди етаклаб.
Юган солди ёл-сочини
Тараб, «так-так»лаб.

Жўнаб қолди «Скуппункт
Бориб келай», деб.
«Менинг аҳдим неча минг пуд,
Билиб келай», деб.

Йўл-йўлакай тўрт юзларни
Текшира ўтди.
«Қилинг уни, ишланг буни»,
Деб кенгаш этди.

Ёппа-ёппа пахтазорлар
Қола берадир.
Тўда-тўда пахтакорлар
Хурсанд бўладир.

Кечагина қатордаги
Кетмончи Барот

Ишлаётир, чоғ димоғи,
Остида тўр от.

Шу коллектив истагида
Ҳар ён еладир.
Аҳён-аҳён кеч кирганда,
Чарчаб келадир.

* * *

Барот кетди Қува қараб
Экин ёқалаб.
Бўз отининг ёлин тараб,
Йўртиб, йўрғалаб.

Бир нафасда ўйлаб олди.
Алла наларни.
Ўйлаб қолди, эсга солди
Кечагиларни:

...Коммунаси янги чоқда
Қимса келмаган.
«Жўралашинг», деса ҳатто
Кўзга илмаган.

Душман кулган қаҳқаҳалаб,
Чеккада туриб.
Тунлар бўлса юрган талаб
Бир шайка бўлиб.

Қунлар кураш билан тўлди,
Қурашди Барот.
Коммунаси обод бўлди,
Кетгач уч-тўрт ёт.

Бирга эди бу кунларда
Батрақлар тўп-тўп.
Душман қолди тутунларда
Худди хашак-чўп.

Душман қолди кучи етмай
Талвасаларда.
Чарчаб толди кунни етмай
Кенг далаларда.

Уйлай-уйлай кетди Барот,
Тугамайдир уй.
«— Ҳа, де, тез юр, жанговар от,
Қуй, ўтгани қуй.

Бекатга юр, пахта сўрай,
Бошлиқни кўрай.
Сўнгра тезроқ Қува борай,
Парткомга кирай...»

Барот кетди Қува қараб,
Экин ёқалаб.
Тўр отининг сочин тараб,
Иўртиб-йўрғалаб...

КАРВОН КЕЛАДИР

Ҳилпирайди бурчакларда
Қизил байроқлар.
Севинч ўсар юракларда
Шундайин чоқлар.

Йўллар босиб, чангга ботиб
Узоқдан шу он,
Шовқин солиб, қўшиқ айтиб
Келадир карвон.

Қува букун кундагидай
Шовқинсиз эмас.
Комсомолнинг кўкрагидай
Оладир нафас.

Қува байрам тусин олган
Енаётгандай.
Келаётган қизил карвон
Кумуш ортгандай.

Кун чарақлаб нур сочадир,
Само булутсиз.
Ҳар дақиқа завқ сочадир
Дамлар сукутсиз.

Очиб қўйиб кооператив
Дўконларини,
Кутаётир зўр коллектив
Қарвонларини.

Қува' букун кундагидай
Жимликда эмас.
Курашчининг юрагидай
Оладир нафас.

Улуғ байрам тусин олган,
Кулар ҳар бурчак.
Ёппа-ёппа далалардан
Карвон келажак!

ОТА

Кутилмаган бир фурсатда
Келди алла ким:
— Ҳозиргина мен бекатда
Отани кўрдим.

Райижроком чехрасида
Севинч кўринди.
Турганларнинг барчасига
Шодлик югурди.

— Шундай улуғ айём билан
Қутламоқчидир.
— Ҳаммамизни у чин дилдан
Хушламоқчидир.

...Утар эди жуфт ошиқлар
Каби ёнма-ён,
Шовқин-сурон, куй-қўшиқлар...
Кўринди карвон.

Шаҳарчининг майдонида
Тўхтади келиб.
Ижрокомнинг айвонида
Севинчга тўлиб.

Мўйсафидлар қарши олди
Яшнаб ва яйраб.
«Ур-ра» товши ларза солди
Кўклар жаранглаб.

Мана шундай кўк титратган
Шовқинли чоғда

Пайдо бўлди барча кутган
Йўлдошбой ота.

Севинч товши, сўнгра шовқин
Кўклардан ошди.
Охунбобо келиб яқин
Сўзга лаб очди.

У ҳали ҳам шундай содда,
Бироқ ёнган ўт.
У ҳали ҳам сўзлар шартта,
Сўзлар — пулемёт,

Уқдай ўткир, ёв қалбини
Ериб ўтадир.
Батрақларнинг талабини
Кулиб айтадир:

«— Дамлар ўтмай, кунлар ўтмай,
Пахта йиғилсин.
Муштумзўрнинг ҳар кун бирдай
Бағри сиқилсин.

Ҳафта, ўтмай, карвон келсин
Шу тиғин чоғда.
Далаларда ҳеч қолмасин
Бир тола пахта!

Партиянинг талаби шу,
Эшитдингизми?
Зўр юксалиш гарави бу,
Тушундингизми?..»

Сўз тугади. Фавқулудда
Гурлади янграб,
Биров келиб, жуда содда,
Сўзга очгач лаб:

«— Партиянинг ҳар бир сўзи —
Биз учун ялов.
Муштумзўрнинг биз кўзини
Ўйдик беаёв.

Мана, карвон пахта тоғ-тор,
Карвонлар яна!
Ёв қалбига ташлаб из — доғ,
Ишламак — мана!

Ишонч тўла, тўсиқларни
Кечамиз ҳатлаб.
Тоғдай-тоғдай ютуқларни
Қўриқлаб, сақлаб...»

Олқиш-садо ларза солди,
Чапаклар бўлди.
Сўзловчи ҳам нафас олди,
Содда бир кулди.

Аста юрди, қўлин сиқди
Келиб отанинг.
Меҳнат аҳли бир-бир йиғди
Тоғ-тоғ пахтани.

Шундай карвон, шу қадар шон.
Бошчиси каби,
Барот эди сўзлаб бўлган
Ўт сочиб лаби.

Барот эди қора мўйлов,
Батрак ва дарға.
Товуш солди — амр айлаб
Яловбардорға.

Турнақатор карвон шундай
Қўзғалиб юрди.
Сира тинмас карнай-сурнай,
Чилдирма урди.

Шовқин-сурон, байрам ҳисси,
Тошди товушлар.
Енгган меҳнат музыкаси
Сочди товушлар.

Зафар олган зўр қўшиндай
Бир-бир тизилиб,
Ўтар карвон куй-қўшиқдай
Авжи чўзилиб.

Олқиш сочиб, шиор айтиб,
Ота кузатир.
Севинчларга ботиб-ботиб,
Содда куладир.

...Қува бугун кундагидай
Жимликда эмас.
Комсомолнинг юрагидай
Оладир нафас.

Қува букун кооператив
Дўконларини
Очиб қўйди ва коллектив
Қарвонларини —

Кутиб олди: «Мана, сенга
Истаганинг ол!
Мовит кимга, соз чит кимга,
Мана, тўп-тўп мол!»

* * *

Муштумзўрнинг куз баргидай
Қалби сўнадир.
Барот шу кун шон — кўркидай
Шод кўринадир.

Барот хурсанд. Билиб, юртиб,
Тинмайдир букун.
Юрагида севинч ортиб,
Қайнайдир бутун.

Шовқин солиб, қўшиқ айтиб,
Худди тошқиндай,
Қарвон ўтар йўл чангитиб,
Кети кўринмай.

Қайнаб, тошиб, шиор айтиб
Қоладир ота.
Севинчларга ботиб-ботиб
Куладир ота.

Барот хурсанд. «Тоғ-тоғ пахта
Бошлаб келдим», деб.
«Талабингни, ўртоқ ота,
Ижро қилдим», деб.

Шу шовқиннинг, шу кети йўқ
Сўнгсиз карвоннинг,
Шу хурсандлик, шу мақтовлик
Байрамнинг, шоннинг —

Йиғиб келган, бошлаб келган
Ташкилотчиси,
Ўрнак бўлиб, довруғ олган
Қолхоз бошчиси...

ХОТИМА

Қуз... Табиат сўлган каби,
Ҳаёт эса ҳур.
Баргларда ранг сўнган каби,
Турмуш тўла нур.

Ҳаёт тўлқин сочаётир
Дала бағрида.
Шон-зафарлар қучаётир
Кунлар ортида.

Барот тузган халқ азмидай
Маҳкам коммуна
Ҳар бир ишда халқ наздида
Бўлиб намуна,

Кунлар учун довруғ бўлиб,
Тўлқин уражак.
Суръат, тезлик шундай қилиб
Ҳаёт қуражак.

Эркин ҳаёт ёна-ёна
Зафар олажак.
Ҳаёт шундай бир коммуна
Бўлиб қолажак...

*Қува — Самарқанд,
1930, октябрь.*

НОМУС

ЭКСКАВАТОР ЁНИДА

Чўзилиб оқади
Сўнгсиз осмонда —
Мармар булутлардай
Тонг туманлари.
Сузилиб отади
Қора ўрмонда —
Тим яшил ўтлардай
Шимол тонглари....
Оҳ, шимол тонглари,
Шимол тонглари!
Мармар совуқларни
Келтирманг ҳали.
Қўйинг, гурилласин
Ижод бонглари,
Муз-ла дарёларни
Тўлдирманг ҳали....

Яшил шуълалар қучиб,
Бахмал чечаклар очиб,
Ҳали шовқин урсин
Меҳнат онлари.
Кўкда наъралар учиб,
Ижод қудратин сочиб,
Шу гўзалликда турсин
Москва ўрмонлари...
Оҳ, Москва ўрмонлари,
Москва ўрмонлари!
Қирларнинг, водийларнинг
Қора сочлари бўлиб,
Сахий, бой табиатнинг
Кенг қулочлари тўлиб,

Янграр қўйнингизда
Меҳнат оҳанглари.
Қўтарилур ҳар тонг бошингизда
Ипак ҳарир шимол туманлари...
Шимол туманлари-ла,
Шимол тонглари-ла
Бўшлиқларга тўлур
Экскаваторнинг бонглари...

Ҳар тонг опноқ туманлар
Қанот ёйган чоқда,
Қора, қалин ўрмонлар
Шафақ ютган чоқда —
У ишга даъват этиб,
Тарқатар шер товушини.
Ерни, кўкни титратиб
Кўтаради бошини.
Булулларга улашур
Қора тутун сочлари.
Тошлар ила талашур
Хартуми, қулочлари...
Кўзида қудрат нури —
Юрагида зўр мотор;
Қурилишнинг гурури —
Улкан экскаватор...
Унинг танг қоладиган
Мўъжиз механикаси,
Ғавғолар соладиган
Дабдабали шер саси
Донбасс кўмирларидан
Қувват, дармон олади,
Боку нефтлари-ла
Доим гур-гур ёнади.
Хартумлари бир ошиб,
Яна тушиб муттасил,
Ерни ўпирар шошиб,
Тошларни қилур чил-чил...
Унинг занжирларини
Аста тўғрилаб — жўнлаб,
Унинг ҳаракатини
Малолсиз, расо ўнглаб,
Кўринади бир одам

Қорамойга бўялиб,
Ташлайди енгил қадам,
Юради зеҳн солиб...
Бу — оғир ҳам салобат
Пўлат тан жониворнинг
Шу чигил силсиласи
Сенинг қўлингдамидир?
Бу — оғир ва маҳобат
Улкан, қоп-қора девнинг
Бутун сир, мўъжизаси
Ихтиёрингдамидир?
Сен уни тарбиялаб,
Ўстирган устозмисан?
Бу қояга келтириб
Қўндирган шоввозмисан?
Унинг ҳар мурватини
Авайлайсан — бурасан,
Бутун ҳаракатини
Қўриб-билиб турасан,
Гоҳ қўлга болға олиб,
Оҳиста бир урасан,
Гоҳ остда, гоҳ устида
Айрилмасдан юрасан...
Нега ҳар ғуборини
Тоза суради десам;
Чаладиган торими —
Яхши билади десам;
Айрилмасдан ёнида
Доим туради десам;
Суқланиб тўсат-тўсат
Қараб қолади десам;
Сен унинг яқин дўсти,
Нодир механикмидинг!
Техника эгаллаган,
Илғор ударникмидинг?
Кел, сўйла, қандай қилиб
Билдинг оғир тилини?
Сўйла-чи, қандай бўлиб
Бунинг ғайрат селини —
Қора ер қаршисига
Шундай йўллата олдинг?
Бу гигантга қачондан
Қалин дўст бўлиб қолдинг?

I

Жабҳага кетганидан
 Қайта келмади отам,
 Бир кун хабар олдикки,
 Текканмиш душман ўқи...
 Қоронғи чайламинзда
 Онам-ла тутдик мотам;
 Юракларни эзарди
 Тақдирнинг шумлик дўқи...

Онам деди:— Қулуним,
 Юрагимнинг парчаси!
 Энди нима қиламиз,
 Отанг ўтди дунёдан.
 Отанг эди бахтимиз,
 Умидимиз барчаси...
 Кўнглимда қора тикан,
 Қутулмадим жафодан.

Энди нима қиламиз,
 Кимга борамиз йиғлаб?
 Ким бизга қайрилади,
 Очлик, қаҳат тўрт томон...
 Онам узоқ йиғлади,
 Кекса қалбини гиғлаб.
 Уйда йўқ бир қисим дон,
 Ҳаттоки бир парча нон...

Уфқлар қонга тўлиб,
 Туманларда тонг отар.
 Жулдур-жулдур яланғоч
 Кезаман кўчаларда.
 Очликдан икки кўзим
 Қорайиб, ичга ботар,
 Оч ётаман онам-ла
 Бу қора кечаларда...

Ҳолсиз онам пичирлаб,
 Фалакдан зорланади:

— «Гўрида тикка турсин,
Улсин Ислом қўрбоши!»
Боқсам сўлган юзига
Юракларим ёнади;
Томчи-томчи тўкилу
Кўзларимнинг қон ёши...

Онамнинг қарғишлари
Тутундай учди, изсиз...
Мен эса кўчаларда
Сарсон, тиланиб юрдим.
Узун-узун тунларда
Чайламизда кимсасиз,
Икков қоларди... «нон!» деб,
Тонгга қадар ўтирдим.

Узимни ҳар ён урдим,
Ҳар кўчага бир кирдим.
Аста-секин улфатим
Бир тўда етим бўлди.
Уғрилиқка юз бурдим,
Саёқ ва дайди юрдим,
Юрагимда кимгадир
Бир мудҳиш ғазаб тўлди...

Тўғри келган жойларда
Чўнтаклар кесилади,
Қочамиз абжир, чаққон
Қувганда ортимиздан...
Кечқурун барча бир-бир
Ҳар кўчадан келади,
Ҳамма зарар кўради
Абжир қўлларимиздан...

Гоҳо уйга келаман,
Онамнинг сўлгин юзи...
— «Болам! Дайди, саёқлик
Эмас-ку сенга лойиқ!»
Кўзларимга тушади
Унинг меҳрибон кўзи...
Қочаман худди айиқ,
Чора нима, халойиқ?!

Гоҳо ўтириб қолсам,
Онамнинг ўғит сўзи:
Очлик бўғар бўлса ҳам,
Болам, шу ҳунардан қайт!
Тоқат этолмай ўзи...
Титрайди, қалтирайди
Титрайман, қалтирайман,
Мен ҳам бетоқат шу пайт...

Қайси ер тўғри келса —
Ўшал ётоғимиздир,
Етти етим бир бўлиб
Ўтказдик кечаларни....
Ишимиз тиланчилик,
Қиссалар — овимиздир,
Раҳмсизча йиғлатдик,
Ўғирлаб нечаларни...

Бир кун бекат ёнида,
Ёмғир тегмас панада —
Ётардик, ухлашардик,
Бизни тутишиб олди...
Қарасам бир мен эмас,
Болалар тўда-тўда,
Талай милиция қуршаб,
Бир томонга йўл солди...

«Болалар уйи» экан —
Биз тўпланган бу ҳовли,
Тўрт кун ҳам туrolмадим,
Қўчага қараб қочдим.
Эсларимдан чиқмайди
У қора кунлар ҳали,
Онам бошида титраб,
Еш ўрнига қон сочдим.

Келсам, ёлғиз чайлада
Онам ётибди жонсиз...
Мудҳиш! Қараб бўлмайди,
Бутун тани кўкармиш.
Эҳ, сен жаллодсан, очлик!
Сен қароқчи, омонсиз,
Сенинг панжангда онам

Талашиб жонни бермиш.
Бутунлай келмай кетдим,
Чайламизни тарк этдим,
Яна маконим кўча —
Манзилим кўча бўлди,
Мен ҳаётнинг бу огир
Сўқмоқларидан ўтдим,
Юракда орзуларим
Ўрнига зардоб тўлди.

II

Улғайган сари кўнглим
Ювилди заҳарларда,
Заҳарки, бир томчиси
Этар бегумон хуноб.
Тентираб бекатларда,
Йўлларда, шаҳарларда —
Кўрганим бўлди қайғу,
Кўрганим бўлди азоб.

Оламлар ёнсин, куйсин
Ўтларига оҳимнинг...
Фалаклар барбод бўлсин
Ғазабларим заҳрида!
Нафрат!.. Кимга тегади
Лаънат ўқларим менинг,
Тахтларинг вайрон келсин
Фалак, етим қаҳрида...

Онам пичирлаб гоҳо
Ўқирди сура — оят...
Ёғдирар эди баъзан
Кимларгадир қарғишлар.
Мен ўзимга — бир бало,
Кимга қилай шикоят?
Умрим ўтар дарбадар,
Ўтади ёзу қишлар...

Биров ширин сўз айтмас,
Кўнглини олай демас...
Одамлардан қочаман,
Ёввойи бир ҳолим бор!
Ёввойи ҳолим кўриб,

Биров ёнимга келмас,
Сочларим ўсиб кетган,
Таним кир, кўмир, ғубор...

Улгайган сари бўлдим
Бир жониворки ёвуз...
Қўлимга тушган овни
Олар бўлдим панжага.
Тенгдошларим ичида
Бўлмас мендай ялмоғиз,
Тугал бир йўлбосарман,
Ёшим борди нечага?

Ўн олтидан ошмовдим,
Она сутим оғзимда...
Ҳунарим йўл тўсарлик,
Қўлимда пўлат ханжар...
Шиддат, ваҳшийлик бари
Акс этади юзимда,
Маконим сиёҳ унгур,
Ер ости, қир, холи жар...

Шаҳар кўчаларида
Қанчаларни қақшатдим.
Қор этмас эди асло
Титраб, ялинишлари.
Қишлоқ кечаларида
Тутолмас эди ҳеч ким
Қорсиз эди панжамда
Додлаб, толпивишлари...

Кунларим шундай ўтди,
Қамоқ бўлди маконим,
Неча бор уриб қочдим,
Дашномлар қилмади қор.
Ўғирлик нони эди —
Еган бир бурда ноним,
На уят, на қитдек ор...

Юрагимда кимгадир
Ғазаб оловланади,
Бўғмоқ, осмоқ орзуси
Ёвузлик юрагимда.

Менинг ёвуз юрагим
Заҳар билан тўлади,
Билмайманки, ёруғ кун
Менга қаерда, кимда?

Балки, ёруғ кун йўқдир,
Булут орқасидадир...
Балки, кулаётгандир,
Кўрмагандир кўзларим...
Балки, у ханжаримнинг
Тиғи — нафасидадир...
Қайдасиз бахтим менинг,
Ярқироқ юлдузларим?

III

...Турмуш тўлқинларида
Тўлқинга қарши оқдим,
Оқденгизстройда
Кўрдим бир кун ўзимни.
Тек ётмадим, ҳунарим —
Чақмоғин яна чақдим.
Бироқ, сувларда кўрдим
Шунда қора юзимни.

Тек ётмадим, қийнадим,
Тортиб олиб едим нон,
Ўзгаларнинг меҳнати
Бўлди менинг овқатим.
Шимол тунлари туман,
Шимол тонглари туман,
Шимол қуёшларининг
Заркокили бир қатим...

Шимол қуёши, қайдам,
Замҳарирдан қўрқарми?
Ўрмонлар, кўллар аро
Юради шамол танҳо...
Шимол саҳроларининг
Кўрган, билгани қорми?
Юлдузлар ярқирашар
Ложувард кўкда гоҳо...

Сўзимнинг ёлғони йўқ,
Сонсиз одам авлоди —
Шунда, қора совуқда,
Табнат ваҳшатида,—
Бирга ҳужум этади,
Кўкларга учиб доди,
Ер титрайди; одамлар,
Фахр этур меҳнатида...

Меҳнат — ҳаётга зийнат,
Кўркамлик бахш этади,
Меҳнат ерда саройлар,
Гигантлар қилур барпо...
Меҳнат тоғлар бағрини,
Ер бағрини титади,
Меҳнат — кишиликка бахт,
Меҳнат — кишига вафо!..

Фақат, мен ҳануз, ҳануз
Дайдиман, дарбадарман.
Меҳнатни рад қиламан,
Меҳнат душманим менинг.
Мен турмуш чеҳрасида
Бир губорман — кадарман,
Ҳануз ишламай емоқ
Уқим — камоним менинг...

Баъзида оч қоламан,
Баъзида бўламан тўқ.
Бари жинояткорлар,
Қарасам, айланамда...
Эвоҳ, менинг кунимда
Нега жиндак маъно йўқ?
Қалтак ўрни, ўқ доғи
Қўл-оёғим, танамда...

Менга тақдир шумикан?
Менга ҳукм шумикан?..
Умрим шундай ўтарми,
Жиноятда — ваҳшатда?
Ханжарим — бахтиммикан,
Менга ҳоким шумикан?

Қачонгача қоламан
Ҳалокатда — дашҳатда?..

Даҳшат юрар йўлимда,
Даҳшат юрар ичимда.
Умрим гул очолмайин
Даҳшатларда қолурми?
Даҳшат кундузларимда,
Даҳшат қора кучимда,
Эсиз, даҳшатда умрим
Охир — абад сўлурми?

Бир кун ёнимга келди
Қизил таққан бир одам.
Командирим эди бу,
Мен билан этар суҳбат!
— «Дўндириб, ураймикан!»
Деб отдим ёвуз қадам.
Мулойим боқишлари
Мени боғлади — фақат.

Ёшликда ота-она
Меҳри қулган кўзларим
Кўлдай чуқур кўзига
Тўлқиндай тўлиб оқди;
Биринчи карра уят —
Қизаришда юзларим,
Ерга боқдим, кўзлари —
Ҳукмдай қатъий боқди.

Ҳам жиддий, ҳам мулойим
Суҳбатини бошлади,
Мен уни ўлгунимча
Сақлайман хотирамда.
У менинг ўмузимдан
Бир отадай ушлади;
Биринчи шафқат кўрдим
Гўё бутун умримда...

— «Нега ишни рад қилдинг,
Ишламайсанми, Ашур?
Қара, барча каналда,
Ҳамма эл толпинади...

Ўйла — қандай йигитсан,
Наҳот сенга ярашур?
Нечук сенинг юрагинг
Толпинмайди, синади?

Кўрасанми? Айлананг
Коллектив бир меҳнатнинг
Иродасига маҳкум...
Омонсиз панжасида...
Кўрасанми, очади
Сирини табиатнинг,
Ҳаволар садо берур
Бу тўлқин нафасида...

Барчаси сенга ўхшаш
Турмушдан этак силкиб,
Ваҳшат тўлқинларида
Сарсари оққанлардир...
Баъзида қорни тўйган,
Баъзида оҳлар чекиб,
Ҳаётга панжарадан
Қўл силтаб боққанлардир...

Бунда бор: чин мунофиқ,
Душман, асл қора куч,
Бироқ, сен барчасидан
Бир қадар айриласан.
Қўзингни оч, ўйлаб кўр:
Утган умринг бари пуч,
Қачонгача сен душман
Жабҳасида қоласан?»

Мен унинг орқасидан
Тўғри қаналга тушдим,
Қўлимга лом олдим,
Ҳужум бошладим ерга.
Бўйним ёр бермаса ҳам,
Мардлар каби талашдим,
Ломда, куракда бирдай
Ботдим пешона терга...

Пешона терим оқди!
Бутун ғуборим, кирим —

Пешона терларимга
Қўшилиб оққан янглиғ...
Ўлгунимча унутмас
Бу кунларни хотирим,
Бу кунлар саодатим
Чироғин ёққан янглиғ...

Оқденгизстройда
Чекистлар тарбияси
Менинг келажагимга
Бир ёруғ дарча бўлди.
Айланмада зўр шовқин,
Машиналар наъраси,
«Оқденгиз — Болтиқ» менга
Бахт очган кўча бўлди...

Меҳнат — ҳаётга зийнат,
Кўркамлик бахш этади,
Меҳнат ернинг устида
Гигантлар қилур барпо...
Кунларим шу чизиқда
Сурон билан ўтади.
У касбим учди ҳаёт —
Дафтаримдан сартапо...

Аста-аста кечалар
«Алифбо»ни варақлаб,
Эгри-бугри ҳарфларнинг
Ўртасида қоламан.
Баъзан юзларим кулиб,
Кўнглим ёриб — чарақлаб
Истиқболнинг энг ширин —
Хаёлига толаман...

Ҳам жиддий, ҳам мулойим
Сухбат ўтказган одам!
Мен сени ўлгунимча
Чиқармайман эсимдан...
Меҳнат оқимларида
Отиб мардона қадам,
Қураман — бахт оламан,
Қувонаман ичимда....

Бригадада баъзан
Рекорд қўяман танҳо,
Тўнг қирғоқларни қазиб,
Ғалтакда ташиб тупроқ...
Кучимга суқланади
У одам келиб гоҳо,
Кўрадики, тош титрар
Зарбимда худди япроқ.

Меҳнатга ишқим кетди...
Қандай оғир йўллардан,
Азоб-уқубатлардан
Қадам ташлаб етганим!
Макон сўраб гўрлардан,
Юлдуз излаб тунлардан,
Сўлай деган чоғимда —
Қўлларидан тутганим!

Меҳнат — ҳаётга зийнат,
Кўркамлик бахш этади,
Меҳнат курра устида
Курралар қилур барпо...
Кунларим шу чизиқда
Шовқин билан ўтади,
У кунлар ўчди менинг
Кўзларимдан сартапо...

IV

Ударниклар сафида,
Мен ҳам мақтабга юрдим.
Савод чиқардим аста,
Қулоч отдим тўлқинда...
Қулоч отдим тўлқинда...
Ўзим ҳам тўлқин урдим.
Кун сари онгим ўсди,
Ботмай ўтдим ўпқинда...

Уҳ, нечоғлик оғир бу,
Тоғ қадар вазминн бор...
Юракда янги фикр

Шундай туғилар экан.
Мардона кечган йўлим
Эмасди шарм, эмас ор,
Букун бахтларим кулган...
Букун умидим улкан.

Уйлайсанки: мен осон
Келдимми бу ўринга...
Йўқ, учурим — сойлардан
Бир-бир ўтиб келганман.
Пушаймонлар қиламан
У бемаъни умримга...
Эсиз, йилларча туман
Кучоғида сўлганман!

Айтган билан тугамас
Кел, қисқарсин ҳикоя...
Шундоқ қилиб мен аста
Илғор қурувчи бўлдим,
Янги фикр, янги ўй —
Онгимда топди, воя,
Ёруғ умидлар ила
Дарёдай тошиб-тўлдим.

Ер қазиб юрганимда,
Бригадамиз бир кун
Сувни ўтказадиган
Каналга ишга тушди.
Шунда наъралар чекиб,
Таратиб қора тутун
Турган бир офат кўрдим,
Ҳушим бошимда учди...

Шер десам, жуда базўр,
Фил десам ундан улкан,
Бу қанақа жонивор,
Бу нима бало ўзи?
Пишқириб, зарбаси-ла
Қилади тошни талқон,
Жонивормикин десам,
Манглайида йўқ кўзи...

Қўрқиб ҳам ажабланиб
Келдим унинг ёнига...
— Экскаватор!— деди
Кулди-да, бригадир.
Утдим у томонига,
Утдим бу томонига,
Бу нима бало экан,
Бу хартумлар негадир?

Ҳар кун рекорд қўяман —
Ер қазишда илғорман...
Ишим битдими — турмай
Яқинлашаман аста.
Ҳай, ажойиб машина!
Сенга танҳо хушторман;
Сирларингни оч менга,
Қолмайин қалби хаста...

Қандай сирли қувват бу,
Бу қандай маҳкам қулоч?
Темирдай қаттиқ ерни
Қумдай осон олади,
Қандай сирли қувват бу,
Оч, менга сирларинг оч!
Суқланиб тикиламан
Кўз нурларим толади...

Оқденгизстройни
Битирган бахтли бир кун,
Байроқлар тўлқинланар —
Сувга пароход кирган...
Музыкалар куйлайди,
Қанал кулади, шовқин...
Суюнч тўлқинларида
Жимирлаб кетади тан;

Шимол совуқларини
Йўлга киргиза олган,
Шимол тилсимларини
Очаолган бир ўрду —
Суюнч байрамадидир,
Бу шараф, қандай улкан!
Биз қазган каналлардан
Оқаётир симоб сув...

Шундай шарафли кунда,
Улуғ зафарли кунда,
Механикка ёрдамчи
Йўлланмасини олдим.
Бахтиёр йигит эдим,
Англайсанми, мен шунда,
Тун бўйи бу мўъжиза
Ёнидан кетмай қолдим.

Ёрдамчиликда юриб,
Ошна бўлдим ўзига.
Ичи-тошини кўрдим,
Севдим мурватларини...
Қулоқ солдим механик —
Александр сўзига,
Уқдим ҳар бир сўзини,
Бор маслаҳатларини... .

Баъзан менга ишониб,
Топшириб кетар бўлди;
Суюнчим ҳаддан ошиб,
Қолар бўлдим бошқариб...
Бир кун менга механик
Меҳр-ла боқиб кулди:
— Ашур! Курсда ўқигин,
Ҳар кун қолмайин бориб...

Тарбиячимга келиб,
Арзимни қилдим баён,
У қўлларимдан тутиб,
Тикка боқди кўзимга. -
Ён! Менинг ўтмишларим,
Қора умрим ён, ён, ён!..
Қўллари ўмузимда.
Келдим асл ўзимга!

— Балли, азамат, ўқи!
Бу — ҳақиқий илғорлик,
Ҳам ишда, ҳам ўқишда
Илғор бўлсанг — яхшидир!
Истиқболнинг ёруғдир,
Йўқ энди хокисорлик...
Ўқи, ударник йигит!
Бу — мард йигит ишидир!

Ҳар кун кечқурун бориб,
Лекциялар тинглайман, —
Жуда оғир, машаққат
Тош чайнагандай оғир!
Александрга келиб —
Такрорлайман, англайман,
Техниканинг тилига
Зўрлаб тушундим охир.

Шағал қазган қўлларим
Қалам ҳам тута олди,
Кўзларим ёш ўрнига
Қон тўкишни қилди тарк.
Руль буришда билаклар,
Бармоқлар моҳир бўлди.
Иродам қаршисида —
Шундай гигант — титроқ барг...

Олти ойда мен уни
Ўрганиб олдим бутун,
Мўъжизаси — бор сири
Равшан ва аён бўлди.
Бу тугмасини боссам —
Чиқарар қора тутун.
Бу ричагини бурсам —
Хартумин ерга солди...

Мана, кўр! Қир кўксида
Бир бургутдай ўтирган,
Йўқ, фил... йўқ, ўхшашни йўқ,
Тенгсиз бир қаҳрамон — бу!
Йигирманчи асрининг
Техникаси туғдирган,
Моторларнинг саркори —
Ажойиб зўравон — бу!

Табиатга ҳужумда
Илғор сафда туради,
Одам ўғлининг нўлат
Сипори-қалқонидир.
Тингла, нақадар мағрур...
Шердай наъра уради,
Бу қурилиш фахридир!
Бу қурилиш жонидир!

Меҳнат — ҳаётда зийнат,
Кўркамлик яратади,
Меҳнат — Ватан кўксида
Гигантлар қилур барпо.
Меҳнат шарафим менинг,
Қалбим тоза тутади,
Меҳнат номусим менинг,
Меҳнат эмас бевафо.

Бевафо йилларимнинг
Жафосидан озодман,
Гавҳардай асрагумдир
Синфим номусини...
Меҳнатим номусимдир,
Мана, не учун шодман,
Бахш этдим Ватанимга
Қайнар ёшлик ҳиссимни!

Бахш этаман Ватанга
Йигитлик кунларимни;
Ғайратим, баҳор умрим
Бахтиёр Ватанимга!
Жўшқин ёшлик қувватим,
Ижод тугунларимни
Бераман, улуғ ўлка,
Албат бир-бирлаб сенга!..

Меҳрим шунга боғланган,
Ишқим шунга чоғланган,
Волга сувлари келгач
Пойтахт кучоғига,
Улуғ Ватаним бўйлаб
Довруқлар таратаман,
Шу ила боражакман
Шўх Чирчиқ қирғоғига!

Оқ денгизни Болтиққа
Қўша олган ғайратим
Бир тўлқин уриб кўрсин
Чирчиқ соҳилларида...
Буюк Волга каналда —
Узиб чиққан ғиротим,
Буюк — қора гигантим,
Оқ, ижод селларида!

Биламан: энди мен ким?
Дўстим ким, душманим ким?
Англадим: ўз-ўзимга
Қарши офат эканман.
Бу кун юрак қонимда
Ватанга севги ҳоким,
Шу онг бошимда ҳоким,
Мана, билсанг кимман мен!

Мана, Волгастрой!
Ейган кенг қулочини,
Мана, улуғ иншоот
Тугашдадир шиддат-ла.
Булутларга улайди
Қора тутун сочини,
Машинам — юракларни
Титратувчи қувват-ла...

Мен уни ишга солиб,
Энергиялар олиб,
Қора ерда ғор қазиб,
Тортаман тупроғини...
Мен уни қўзғатаман,
Қўлларим кучга тўлиб,
Оламинг ер қўзининг —
Гавҳарини, ёғини...

Қураяпмиз энг сўнги,
Энг гўзал плотина,
Ҳайрат бармоғин тишлаб
Қолсин қариган аср...
Пойтахт ёнбошида —
Сув кўли — зўр ойина,
Фақат... продамизга
Қулдир бу тилсим, бу сир.

СўНГ

Чўзилиб оқади
Сўнгсиз осмонда —
Мармар булутлардай
Тонг туманлари;

Сузилиб отади
Қора ўрмонда —
Тим яшил ўтлардай
Шимол тонглари...

Кўкда нағмалар учиб,
Меҳнат шовқинлар сочиб,
Бетин гуриллашда
Меҳнат бонглари...
Яшил шуълалар қучиб,
Бахмал чечаклар очиб,
Яшнашда, гуллашда
Москва ўрмонлари.

Эҳ, Москва ўрмонлари,
Москва ўрмонлари!
Қирларнинг, водийларнинг
Қора сочлари бўлиб —
Ҳар тонг янграр қўйингизда
Меҳнат оҳанглари,
Сахий, бой табиатнинг
Қулочлари тўлиб.

Кўтарилур ҳар тонг —
Чизғисиз бошингизда
Оқ ҳарир, ипак
Шимол туманлари.
Шимол туманлари-ла,
Шимол тонглари-ла
Бўшлиқларга тўлур
Ижод бонглари...

Мураккаб техниканг,
Пўлат қўлларинг
Отажак Ватан бўйлаб
Гигант қадамлар...
Оламга доврўғ бўлур
Ёруғ йўлларинг,
Юксалтдинг тубанлардан
Сонсиз одамлар...

*Волгастрой,
1934.*

АЖДАР

Эмиш: қадим чоқда — ўтган замонда,
Инсон кўкдан ўраз кутган замонда,
Қуюқ қоронғида ётган бир давр,
Ғафлат гирдобига ботган бир давр —
Дарёдан нарида, чўлдан нарида,
Юксак қора тошнинг қия бағрида —
Мавжида ярқираб қуёш сирғаси,
Оқаркан кўк булоқ — ҳаёт жилғаси...

Тиниқ оқимлари — дардлар давоси,
Қумуш жарангидай тиниқ навоси —
Ейилиб кетаркан увалар бўйлаб,
Ҳамиша ёқимли куйини кўйлаб —
Кўзларни боғларкан эрка мавжига,
Қушлар чиқишаркан кўшиқ авжига.
Бир ёни — кўз етмас кўк яланг дала,
Бир ёни — тепалик, қуш гала-гала.
Йўлчилар тунаркан соз тепасида,
Қулунлар ўтларкан кўк майсасида:
Бир чинор бор экан чашма қошида,
Қушлар қўноқларкан тунда бошида.
Сояга мўл экан тоғзорлар таги,
Экинзор бўларкан сувнинг этаги...

Табиат етганда баҳор тўйига,
Болалар келишиб унинг бўйига —
Бинафша, қизғалдоқ теришар экан,
Офтобда болқишар, эришар экан,
Булоқни қўймасдан жимжит кўйига,
Чўмилишар экан кўм-кўк сувига...
Кечаси юлдузлар тушиб ўйнаркан,
Ой нури тагида шошиб ўйнаркан;

Кундузи ялтираб қуёш — олтин соч —
Сувда чўмиларкан... бир тўп қалдирғоч —
Сайраркан... Учирма палапонлари,
Она қалдирғочнинг жонажонлари —
Қайрилма қошлардай қанотлари-ла,
Ўқишган ғазали — баётлари-ла
Ҳайратда қўяркан тўрғай бахшини,
Тўрғай чайқаб жиға таққан бошини —
Басма-басга узун бир куй куйларкан,
Чексиз кўк яйловни мафтун айларкан.

Тушда чўпон келиб чашма бошига,
Ёнбошлаб мрамардай силлиқ тошига
Қўзи, қўйларини кавшатар экан,
Ҳам қотган нонини ушатар экан,
Ботириб ер экан муздай сувйга.
Аммо... офат тушмиш чашма бўйига:
Қайнаган қумларда дунёга келмиш,
Пушти оғулардан-заққумдан бўлмиш —
Бир бало, бир офат, бадсурат — хунук,
Оғзидан очилган қора бир туйнук —
Кўзлари оловли, тишлари ханжар,
Баҳайбат, жез бадан, улкан бир аждар...
Чирмашиб ётармиш кекса чинорга,
Баъзан ўрмалармиш тик жарда ғорга:
Тушиб сув ичармиш кумуш булоқдан,
Подалар ҳуркармиш кўриб авлоқдан...
Қушлар ҳам тарк этмиш чинор бошини,
Чўпон соғинармиш мрамар тошини,
Йўловчи йўламас эмиш ёнига,
Мерган чанг сололмас эмиш жонига.
Дов солган ботирлар келолмай яқин,
Олмос ханжарларга мазор бўлмиш қин...
Ҳам ёвуз, ҳам айёр, ўта кетган қув,
Аждар оғусидан қораймиш кўк сув,
Сувни заҳарламиш келган фалокат,
Эл учун юз бермиш шундай ҳалокат...
Майсалар, кўкатлар қуриган эмиш,
Юрт ҳеч нажот топмай ҳориган эмиш;
Кўк яланг айланган эмиш бир даштга,
Баҳайбат бу бало боқмай ҳаш-пашга —
Кечаси келармиш кишилар сари,
Оналар қочармиш йиғлаб сар-сари;

Оталар зарбига тоб беролмасдан,
Аждар қаршисида тик туrolмасдан,
Яроғларин ташлаб кетармиш нари,
Чангалзор ёқларнинг мудҳиш аждари —
Ҳар кеча бир гўдак қонига ташна,
Ҳар кеча бир одам жонига гушна...

Нажот тополмайин қўрқинч балодан,
Тушга ҳам кирмаган бу можародан,
Йиғилишиб арзга бормиш эл шоҳга,
Бошларини уриб олтин даргоҳга —
Кўзларнинг ёшини булоқдай тўкиб,
Тизларини тахти олдида букиб, —
Демиш: — «Бало келди аймоғимизга,
Заҳар қўшди еган қаймоғимизга,
Бир офат юз берди чанма бўйида,
Маза ҳам қолмади тотли сувида...
Қакраларга қолди қўйларнинг куни.
Қурбонсиз ўтмайди фуқаро туни.
Қуриди кўк яланг, қуриди яйлов,
Барига ўт кетди гўё беаёв.
Ҳар кеча бир гўдак боши кетади,
Қон бўлиб кўзларнинг ёши кетади...
Ноламиз кўкларга етади, шоҳим
Бир нажот берсангиз нетади, шоҳим!»
«Бандага ҳар кунни солади тангри!
Тангри балосини олади тангри! —
Дебди шоҳ. — Тинч қўйинг, уни тувлатманг,
Қулоғим нолангиз билан гувлатманг.
Ўсмаса битта ҳам гиёҳ, не чора,
Ҳайбатидан диллар сиёҳ, не чора!
Подалар яйлоқсиз қолур, не чора,
Аймоғим тойлоқсиз қолур, не чора!
Аждарга йўламанг, булоқ бўйидан
Келмасин... ичманглар унинг сувидан..
Ҳар кеча тинчликни бузмаслик учун,
Ҳайбати жигарни узмаслик учун,
Ҳар куни келтириб ташланг бир гўдак,
Гўдакки, аждаҳо бўлсин тўйгудак.
Боринг, яратганга қилинг илтижо,
Нажот худодандир ҳам шундан бало!»

Юрт-чи, чўнг қасрнинг бўсағасида,
Барининг қўллари тир ёқасида

Зўр сурон солибди, лекин йўқ нафи.
«Ҳар кеча бир гўдак боланинг дафи!»
Шу сўздан ўзгаси кирмас қулоққа.
Юрт ҳам мусибат-ла қайтмиш булоққа.
Юртни ўраб олмиш мислсиз қаҳат,
Юраклар барг каби титрар, йўқ тоқат...
Ҳар куни бир гўдак ташланар эмиш,
Оталарнинг кўзи ёшланар эмиш;
Баракали тупроқ қақшаган эмиш,
Янтоқзор бир даштга ўхшаган эмиш.
Йўлларида ўтмасмиш карвон туяси,
Бу аймоқ бўлмишдир бойқуш уяси...

Навбат етган экан чўпон ўғлига,
Кўз ёш-ла термилиб дала йўлига,
Тўлганиб йиғлабди бечора чўпон,
Ғазаби томирда урармиш тўфён:
«— Якка ўғилгинам, ёлғиз тулпорим,
Белимнинг қуввати, олқорим, норим!
Наҳотки жудолик тушар бошима,
Заҳар қўшилларми ичган ошима...
Чироғим, келдими сенга ҳам кезак?»
Титрармиш гўёки юз йиллик безгак;

Унгурда яшаркан, темирчи бир чол,
Кекса доно экан оқсоч, оқсоқол;
Чўпон шу томонга ташлабди қадам,
Қаршисига чиққан суюмли одам
Чўпонга уқтирмиш: «У — аждар эмас,
У бир ялмоғиз-ку, ҳеч тўйдим демас...
Асли бир ялмоғиз-жодугар ўзи,
Жаҳонни ютаман деб ёнар кўзи...
Даҳшати, ҳайбати бари сеҳрдан,
Қалбида қитдек йўқ раҳму меҳрдан,
Қор этмас ҳеч яроғ, лекин бир ханжар
Бор менда, эпласанг нажотдир, магар...
Фақат айтиб қўяй, яхши эсда тут:
Аждар олов сочиб, ўчирганда қут,
Ханжарингни дадил суғур қинидан
Ва расолаб санчгин ўнг биқинидан!»
Чўпон ўпган эмиш-доно қўлини,
Ўйлаб азизини, ёлғиз ўғлини —
Қайта келган эмиш кетган йўлидан,
Бу йўл чиқар экан бадбахт чўлидан...

Етаклаб ўғлини, белини бойлаб,
 Аждарга йўл солмиш юз хаёл айлаб.
 Аждар кутар эмиш ўз қурбонини,
 Қўмсармиш гўдакнинг ширин қонини;
 Чўпон нарироқдан қарамиш унга:
 — Аввал мен борайин, дебди, ўлимга!
 Барибир ўламан, сендан айрилиб,
 Сен кетсанг, қанотим қолар қайрилиб...
 Сен кетсанг, қоматим ёйдай букилур,
 Баҳорим сарғаюр, боғим тўкилур...
 Сен кетсанг, бахтимнинг учар юлдузи.
 Ўзилар умримнинг якка илдизи...
 Мен ўлай, сен яша, сен қол, чирогим,
 Мен борай, қўлимда олмос яроғим —
 Ханжарим, чўқморим — талашиб кўрай,
 Жон чиқар ерига мўлжаллаб урай,
 Аждар қаршисига жўнамни чўпон,
 Ёлғиз ўғилчаси боқармиш ҳайрон.
 Мардона-мардона ташлармиш одим,
 Аждар шикорини кутар эмиш жим.
 Лекин дарров ханжар ҳидин олибди,
 Кушандаси келар-пайқаб қолибди,
 Ушқириб, оғзидан сочибди олов,
 Чўпон ҳам жон тикиб, солмиш катта дов
 Юз йўла юмалаб, умбалоқ ошиб,
 Қуйганига боқмай яна ёндошиб,
 Қора терга тушиб, томоғи қуриб,
 Ёлғизини ўйлаб, юз бор оҳ уриб,
 Ахир ўнг биқиндан қадабди ханжар,
 Тўлғониб, чалқадан тушибди аждар,
 Чўқмор-ла урибди тошдай бошига,
 Ўзи ҳам қулабди жарнинг тошига...
 Боласи дод солиб келганмиш элга,
 Унинг югуриши йўл бермай элга,
 Юртни тез тўпламиш, этмиш хабардор,
 Яна бир боладан айрилиб зор-зор —
 Инграган юрт ҳайрат бармоғин тишлаб,
 Чопмиш чинор сари, бор-йўқни ташлаб...
 Аждар эмас эмиш, хунук башара,
 Оғзидан оқармиш қони шаршара.
 Ранги дам бўлармиш қора бир тутун,
 Бир зумда кўк олов тус олиб бутун,
 Дамидан кўкларга тутун учармиш,

Тўлганиб-тўлганиб олов сочармиш.
 Чинорнинг қолмаган эмиш барги-да,
 Чўпон бурда-бурда бўлмиш тагида;
 Булутни ютгудай ёнармиш кўзи,
 Аммо жон азоби чекармиш ўзи;
 Қийналиб-қийналиб, совуган эмиш,
 Тилга келиб шундай сўз деган эмиш:
 «Одамлар бошида тошлар ўйнатдим,
 Ханжар тишларимда бошлар ўйнатдим.
 Қон ичдим, қон кечдим тўйдим демайин,
 Зулмга чегара қўйдим демайин.
 Лекин темирчининг ўчли ханжари —
 Ўтди, тилиб ўтди юракдан нари,
 Ҳийламга, сеҳримга афсуски, офат —
 Чўпон ҳамласидан келди оқибат...»

Бир зумда сочлари тарқоқ жодугар —
 Боз одам тусига келмиш шум аждар
 Ханжарни ололмай ботган еридан,
 Куч топмай жадаллаб қилган сеҳридан,
 Оҳ чекиб ўлмишдир чашма бошида;
 Қора доғ қолмишдир мрамор тошида...
 Унинг жафосидан нажот топмиш эл,
 Мардона чўпонга олқиш ёғар сел;
 Чашмани тозалаб жоду заҳридан,
 Макру сеҳридан;
 Юрт тагин аймоқни айламиш обод,
 Ҳар йил мард чўпонни қилар эмиш ёд.
 Кумуш мавжлари-ла оқармиш чашма;
 Кўм-кўк далаларга қилиб карашма,
 Яна йўлчиларга бўлмиш қўноқ жой,
 Кечаси ўйнармиш тушиб сувга ой...
 Байрамда бўлғуси бир кўнгилхушлик,
 Чўпон бола келиб қилармиш тушлик...
 Кундузи ялтираб қуёш олтин соч,
 Жарларга қўнармиш бир тўп қалдирғоч —
 Тўрғайлар ўқирмиш севинч ҳавоси,
 Қирларга кетармиш ҳаёт навоси...

Бу қўшиқ кечмишнинг бир афсонаси;
 Бобом сўйлаб берган келиб хонаси.
 Бу қора кунларнинг қўрқинч нақлидир,
 Бобом қолдиришга менга ҳақлидир.

1935.

ДИЛКУШО

I

...Субҳидам салқини эсди боғлардан,
Оқ туман оқади қиё тоғлардан;
Оҳиста сўкилур саҳар ёқаси,
Ёришиб кўринур денгиз орқаси.
Булбуллар сайрашур гулзор айланиб,
Еллар боғ ичини юз бор айланиб —
Қитиқлашиб ўтар ғунча баргини;
Ё ахтариб кетар қир чечагини,
Ёки макон этар зайтун тагини,
Ёки паноҳ тутар тоғ этагини,
Ёки тол тагида ухлаган қизнинг
Сочини тўзитиб қочади нари,
Мавжларига тегиб тинчсиз денгизнинг
Яна гулзор тараф кетар сарсари.
Ёки бешикдаги бола юзига
Салқин қанотини урар оҳиста.
Ё кўзи тушади сулув кўзига,
У ҳали уйқуда, лаблари писта.
Уйқуда қишлоқлар, саҳро, биёбон,
Уйқуда пештоқлар, уйқуда шаҳар.
Уйқуда оқ сарой, яшил хиёбон,
Аста сўкишдадир ёқасин саҳар.
Сўфи минорадан чўзади азон,
Амир чиқиб келар ланжу паришон.
Тун бўйи қадаҳлар уриштирган қўл,
Бир зум ибодатга маҳкум ноилож...
Нақшин табиатга кўз ташлади ул,
Кўнглини овлаган нечук бир гултож?
Ёки бекларидан келмаган хирож?
Нега у дарғазаб, ўйланур фақат,
Ё дилни боғламиш ўзга сунбул соч?

Ё тунги базмлар зериктирмиши,
 Ёки Бухороси тушмиш, эсига?
 Ё уни қийнаган даҳшатли тушми,
 Қандай ғазаб изи қўнган тусига?
 Ёки хаёлида мажҳул бир ният,
 Ё кечаги меҳмон, олифта хоним —
 Эҳтиёт олтинга қўл солдимикан?
 Ким бебош қалбига кадар солди, ким?
 Ёки «нодон элат» қўзғалдимикан?
 Ё айнаб қолдими кофир оқ пошшо,
 Вайрон қилмоқчими тахту бахтини?
 Узи бу элларда айлар томоша,
 Бузмоқчи бўлди қилган аҳдини?
 Ё у тангрисини айламоқда ёд,
 Жаннатдаги кўшким бўлсин деб обод?
 Ёки пайғамбардан тилар шафоат.
 Ёки таҳоратсиз ўтди тоат?
 Дам меҳробга тикар бежо кўзини.
 Дам четга буради ғамгин юзини —
 Қўшни боғчалардан ахтаргани на?
 Ё бетоб бўлди, хастами яна?
 Йўқ, бетоб эмас ҳеч, иши жо-бажо,
 Бухоро тахтига у соҳиб танҳо.
 Оқ пошшодан унча ғаш эмас қўнғил,
 Ахир, зар сарупо кийгизган-ку ул,
 Пешкаш бўлган-ку унга Бухоро,
 Тортиқлари келган жонига оро...
 На тахти хавфда-ю, на ўлка талон,
 На юрти кўтарган қарши қўзғолон.
 Ахир, бекларининг қамчиси қон-ку.
 Қўз ёшларнинг ҳар бир томчиси қон-ку.
 На тунги базмлар, на кетган олтин,
 На бадмаст лаҳзалар, на меҳмон хотин
 Унинг тош қўнғлига солмаган кадар.
 Унинг хазинаси ҳали тўла зар.
 Ялта боғларида кўшқу кошона,
 Ҳою ҳавасларга ҳар кун парвона...
 Заррин хоналарда у ҳоким танҳо.
 Қилгулиги махфий, қилмиши пинҳон...
 Базмига князлар, бойлар келади,
 Қасрига сулувлар, ойлар келади.
 Олтин товоқларда тортидур овқат,
 Ёқут қадаҳларда гупурар бода,

Жойида салтанат, жойида шавкат,
 Шалоқ ҳаёти бор бу сайргоҳда.
 Фақат...
 Қўшни боғда бир қиз кўрмиш ногаҳон.
 Баднафси дил ўртар, тошар ҳаром қон;
 Сочлари жингалак, кўзлари хумор,
 Тоғдаги оҳудек бир шўхлиги бор,
 Юзида барқ урар ойдек жамоли,
 Лабида ягона ҳиндуваш холи;
 Дунё жафосидан ҳали беҳабар,
 Уйноқи дилига қўнмаган кадар —
 Ҳали ўн тўртга ҳам кирмаган барно.
 Ялта гулзорида бир гули раъно...
 У, қизни кўрди-ю, кўнгли бўлди банд,
 Эрон маликаси бу кеча ҳарчанд —
 Ишва-ю, ноз ила ёқмади жонга,
 У ҳануз кўз узмас, боқар бир ёнга...
 Бегуноҳ боғбоннинг ёлғиз фарзанди,
 Якка овунчоғи — умр пайванди;
 Бола ҳаётига ҳали тўймаган,
 Ширин шўхликларин ҳали қўймаган,
 Қизгина, не ғамга бўлдинг мубтало,
 Сенга кўз ташлабди беинсоф бало...
 Унинг гавҳари бор, унинг зари бор,
 Унинг ҳийласи бор, ёмон шарри бор.
 Унинг оқ пошшоси — суянчиғи бор...
 Оқ пошшонинг хунрез, заҳар тийғи бор.
 Унинг Бухороси, шўрлик юрти бор,
 Унинг юрт кўнглига қўйган ўти бор.
 Унинг мирғзаби сиртлондай ёвуз,
 Нола қаршисида кўнгли тош ва муз.
 Унинг ўрдаси бор, унинг қасри бор,
 Балохўр, тош кўнгил, нодон асри бор,
 Унинг зиндонлари томуғдан баттар,
 Унинг кишани бор — умрга хатар.
 Гадо боғбон, нега товладиңг бўйини,
 Ғазаби боғингдан кўтарса қуюн —
 Додингни кимларга айтасан гадо?
 У, ахир бир элни айлаган адо,
 У, ахир Бухоро тахтида амир.
 У яна оқ пошшо вақтида амир...
 Хаёллар из солди пешанасига —
 Аста кетар экан ўз хонасига —

Ғазаби кўнглида олди аланга:
«Сенми, бермайдиган қизингни менга?
Узоқ Бадахшоннинг дилраболари
Менинг ҳарамимда тарашади соч,
Зарафшон бўйлари, Марв уволари
Пари қизларидан беришади бож...
Жория-бекларнинг қизи ҳарамга,
Канизак — Бухоро нозанинлари.
Эрон нигорлари келур ўрдамга,
Ҳар кеча қўйнимда янги бир пари...
Ҳашамат қадрига етмаган жинни,
Ҳасратга қўймоқчи бўласан кимни?
Сенми бермайдиган қизингни менга?»

II

Осмон юзида ҳарир гўшанга,—
Зарбоф сарупога ўралган сулув,
Сочлари денгизда судралган сулув.—
Кундузнинг дийдаси — келинчак қуёш,
Уфқ дарчасидан чиқармишди бош;
Осмон юзини сайргоҳ айлаб,
Фируза бўшлиқдан ўтар авайлаб.
Уфққа ястанган эди чексиз сув,
Овунчоқ бўлмади на у, на-да бу...
Боғчалар устидан боқди йироққа,
Булутга бош қўйган азамат тоққа:
«Айпетр» бошида туркум оқ булут,
Ҳаволарда оғир учади бургут;
Бургут ўз панжасини йиққани янглиқ,
Муштини сиқди у, кўзлари қонлиқ...
Боғлардан келади қушлар навоси,
Ҳеч қайси бўлмади кўнгил давоси.
Маҳрамига тикди тинган кўзини,
Май, деди, қадаҳга урди ўзини...
Кул ранг туман эди кўк юзи букун,
Қрим боғчалари фаровон, тўкин,
Унда тер тўкади то кечга қадар —
Бели букилмаган боғбон — падар.
Унда золим бекнинг гулгун мулки бор,
Ҳар кеча тўй, базм, ўйин-кулги бор.
Унда икки хўжа бирдай ҳукмрон,
Унда олтин ўзи соҳибиқирон...

Қўшиқлар келади узумзорлардан,
 Хабар бериб ўтар сўнгсиз зорлардан.
 Қоядан ялтираб тушар шалола,
 Қушлар қўшиғида янграйди нола.
 Чўпон най чалади атлас тепада,
 Боғбон нонуштасин қилар қапада...
 Қизи сув келтирди булоқ бошидан,
 Уйининг зийнати кичик ёшидан...
 Тошлоқ ер устида ям-яшил боғча,
 Унинг қўз олдида ўсган ҳар шохча.
 Унда олуча бор, олма бор, нок бор,
 Қаҳрабо узумли бир талай ток бор,
 Унда ҳалол меҳнат, пешона тери,
 Пешона теридан гулламиш ери...
 Тош девор ўраган — ўзича қалъа,
 Шу қалъа ичида яшар қиз бола,
 Узига яраша ўтган куни бор,
 Оқ мрамор тонглари, ойли тунни бор.
 Гоҳо келадиган йиғин — тўйи бор,
 Тўйларда айтгали муңгли куйи бор,
 Нонуштаси қолиб ўйга ботди чол,
 Амир таклифига жавоб топмас, лол.
 Юз хаёл келарди якка бошига,
 Таскин тополмасди дил бардошига:
 — «Нораснда қизни нетмакчи ҳайвон,
 Хотини бир гала — ўзи битта жон,
 Тағин қасри тўла ғулум, канизак...
 Бўй етмаган қизга келдими кезак?
 Бу қандай адолат, бу қандай инсоф,
 Бошимга қуласа яхши Кўҳи Қоф!
 Унинг олтинлари менга не даркор,
 Қизимнинг ҳаётда ҳали ҳақи бор.
 Офатингдан сақла, ё парвардигор!
 Норасида қизга қўл солди бадкор.
 Шу кунни кўргунча, ўлганим яхши!»
 Кўздан ихтиёрсиз тўкилар ёши, —
 Қайрилиб қизини кўрди боғбон,
 Енгил тортган каби бўлди шу замон...
 Қизи шўх олқордай салчиб ўйнарди.
 Гулларга сув сочиб-қочиб ўйнарди.
 Кўнгли жиндаккина топдими ором,
 Ё ваҳший орзуга бўлаёзди ром:
 У аста турди-ю, йўл солди боққа —

Меваси тизилган ҳар бир бутоққа —
Падар кўзи билан ташлар эди кўз,
Аммо чол бўғзида тиқилган бир сўз,
Бир сўзки, дунёга татир шиддати,
Элга дoston бўлур унинг ҳиддати...
Бир сўзки, боболар айтмаган ҳануз,
Асрлар қалбида сақланган бир сўз:
— «Бермайман қизимни тортса ҳам дорга,
Ундан кўра ўзим отаман жарга!»

III

...Ўзгачадир қаср бу оқшом,
Нилуфар боғ ўта чароғон.
Ҳар гўшада ўзга бир ҳашам,
Буқун хурсанд эҳтиросли жон.
Шошиб ўтар жориялари,
Қанизаклар тузар дастурхон.
Таъзимкорди маҳрамлар бари —
Дабдабага бағишлайди шон.
Ойнинг мраммар кокили тўзмиш,
Чўмилгали тушмиш денгизга.
Денгиз кўҳна куйини чўзмиш,
Мафтун бўлиб сувдаги қизга.
Танбур товши бошлади сарбоз,
Чалинг, чалинг, сарбоз чалинг боз.
У муродга етган бу кеча.
Шунга ўта хурсанд бу кеча.
Билмайсанми, сувда юзган ой,
Сув қизидай сочи тўзган ой!
Сенга ўхшаш соҳибжамол қиз,
У тиллари шакар ва бол қиз —
Тоғ кийинги каби шўҳ пари —
Юрагида дарди йўқ пари —
Боғбоннинг ёлғиз фарзанди,
Арзандаси, умр пайванди —
Жингалак соч, бегуноҳ бола,
Тоғда ўсган бағри қон лола —
Кўп кунларким, қасрда қамол,
Асирликда гулдайн жамол...
Нимага ой, тўлғаниб қолдинг?
Хаёлларга чулғаниб қолдинг?
Ёки эшинг келди ёдинга,

Ким этади энди додингга?
Сен денгизда сочинг ювасан,
Ё, самода танҳо шувасан,
У-чи, холи қасрда тутқун,
Кўз ёшлари равондир ҳар кун.
Шўхлиги йўқ, сочини юлар,
На сўз айтар, на жиндак кулар,
Кўргандирсан эшингни балки,
Етди унга золимнинг илки!
Сен булутга яширинган кеча,
Фожиадан кечикдинг пича.
Сотқин одам, ёлланган одам,
Кўнглига тош боғлаган одам —
Беҳуш қизни ўғирлаб келди,
Зулумотга бир офтоб келди...
Гадо боғбон, шўрлик пешона,
Юз эшикка бўлди парвона,
Кўкка чиқди доду фиғони,
Наинки сен билмадинг они?
Уша кундан бери қиз тутқун,
Хилват уйда сақланар тун-кун,
Арз этади бад ҳирсин ҳамон,
Бағишламоқ бўлур гўё жон.
Унамайди, қиз дод солади,
Юзларини ўйиб олади,
Момоларнинг сўзи этмай кор,
Ёш тўкади бечора зор-зор...
Наинки сен билмадинг, ойхон?
Мана букун ҳирсда ёнар жон,
На шарият ёдига келар,
На ўзга ғов олдига келар,
На худодан сўраган изин —
Қучмоқчидир боғбоннинг қизин...
Ўзгачадир қаср бу оқшом,
Нилуфар боғ чиройи ортмиш.
Ҳар гўшада ўзга бир ҳашам,
Қаср ишрат шавқига ботмиш.
Шошиб ўтар жориялари,
Канизаклар тузар дастурхон,
Қўл қовушган маҳрамлар бари
Дабдабага бағишлайди шон.
На отанинг ризоси бунда,
На бечора она хабардор.

Наҳотки шу қаробахт тунда
Маъсум ҳаёт топталур беор...
Мана шундай хонлар одати.
Узгаларнинг бор саодати —
Оёқлари остида поймол.
Кўҳна дунё, қари тарих, зол! —
Сийнанг мунча аламга тўла,
Аламларинг оламга тўла...

Зиндонларда чурийди одам,
Нон ўрнига тош ейди одам —
Ҳарамларда зўрланади қиз;
Жонивордай хўрланади қиз,
Уввос тортиб йиғлайди она,
Доғли бағрин тиглайди она,
Тўлғанади бетоқат дунё.
Ўз бахтига ўзи ёт дунё,
Наинки сен хабарсиз, ойхон?
Мана шундай шод бўлади хон!
Ота-она бўзлар, қон йиғлар,
Юрак йиғлар, бутун жон йиғлар.
Денгиз йиғлар, биёбон йиғлар,
Осмон йиғлар, кенг жаҳон йиғлар.

Сўфи чўзиб айтади азон,
Чиқиб келар амир шу замон.
Гаранг боши саждага кетур.
Хаёлидан Бухоро ўтур!
Сайр энди теккан жонига,
Йўл солмоқчи ўз маконига;
У ерда тахт, у ердадир шон.
У ердадир ўрда, дор, зиндон,
Қулларига берди у фармон:

Қуёш чиқди денгиз кетидан,
Еруғ тўкиб ёрқин бетидан.
Кўрди ерда ваҳшат изини —
У, муштипар боғбон қизини —
Пайқаб қолди наҳанг оғзида,
Унсиз фарёд қотган бўғзида.
Ғазаб билан сузди осмонга,
Қуёш тўкди жаҳаннам ўти.

Тўлғоқ тутиб тўлғонди денгиз,
Пайдо бўлди ғазаб булути.
Булут қуйди.. аммо қасрни
Олиб кетолмади тошқинлар.
Тунда ўтган бу машъум сирни
Ювиб ўтолмади тошқинлар...
Наъра чекди қаҳри-ла денгиз,
Тўлқинларин урди соҳилга.
Тарихларда қолди қора из,
Кўчиб юрар эллардан элга...
Қирғоғидан ошолмай денгиз
Жимжит қолди, зўр армон қолди.
Сўлган чечак каби сўлди қиз;
Ота қолди, ғариб жон қолди.
«Айпетр»нинг чўққиларида
Туман қолди, зор-фигон қолди.
Булбулларнинг кўшиқларида
Нола қолди, бир тугён қолди.
Ғарибларнинг ўксиз дилида
Бир ўч қолди, беомон қолди.
Гадоларнинг бадбахт элида
Қўзғалажак бир бўрон қолди.
Саҳарларнинг мармар юзида
Битта коса тўла қон қолди.
Боболарнинг ўлмас сўзида,
Тарихларда шу дoston қолди.

IV

...Турди амир уйқудан сўзон
Шароб ичди биллур косадан.
Кўзи тушди кўчага томон,
Сархуш боқди «Мохи Хоса»дан,
Гадо кўрди у дарвозада,
Турар эди эрта саҳардан,
«Ким бу, нечун санқир афтода,
Йўлчимикан узоқ шаҳардан?
Ҳожими ё сарсон қаландар?
Ё ўлпондан қочган бандими?
Ё ҳиндуми, жоду-сеҳргар?
Ё талаби бирон жандами?
Кайф йўқотган ё кўкнорими,
Ё қулмикин дуога келган?

Еки ўзга бир арзи борми,
Е ўғрими дунёга келган?»
Йўқ! Бу на қаландар, на дуоғўй қул,
На ҳожи, на жоду, на шафқат талаби
На қочқин, на ўғри, на безори ул,
На кайфсиз кўкнори, на бир беадаби
На жанда сўрайди, на бир бурда нон,
На исён қўзгаган бирон осий бу!
На амир қасдига тушган мард ўғлон,
Зўрланган бир қизнинг ўз отаси бу!

Эгнида жанда-ю, қўлида асо,
Фарзандини ахтарган сайёҳ,
Йўллар ўтмиш чарчамай расо,
Қалби тўла армон, оҳу воҳ.
Талаби — қиз, талаби — фарзанд,
Боғидан узилган гулнинг дардида,
Кекса кўнгил фарзандига банд,
Оламини куйдирар оҳи зардида.
Амир пайқаб, юмди кўзини,
Кўз олдидан ўтди бир сурат,
Йўқотгандай бўлди ўзини,
Чилим!— деди тажанг шу фурсат...
Хотирига келди узоқ юрт,
Боғларига соябон булут,
Қояларга бош қўйган денгиз,
Ўша қасру, у кеча, у қиз...
Кўз олдида ҳали у кеча,
Бечора қиз тўлганиб пича.
Оғушида сўлди, берди жон,
Бадмаст кўзлар тўлиқ қора қон:
— Йўқотингиз, ҳайдангиз! Дарҳол!
Дарвозадан ҳайдалди бу чол...

Қаср эшигида қиз ҳайкали бор.
Мазлума кўзида қон-ёш ҳали бор.
Маъсум нигоҳлари кўзида зоҳир.
Табиат, нақадар шоиру моҳир —
Ки, шундай шоҳ асар ярата олмиш,
Сунбул сочларини орқага солмиш...
Шундай бир сулувлик берган бу юзга,

Аммо бадтолеи нетган ўксизга!
Уша машъум кеча, шодиёна тун,
Қанча бадбахтларга бир ғамхона тун,
Амирнинг ҳирсига бўлмишди қурбон,
Ёввойи оғушда бермиш ғариб жон.
Қишлоқ мотамсаро, эл мотамсаро,
Булут мотамсаро, сел мотамсаро,
Денгиз йиғлаганмиш, тоғ йиғлаганмиш,
Субҳидам уйғониб боғ йиғлаганмиш...
Аммо, на раҳм бор ва на адолат,
Элни золим шундай этмишдир ғорат.

*Ялта,
1937.*

СУВ ҚИЗИ

Юлдузлар-ла чарогон кеча...
Урмонларга боқар ўроқ ой,
Йўлларингга боқдим, эркатой,
Сен кечикдинг ваъдага пича.

Сен кечикдинг тоқат тоқ бўлди,
Аста бордим булоқ бошига,
Қулоқ солдим қушлар товшига,
Сен кечикдинг, тонгги чоқ бўлди.

Оёқ кўйдим қирғоқ тошига,
Сен келмадинг, пайт адоқ бўлди,
Машриқ ранги секин оқ бўлди,
Салом бердим тонг наққошига.

Мана келдинг ёнимга бу кеч,
Сўйлаб бердинг қайғули қисса;
Мен қиссангдан олайн ҳисса,
Лекин сирдай сақлай олмам ҳеч.

Мен бу ҳазин куйингни, дилбар,
Битта-битта олай қаламга,
Битта-битта ёяй оламга;
Наслларга қолсин бу хабар.

Куйла, сулув! Сочлари қора...
Бу — ўтмишдан қонли бир япроқ,
Не балолар кўрди бу тупроқ,
Куйла эркам, сўйла ошкора!

...Қадим чоқда, деңгиз бўйида,
 Қафасида — ғариб уйида
 Эртадан кеч уннаб, тер тўкиб,
 Юз энкайиб, белини букиб,
 Ҳаёт кўрган экан битта чол,
 Дарахт тикиб тақир тошлоққа,
 Чекар экан заҳмат якка ҳол,
 Уйи узоқ экан қишлоққа.
 Аммо унинг парваришидан
 Қамолига еткарган дарахт.
 Қиё тоғнинг қирра тошидан
 Тортиб олар экан бу чол бахт.
 Шарбат оқар экан боғидан,
 Мўл бўларкан олмаю анор.
 Тер тўкаркан баҳор чоғидан,
 Қанда қилмай то ёққунча қор.

Бўлар экан чолнинг бир қизи,
 Шамшод унинг бўйига хуштор.
 Лаби писта, юзи қирмизи,
 Дастор олма каби заб нақшдор.
 Сочларига илҳақ мажнунтол,
 Қўшиғига булбуллар хумор.
 Кўзи шаҳло ва тиллари бол,
 Тенгсиз экан ой каби дийдор.
 Юзидаги нақшини олма,
 Отган экан гул ёноғидан,
 Қайрилма қош, беллари толма,—
 Элга дoston гўдак чоғидан.

Чолнинг якка юпанчи экан,
 Нуридийда экан Орзи қиз.
 Кўрган кўзнинг қувончи экан,
 Кўрган йигит қолмас севгисиз...

Овозаси таралган экан,
 Ҳатто Кўҳи Қофнинг тоғидан —
 Неча марта сўралган экан,
 Совчи келиб девлар шоҳидан.
 Бир кўргали келишар экан

Денгизнинг ҳам нарги ёғидан.
Бир кўрмоққа тиришар экан
Бўйин чўзиб ҳар ким боғидан.

Қиз ҳар куни субҳидам чоғи
Сув олгали тоғдан тушаркан.
Қиё тошда — ошна булоғи
Улфат экан, шўх учрашаркан,
Узоқ қолиб чашма бошида
Кўз ташларкан денгизга томон.
Қушлар сайрар экан бошида,
Денгиз усти қуюқ бир туман.
Туман ёриб келаркан кема,
Қим билади аллақайлардан,
Қим билади, ахтарар нима,
Сарсон бўлиб узоқ жойларда...
Қим билади, Орзи қиз нега
Бунча суяр денгиз бўйини,
Балки булоқ сирдош дардига,
Нима экан бўлган ўйини?
Нега тикар сувга кўзини,
Қимни кутар бунча интизор,
Кўрмоқчими сувда юзини.
Юзи кундан чиройли ҳазор.
Ё чашманинг барқут бўйлари
Илк севгининг уйғонган ери,
Шунга ўла узоқ ўйлари,
Шуми узоқ қолмоқнинг сири!
Худди ўзи, ана дилрабо
Кулги ўйнар қора холида.
Гочларидан ўпганда сабо
Ёри ўтар гул хаёлидан...

Танти йигит, ўктам чавандоз,
Ахир унга шунда дуч келмиш.
Ваъда берган, бўса олган боз,
Илк севгиси дилга хуш келмиш.
Аввал баҳор тонг чоқларида,
Сув бўйида шунга хаёл банд.
Табиатнинг гул боғларида
Йигит ишқи ташламиш каманд.
Кўзи тушар келган кемага,

Кўзи тушар денгизга ҳарчанд;
Аммо хаёл банд ваҳимага,
Кўнгли дилдор кўнглига пайванд.
Балки унинг севган отаси
Бермоқчидир севмас йигитга.
Вайрон бўлиб ёшлик сафоси,
Келин бўлиб тушмоқчи четга.
Йўқ, ота ҳам энди унаган,
Онаси ҳам рози ўшанга.
Совчилар ҳам келиб тунаган,
Қалин моли — ўн қўй, юз танга.

* * *

...У отадан тушмоқчи йироқ,
Қўшилмоқчи севган ёрига,
Юрагига чанг солур фироқ,
Кўз ташлайди булоқ жарига.
Болалиги, шўх ўйинлари,
Ўтган умр тушар ёдига.
Она меҳри, ота куйлари
Қолур... Борар кимнинг олдига:
У, тагин шу денгиз бўйида,
Ёшлигининг улфати булоқ.
Аллanelар кезар ўйида,
Хайрлашар гўё у шу чоқ:
Хайр, чашма! Мен кетар бўлдим,
Севган ёрим бу ердан йироқ.
Севган ёрга болу пар бўлдим,
Ўртамизга тушади фироқ...
Хайр, денгиз! Хайр, тўқайзор!
Хайр, қушлар! Яхши қол, боғим!
Фироқ оғир экан ва ғаддор,
Болалигим, шўх қизлик чоғим...

Қиз уйига кетмоқчи бўлди,
Аммо, ордан ташланди чангал.
Типирчилаб, сўнг қиз дод солди,
Ёт қўл уни кўтарди дангал,
Оғзин боғлаб солди кемага,
Кема юзди денгиз юзидан.
Қимлар экан, қийнар нимага,
Қўрқувидан кетди ўзидан.

Кўз ёши-ла онаси қолди,
Кўз ёши-ла кекса чол қолди.
Ғариб, ўксиз хонаси қолди,
Боғча қолди, суюк тол қолди.
Муродига ета олмайин,
Йигит қолди, севган ёр қолди.
Дилдагини айта олмайин,
Чашма бўйи зору зор қолди...

* * *

Шу денгизнинг нарги ёғида
Бўлар экан бераҳм султон.
Гулзорида, ҳарам боғида
Канизаклар, сулувлар чунон...
Али бобо — бераҳм, ғаддор,
Қандай кўнглинг бўлди, бегуноҳ
Қизни сотдинг султонга беор,
Дариг, сулув! Фойдасиз оҳ-воҳ...
Мана, яқин бир йил ўтдики,
Қаттол султон асираси у.
Зулмларнинг бормикин чеки,
Қандай совуқ, зўравон суйғу?
У соғинар ўз қишлоғини,
У соғинар булоқ бошини!
У соғинар гул тошлоғини,
У соғинар тоғу тошини.
У соғинар денгиз бўйини,
У соғинар онажонини!
У соғинар булбул куйини,
У соғинар еган нонини...
У соғинар чол отасини,
У соғинар севган ёрини.
У соғинар толлар остини,
Қимга айтар ўксик зорини?

* * *

Кўп ўтмайин ой, кун тўлиб,
Бир қиз туғди Қрим сулувси.
Аммо дили аламнок бўлиб,
Қуз баргидай бўлмишди туси.

Олтин берган бўйи баробар
Орзи учун султон ўғрига.
Кеча-кундуз ёш тўкар дилбар,
Боласини босиб бағрига.
Баҳор бўлди, боғлар гул очиб,
Узоқлардан қанот қоқди ел,
У, бетоқат қизини қучиб,
Юрагини олар дардли сел...
— Йироқлардан учган қалдирғоч,
Нима хабар келтирдинг менга?
Деган каби боқар сумбул соч,—
— Бориб айтгин она юртимга,
Қўзинг тушса, магар ҳолимга,
Бориб айтгин ғариб онамга,
Бориб айтгин севгилигимга,
Уя солгин ўксиз хонамга...
Бориб айтгин юраги пора,
Бахти қаро, бадбахтдан хабар.
Узга юртда сарсон, овора,
Тутқунлигим айт, борсанг агар...

* * *

Тўлиб-тошди сабр косаси,
Қизгинани босди бағрига.
Тун ярмидан ўтган чамаси,
Ўзин отди денгиз қаърига.
Бечора қиз ўзини отди
Миноранинг қоқ тепасидан.
Жимжит кетди, сувларга ботди,
Қайтиб чиқмай денгиз остидан.

* * *

Кеча ойдин, баҳор айёми,
Қатра-қатра ёш тўкар булоқ.
Мармар эди осмон жоми,
Булутларнинг ранги ўта оқ...
Қишлоқ ухлар, тўқайзор жимжит,
Сўқмоқ йўлда оёқ шарпаси.
Чашма бўйлаб юрарди йигит,
Узоқларда ошна капаси...
Чашма бўйлаб юрар у хомуш,

Қайғуси тоғ, қалби садпора,
Юрак ўйнар, ақли фаромуш,
Нима излар экан овора.
Худди шундай баҳор куннда,
Ой қўйнида чашма бўйида,
Эркалатган ёрни қўйнида,
Ўша хилват — йигит ўйида...
Наҳот, Орзи буни унутар,
Наҳот, барбод бўлар муҳаббат.
Наҳот, ўзга ишқини тутар,
Ваъда берган эди-ку қат-қат...
Ваъда берган то ўлгунимча
Сени дейман, сенга ёрман, деб.
Худди шундай ойдинди кеча,
Ўпган эди вафодорман, деб,
Қишлоқ ухлар, тўқайзор жимжит,
Тинган эди қушларниг товши.
Чашма бўйлаб юради йигит,
Сувдан чиқди аллане боши.
Тош бўлди-ю, қотди ўрнида,
Қўз узолмай боқди наридан.
Қизалоқ бор эди қўйнида,
Хабар берар ошна паридан...

Аста қочди йигит тўқайга,
Ўз кўзига ишонолмай хит.
Пари чиқди ошино жойга,
Титроқ босиб термулар йигит.
Бу — ўша-ку, севгили дийдор,
Бу — ўша-ку, йўқолмиш жонон.
Бу — ўша-ку, нозанин дилдор,
Бу — ўша-ку, азиз Орзижон...

Нега унинг қўйнида бола,
Нега чиқди денгиз остидан.
Нега йиғлар, нега бу нола,
Ранжишлари кимнинг дастидан!
Ё умасми? Сув қизимикан,
Сочларини ювгали чиққан?
Ё Орзими, шу ўзимикан,
Айрилиқлар бағрини сиққан?..

Ҳа! Бу ўша сулув Орзи қиз,
Сувдан чиқди баҳор айёми.
Маконидир денгиз, зўр денгиз,
Тортиб турар доимо коми.
Ерни баъзан соғинар ўксиз,
Чиқар шунда чашма бўйига.
Еш тўкади бечора дилсўз,
Ота-она тушиб ўйига...

* * *

Ҳар йил баҳор гунча очганда,
Янги япроқ ёйганда боғлар;
Ой ва юлдуз ёруғ сочганда,
Ухлаганда айлана тоғлар,
У чиқармиш, қизи ёнида,
Қаршилармиш ошино қирғоқ.
Ойдин туннинг оппоқ қўйнида
Тикилармиш кўзлари йироқ...
Жиндак шарпа эшитган замон
Ташланармиш қайта денгизга.
Ота-она, севган ёр ҳамон
Кўз ташлармиш узоқдан қизга...

*Ялта,
1937.*

ОИСАНАМНИНГ ТУИДА

...Узоқ овуллардан меҳмонлар келди,
Гўзал келинчаклар, жононлар келди.
Ой юзлар, қаламдай қийилган қошлар,
Шерсифат, мардона, шўх, барно ёшлар.
Лочиндай чаптаст эл чавандозлари,
Бургутдай забардаст кўп шоввозлари,
Йигитдай яшарган азамат чоллар,
Ҳурматга сазовор оппоқ соқоллар,
Элининг бахтини ўз бахти билмиш —
Кекса оналар ҳам бу тўйга келмиш...

Бир томонда пойга, бир ёнда улоқ,
Гижинглаб кишнашар тўп-тўп арғумоқ,
Олмос туёқлари кўтарар қуюн.
Бир ёнда авж олар даврада ўйин,
Шўх-шўх парвоз этар ўлан овози,
Бахшининг қўбизи, созанда сози,
Қўшиққа чирмашар ва юксалар авж,
Аму тўлқинидай дилда ўйнар мавж...

Кузнинг сўнг кунларин узатур дала,
Ҳуснини кузга боп тузатур дала.
Нақадар чиройли саҳронинг кузи,
Симобдай ялтирар дарёнинг юзи.

Олтин ранг олмишдир жийда тўқайлар,
Ёз куни сояга мўл, сўлим жойлар,
Қирғоғи баракат тўлиқ қўр тупроқ,
Асрлик уйқудан турган ҳур тупроқ,
Онадай меҳрибон, вафодор сийна,
Меҳнат қилган сари тўкар хазина.

Мардона меҳнатда ўтди сахий ёз,
Энди кенг саҳрода юради аёз.
Пахта тоғларини қилгин томоша,
Ҳаёт кўшиқларин куйла, кул, яша...
Давлат колхоздадир, топилур мурод,
Камолга етказар меҳнат умрбод.

Биров Москвав жўнар орден олгани,
Биров гишт қуйдирар оқ уй солгани,
Биров чегарага ёзади салом:

«Совғалар юбордим, чирогим, болам!
Омон бўл, ўргилай, доим омон бўл,
Ватанин қўриқла, белга дармон бўл!»
Биров байрамга деб янги тўн бичар.
Биров колхоз берган соз уйга кўчар,
Биров пул дасталар, санолмас ҳайрон,
Биров ухлаёлмас топиб катта шон.
Саҳрони тўлдириб келур подалар,
Қадаҳлардан тошиб тушар бодалар.
Энди кенг саҳрода тўйлар бошланур,
Олтин куз шаънига куйлар бошланур.
Ошиқ маъшуқага ғазал битади,
Баҳорга ваъдалар вафо кутади...
Ойсанам, ой юзли озод Ойсанам,
Туғилган ўлкаси обод Ойсанам;—
Шоҳига ўралган, кўзи сузилар,
Кўрган ҳар йигитнинг бағри узилар.
Севинчдан ёнади жуфт қора кўзи,
Қизил олма бўлиб пишибди юзи.
Ойсанамнинг тўйи — элининг тўйи,
Кўкларга ошади хуррамлик куйи.
Уни олқишлашар кулиб ёш қизлар,
Колхозчи оналар ва тенгдош қизлар,
Ойсанам тўйига шавкат қўшади,
Дўмбира-ю, қўбиз ишга тушади.
Колхозида илғор Ойсанам, ахир,
Унинг экинзори қолмади тақир.
Элига атоқли, меҳнатда ўзмиш,
Ойсанам ўтмишнинг нормасин бузмиш,
Гектардан биракай олтмиш беш бўлди,
Шони юртга тўлди, яхши сўз бўлди.
Жума ҳам элига танилган йигит,
Эл бахтин ўз бахти деб билган йигит,
Колхозда ударник — қирда чавандоз,

Жумадек баҳодир элда эмас оз...
Ойсанамнинг тўйи — унинг орзуси.
Унинг Ойсанамга ишқи, туйғуси
Аму тўлқинлари каби оҳангдор,
Унинг Ойсанамга теран ишқи бор.
Икковлон қовушса қувонади эл,
Тўйни ҳам элники деб санади эл.
Тўрда ўтирди кўпни кўрган чол,
Қўлида қўбизи, куй оқар дарҳол,
Чол бахши товушин роса қўяди,
Чол бахши элининг бахтин суяди.
Бахши кечмишларни хотирга олди,
Қўбизга жўр бўлиб куй бошлай қолди:
— «Қани, юртим! Қани, яқин кел!
Чол бахшига қулоғинг сол, эл.
Мен умримда кўп замон кўрдим,
Элни гадо ва нолон кўрдим.
Айланамда дор, зиндон кўрдим,
Ҳар гўшада ғариб жон кўрдим.
Қайнар қумда, сўнгсиз саҳрода,
Ҳар қадамда оҳ-фиғон кўрдим.
Элни бахтсиз сарсон, афтода,
Золимларни беомон кўрдим.
Бий калтаги, бойнинг қамчиси,
Туққан юртни хор қилди дунё,
Баданларда қоннинг томчиси,
Парча нонга зор қилди дунё.
Гўзал Аму қирғоқларида
Овуллар бор, экинзорлар бор.
Яшил боғзор қишлоқларида
Сулувлар бор, нозли ёрлар бор.
Гулбиби ном бир нозанин қиз
Силинмайди ҳануз кўнгилдан.
Ҳуснига чол ҳануз букар тиз.
Шум тақдири айирган элдан.
Сулувлиги ёйилган эди,
Достон эди элининг тилида,
Сочларида атиргул ҳиди,
Азиз эди ошиқ кўнглида.
Қоши қора, кўзлари қора,
Бўйи қамиш, юзлари анор,
Ҳусни бўлди унга бир бало,
Йигит-яланг етолмайин зор.

Донги кетди хон қулоғига,
Бек келди-ю зўр билан олди.
Элим қолди фироқ доғига,
Сулув қизни ўрдага солди.
Саҳро қизи — элнинг эркаси
Тор қафасга тушди беомон.
Йигитларнинг бутун серкаси
Ғазабидан чекишарди жон.
Хон ўрдаси хотинга тўлиқ
Хоразмнинг гўзаллари бор.
Гулбибининг юзлари сўлиқ,
Титраб қочар, йиғлар зор-зор:
Дилга ёқмас хоннинг севгиси,
Ахир унинг ўз севгани бор.
Ҳар нафасда келур ўлгиси,
Ёш умрида шўрлик бўлди хор...

Қиз унамас, сўзида турди:
Мунчоқ бўлиб оқди кўз ёши...
Маҳрамлари боғлашиб урди,
Энг сўнг қуйи солинди боши.
Аммо хонни қўймас ёнига,
Нафрат билан қочар Гулбиби.
Наҳот етмас дил армонига,
Бўзлар етим бўтача каби.
Гулбибидай қизни боғлашиб,
Чангалга ётқизди яланғоч,
Бегуноҳ дилини доғлашиб,
Буюрди хон: «Қайноқ сувни сочи!»
Қайноқ сув тўкилди устидан,
Самоларга учди ноласи.
Ўлиб кетди хоннинг дастидан
Кенг саҳронинг сулув боласи.
Тўй бўлганда, хушнуд кунларда,
Гулбибини ёд этинг, қизлар!
Шўхлик қилиб, ўйнаб, ярақлаб,
Чол бахшини шод этинг, қизлар.

Давр келди, даврон соз келди,
Қизалоқлар, шодумон ўйнанг!
Қиш ўрнига баҳор, ёз келди.
Қизғалдоқлар, беармон ўйнанг.
Эркингизни бергандир қўлга

Октябрда Лениннинг ўзи.
Эл қувониб тушди бу йўлга,
Машъал бўлди доҳийнинг сўзи.
Бу сарсон эл, бу овора эл,
Золимлардан олди ўчини.
Кундан-кунга қувонади дил.
Ватанига берар кучини».

Шунда бита қолди бахши достони,
— Балли, балли!— деди бирдан оломон,—
Юртимиз ҳақиқат, бахтлар бўстони,
Арзийди бу юртга фидо қилсак жон.
Ойсанамнинг тўйи — элнинг ўз тўйи,
Ойсанамнинг куйи — элнинг ўз куйи.
Шод қўшиқлар баланд кўклардан ошар,
Эл бари бирақай қувонар, тошар...

*Тўрткўл,
1938, март-апрель.*

ҚҰЗИ

Бир ҳикоя

...Бор экан етим бурун,
Номи Қўзи, бенаво,
Изларкан илиқ ўрин,
Уксиз, дардига даво.
Излар кундуз парча нон,
Тунлари титрар бедор.
Излар бахтини сарсон,
Чўпон, баъзан мардикор.
Бахт этагин тутқизмас,
Ғам кутар борса қаён.
Умид ипини узмас,
Эс танигандан буён.
Тер оқизар узун йил,
Бўлади баттар муҳтож.
Тошга тегар, синар дил,
Юрак қони тўлар бож.
Умри ёт эшикларда,
Қўзга чўккан хандаси,
Гоҳ қишлоқ, гоҳ шаҳарда
Ҳар даргоҳнинг бандаси.
Қиларкан гоҳо хаёл,
Гўё қиши бўлар ёз.
Кўклам — япроқ ёзар тол,
Шохлар чўзар бўй дароз.
Хаёлида: дил қуши —
Баҳорга этар парвоз.
Орзуси — кўнгил ҳуши,
Най чалганда мунг овоз.
Уйлар: кетай бош олиб,
Тўкай пешона терим.
Қўриқ очай куч солиб,

У бўлгуси ўз ерим.
Орзуси — Асқар тоғдай,
Бироқ, қани куч-мадор?
Муҳтожга ким қўл бергай?
Кўзини кўкка қадар...
Шум ёлғизлик ваҳмаси
Солар мудҳиш қалтироқ.
Тордир олам саҳнаси,
Ер қаттиқ, осмон йироқ...
Хаста кабутарсимон
Дилда жафо раҳнаси.
Сўнган умиднинг осмон
Гўё мудҳиш даҳмаси.
Ёлғиз... Лекин ҳар билак —
Шерникидай бақувват.
Бахт, қўноқ излар юрақ,
Топсам дер пана, хилват.
Элдан четдароқ бўлса,
Гийбат сўздан нарироқ,
Сероб, соз қирғоқ бўлса,
Заҳар, оч кўздан йироқ.
Етим уннаб қиш бўйи,
Йиғди икки тўрва нон
Келганда баҳор тўйи —
Чиқди-кетди дашт томон.
Қаттиқ нондай қоқ дала,
Ошён умид қушига.
Сайри — қизғалдоқ, лола;
Қумлоқ — тўшак тўшига.
Атрофга узоқ боқар,
Қўлни қўйиб қошига,
Тошлар — ёстиқ бошига.
Кетмон қаттиқ тушганда,
Даштни тутар садоси.
Қуни ҳеч бўлмас канда,
Ер очмоқ муддаоси.
Чарчаганда чўзилиб —
Йиғлар якка кўйига,
Олар кўнгли бузилиб,
Бир қўшиқни ўйига:

Ғариблик даштида нолон ғарибман.
Ғариблик даштида ҳайрон қолибман.

Ғариблардан ғариброқ ким жаҳонда,
Ғариблардан ғариб, сарсон ғарибман.

Тирналган қуёш юзи
Ғарибларнинг оҳидан,
Қочарми етим Қўзи
Оч бўри нигоҳидан?
Қўриқ айланасида
Бойлар ери бепоён.
Чоракор ҳаммасида
Ишлашар ночор, аён.
Бари малай — мардикор,
Отда ўтар хўжаси.
Одамларни тутар хор,
Зоғараси, гўжаси.
Қўзи уннар мардона,
Йўқ ёрмаси, қайласи.
Йўқ хароба бошпана,
Ҳатто бузуқ чайласи.
Беҳол қумга ёнбошлар,
Қўк ёқар минг-минг гавҳар.
Уша ошина тошлар
Ёстиғидир то саҳар.
Игнада чоҳ қазгандай,
Очди базўр парча ер.
Ери-нони ширмондай,
Имлар, нари кетма, дер.
Энди унга сув даркор,
Сув келмайди ариқсиз,
Ариққа тушди ночор,
Жулдур, оёқ чориқсиз.
Офтобнинг тафтида
Қийналади ёлғиз жон.
Оқшом кетмон кифтида —
Чўкар, қолмайин дармон.
Кутмайди онаизор,
На ука, на сингил бор,
Йўқ сирдош, йўқ улфат-ёр,
Ёлғизлик қандай ғаддор!
Мисдай қизар ёз куни,
Ҳансирар бегоқат ер.
Чиқар гўё тутуни,
Гўё дер: «сув бер, сув бер!»

Ариқ қазийди Қўзи.
Сув очай деб майдонга.
Ҳар кимнинг таъна сўзи
Тошдай тегар ёш жонга.
Қўзижон кетмон урар;
Онадай азиз ери.
Балога танти турар,
Тўкар пешона тери,
Фарҳоднамо зарбида —
Қаттиқ тупроқ худди мум.
Ташналик бор лабида,
Сув кўринар гоҳо қум.
Гоҳо қайноқ биёбон
Тўлқинланар сув янглиғ.
Босар кўзини туман,
Ташналик ва ҳайроилик..
Анҳор жилваси офат,
Ваъда бор, вафо йироқ.
Чопар гўё асов от,
Жилов солдирмас, бироқ...
Қўзи кунлардан бир кун,
Сувни очди ниҳоят.
Кундузидай бўлур тун,
Севинчи тошар ғоят.
Очган сув бу тупроқда
Уйнаб жондай келади.
Ер кутади йироқда,
Сув жонондай келади.
Қўзи кетди илдамроқ
Товонига ботар тош.
Суюнганин кўрсанг нақ,
Суюнгандан кўзда ёш.
Қўзи қўриқ айланар,
Товши чиқмас, тили лол.
Йигит ва ер шайланар,
Сув кутишар ташна ҳол.
Ер ўзи, йигит кўзи —
Термулишда интизор:
«Упқонми, нима ўзи?»
Қўзи туролмас, қизар.

Чопар ариқ ичидан:
«Нега сувдан йўқ дарак?»
Из қолмас севинчидан,

Елдай учар жонсарак.
Не кўз-ла кўрсин, ҳайҳот!
Сув оқар ўзга томон.
Қораяр кўзга ҳаёт,
Оҳидан титрар осмон.
Ким у тўғон бошида?
Қуроқбой арзандаси.
Одамлари қошида,
Уқдай тегар хандаси.
«Ичасизми сиз ҳам?» дер,
Учар қаҳқаҳалари.
Қўзи сўзлар мисли шер:
«Сизми эл оғалари?
Мусулмон, инсофми шу?
Қани, ҳақиқат қайда?
Нима бўпти жиндек сув?
Етарли-ку сув сойда!»
Тошиб сабр косаси,
Сув очади Қўзижон.
Аён юрак ғуссаси,
Ташналик кўзда аён;
Армонлар мисли олов,
Кўзда ёнар бепоен,
Бошга солди катта дов
Бой боласи шу замон.
Миниб ғазаб отига —
Юрди жазо лашкари.
Боқмас Қўзи додига,
Калтак тушар бош сари,
Бой шунақа сув ичар,
Сувга қўшиб қон ичар:
Камбағал оғу ичар.
Қонин беомон ичар.
Қўзи қонга булашган,
Етар ташна тупроқда.
Қонга чўп-чор илашган.
Ёв кўз солар йироқда.
Офтобнинг ўтида —
Ер ва йигит ташнадир.
Даштнинг йироқ четида —
Сароб гўё чашмадир.
Қон қуйилар кўзига.
Дашт, сахро сув кўринар.

Боқар само юзига,
Кенг само сув кўринар.
Бошга урар қайнар қон,
Ўтда ёнар вужуди.
Иситмаси қийнар жон,
Кўнглидан чиқар дуди...
Тушди мунгли бошига
Зўравоннинг қамчиси.
Биров келмас қошига,
Ёшлари — қон томчиси.
Кўзғалолмас, бедармон,
Кўнглида озор ётар.
Даштда кўринар тўфон,
Қатрасига зор ётар.
Бош урар шудгорига,
Дилда алам ўт қалаб,
Ўтади юқорига,
Биров сойни ёқалаб,
Сув очар Қўзи томон,
Ачинар дил, кўрганда:
«Мунча зулм, беимон,
Худо беҳабар банда!»
Жавлон урар лойқа сув,
Титрар бедармон бадан:
«Чинданми сув, нега бу?
Бу бахт қайдан, нимадан?
Мен ўксизнинг кунимга —
Бағри куйган ким бўлди?
Қуллуқ айтай мен кимга,
Дили севган ким бўлди?
Сувмисан, кел ичайин,
Ер ҳам, мен ҳам ташнаман.
Қонга ботдим, анчайин,
Сенинг учун ошна, ман».
Мажнун Лайли кўксига —
Бош қўйгандай тўлғанар.
Ҳар на келар эсига,
Сувда ётиб тан ёнар.
Ер ичар, ерга қўймай —
Хаста шер ичар тўсиб,
Тан ёнар: кўзи тўймай —
Ичар Қўзи қон қусиб.
Оғзидан қонлар оқар,

Лойқа сувлар лола ранг.
Сўнг бор ноумид боқар,
Тинмас жон тинар аранг.

* * *

Ҳали ҳам бор ўша ер,
«Қонқус» экан дашт номи.
Сўйлайди бўзлаб шоир,
Гоҳо суҳбат айёми.
Бу замон ўзга замон,
Офтоб янглиғ шуъладор.
Одамизод меҳрибон —
Бир-бирига ҳамдам, ёр.
Барча куяр бир учун,
Бир куяр барча учун.
Куяр чексиз ер учун,
Куяр бир парча учун.

1939.

ФАРҒОНА

I

Она водий, олтин тупроқ Фарғона!
Юртимизнинг эрам боғи — беғубор.
Чиройингга кундуз қуёш парвона,
Кечалари юлдуз хумор, ой хумор...

Улуғвор тоғларинг баланд шу қадар,
Бошларини қўйган булут тўшига,
Уқ етмас қалъадай, элимга мадор,
Шу қадар тегади ёвнинг ғашига...

Поёнсиз пахтазор тоғ этаклари —
Уфққа ястанган очиб гул чирой.
Жилваси жаннатдир тоғ чечаклари,
Мавж урар сийнангда сувлар сойма-сой.

Панжарангдир тизма тоғлар занжири,
Боғларингда ёқут олу, шафтолу,
Тотли узум, хушхўр анор, анжири...
Булоқлар оқими — шифоли дору.

Подалар яйлоғи — яшил ўтлоқлар,
Қирғовуллар учар тўқайзорлардан.
Шарбат қовун берар ясси қумлоқлар,
Қўллар пайдо бўлар тоғда қорлардан,

Табиат санъаткор, одам ижодкор.
Жамолингни беҳишт монанд, яратмиш.
Бу ифтихор, гулгун диёр қайда бор?
Толенгни даврон баланд яратмиш.

Бир давронки, таърифига қалам лол,
Қойилдир тарихлар, қари замонлар.
Бир давронки, қудратига одам лол,
Даврлар, давронлар бўлур ҳайронлар.

Бир давронки, орзулари жо-бажо,
Инсонни кўтарган ботқоқ ичидан...
Лаҳзасига йиллар этар жон фидо,
Мўъжизалар туғар қудрат кучидан.

Давронки, яратган расо одамзод,
Сўйлайин шу инсон саргузаштидан:
Азм айласа бўлур тошлоқ ер обод,
Бугун у кўринур Норин даштидан.

Она водий, олтин тупроқ Фарғона!
Ленин етагида бахтинг ёр бўлди,
Ирода, ихтиёр берди замона,
Қадим кенглик парвозингга тор бўлди.

Чунки баланд ошиёндир парвозинг,
Қудратинг, журъатинг барқ урар равон.
Жаҳонга шон ёйди ғолиб овозинг,
Хаёл ҳам қилмаган қадим нотавон.

Бу кунинг, баҳоринг, бахтинг шуъладор,
Эртаги кун ёз уфқидай равшандир.
Иродангда тошлоқларинг лолазор,
Ҳимматингдан яйдоқ саҳро гулшандир.

II

Уйноқлашган арғумоқлар асовдир,
Йўллар тўзон, мардлар ўтар мардона.
Бу полвонлар тузган улуғ ясовдир,
Бу — қаддини ростлаб олган Фарғона!

Бу оёққа турган танги лашкардир,
Лашкарбоши партиямдир ягона.
Қудрат кучи аён, истак ошкордир,
Тупроқ ва сув жанги томон равона...

Қуёш кулар ойинайи самода,
Ярқирашар узоқ чўққи қорлари.
Эл қиёмат кўзғар яланг саҳрода,
Ларзон бўлур тепалари, жарлари.

Ер қарсиллар кетмонларнинг зарбидан,
Тошлар учар тўзон бўлиб, чанг бўлиб,
Садо чиқар гўё ернинг қалбидан,
Сийнаси чок, тўлғанади танг бўлиб.

Яхлит тошлар учар яшин сингари,
Зилзиладай силкинади қирғоқлар...
Қалдирайди ўз зарбига маст дори.
Садосига садо қўшар йироқлар...

Ут ёргувдай бўлиб ҳаво гулдурад,
Кўтарилур кўкка қуюн даштидан.
Ер зир қақшар, қат-қат доvon дилдирар,
Темир қўллар, мард ўғиллар шаштидан!

Аммонал гулғула, ғавғо солади,
Қалтирашга тушар кекса биёбон.
Елдай келади-ю, селдай олади
Янги дарё очаётган зўр инсон...

Кетмон урар соқоли оқ оталар,
Кетмон урар ғайратлари мавжидан.
Навқиронлар шердай ерни таталар,
Дашт янграйди қўшиқлари авжидан.

* * *

Биёбонга тўлар ялла садоси,
Кўнгилларни очар қувноқ қўшиқлар.
Оқшомнинг энг ширин, сўлим асноси,
Ўйин бошлар ялангликда у шўхлар.

Танбур, ғижжак, дутор ва чанг жўр бўлур,
Авжга олур найнинг наво пардаси.
Қарсақлардан само титрар, дашт тўлур,
Ларза солур чилдирманинг зардаси.

Очилади ғунчадай қиз жамоли,
Қушдай енгил учиб ўйнар даврада,
Мунча барно, хўб тўлибдир камоли,
Мундай оҳу борми бирон дарада.

Ошифтадир кўзлар ҳур жавлонига,
Пахта терган бўлур, шўх хиром этур,
Ҳай-ҳай, на хуш келди дашт айвонига,
Жилваси, рафтори дилни ром этур.

Қолхозида топган бари бахт, камол:
Танти, жўмард, якдил ҳур инсон булар.
Меҳнат ҳалол, ҳур меҳнатдан умри бол,
Жаҳонга шон ёйган қаҳрамон булар!

III

Сахро ухлар, ел дим ухлар,
Олади тун уйқусини.
Эшитмайин эл жим ухлар
Турналарнинг қий-қувсини.

Ухлаёлмас тунлар бироқ
Бош инженер Теша саркор.
Тонгга қадар ёнар чироқ,
Эл ишига куймак даркор.

Қанотини қуш қоқмайин
Уйғонар эл полвонлари.
Еллар майин, лаҳза сайин
Ёйилар тонг алвонлари.

Меҳнат қизар то кечқурун,
Тўнтарилар қиё тошлар.
Қисқа, дейди, шу узун кун,
Тошни ўйган у наққошлар...

Сизот оқар зовурлардан,
Отилади шағал ва қум,
Эригандай ҳовурлардан
Тош қирқилар гўёки мум.

Ботирларнинг баданлари
Ялтирайди мисоли мис.
Қелур хаёл қилганлари,
Ўша кунлар эмас олис.

Янги дарё қандай кўркам:
Бу бўлади ҳаёт наҳри.
Байрам этар бутун ўлкам,
Ташналикдан нажот наҳри.

Салом бўлсин ботир авлод,
Ҳилпирасин қирмизи туғ.
Ватан айтур муборакбод,
Зафар қутлуғ, замон қутлуғ!

IV

Ҳали йўллар жимжит эмас,
Шўх-шўх оқар ҳали сойлар.

Бўронлардан шовқин келмас,
Қор уймаган оқ саройлар...

Ел тунлари нолон эмас,
Пешонадан урмас аёз.
Ҳали боғлар яланг эмас,
Қиш навбаҳор сингари соз.

Ғолибона тўй бор эди
Жаннат диёр Фарғонада.
Шодиёна куй бор эди
Ҳар қўрада, ҳар хонада,

Ялангларда давра базм,
Оқшом ёнар машъалалар.
Янграр ялла ва шўх назм
Учарди хуш қаҳқаҳалар.

Майдонларда қизгин сайиш,
Пойга олур бедов отлар.
Улоққа ҳам қилур майл
Довюрраклар, азаматлар.

Мардлар тўйи қизур чунон,
Қаҳрамонлар ясов-ясов.
Шу базмда ботир Дўнан,
Шу даврада Тожимат дов.

Эл суюнар, байрам этар,
Тўлқинланар денгиз гўё.
Бош тўғонга қарай кетар,
Сувга тўлар букун дарё.

Жавлон уриб келади сув,
Сув олдида саркор ўзи.
Суюнчидан ларзада у,
Мардонавор боқар кўзи.

Сув олдида эл келади,
Қўлларида байроқлари.
Эл мисоли сел келади,
Титрар дарё қирғоқлари,

Келар шодон, келар куйлаб,
Дудоқларда шўх ашула.
Келар сулув дарё бўйлаб,
Юзларда барқ урар шуъла.

Хур меҳнатнинг қудратига
Салом берур қўшни тоғлар,
Эл севинар меҳнатига,
Севинади бўз тупроқлар.

Сероб бўлур пахтазори,
Давлат ошур, қувват ошар.
Ғалабалар ортган сари,
Ўлка гуллар, ўлка яшар.

Гумбурлайди дашт бўйлари
Чилдирмалар садосидан.
Басталанган шўх куйлари
Ғалабалар ҳавосидан.

Уқилади сўлим ғазал,
Уқилади «Гулёр», «Баёт».
Тўйлар гўзал, куйлар гўзал,
Чунки оқур оби ҳаёт.

Ўйин тушар дилоромлар,
Жаранглайди соз мақоми.
Сўқишади биллур жомлар,
Фарғонада тўй айёми.

Не Фарғона, эл тўй қилар,
Қувнар, ўйнар хушбахт диёр,
Пешонани зафар силар,
Мардонавор эл бахтиёр.

Қорақалпоқ яйловлари,
Хоразмнинг боғларида;
Бухоронинг қишловлари,
Зарафшон қирғоқларида

Янграр ялла, чалинар соз,
Келур салом навбат-навбат.
Қашқадарё қўшар овоз,
Тўй қилурди кенг мамлакат.

Дарё бўйи — тўй, ҳангома,
Дарё ўзи улуг зафар.
Дарё ўзи зафарнома.
Дарё ўзи бир шоҳ асар.

*Катта Фарғона канали,
1939.*

БАХШИНИНГ АЙТГАНЛАРИ

Қани, сўйла, севган созим!
Жаранглагил хушовозим!
Бурунгига кўз ташлагин,
Ўтганлардан сўз бошлагин,
Эшитганни сўйла бир оз,
Навоийдан куйла бир оз,
Тимсолдир «Искандарнома»,
Номасида кўп ҳангома:
Шоҳ Искандар замонида,
Мағриб замин томонида,
Улкан қирғин бўлган экан,
Қир ўликка тўлган экан.
Ўлган экан мағриб шоҳи,
Кўкка етиб лашкар оҳи,
Жой тополмай жон қушига,
Қочган экан туш-тушига.

Бир ёқ бўлгач катта қирғин,
Шоҳ Искандар тузмиш йиғин.
Ёрлиқ қилмиш: ҳар ён чопинг,
Оқил, комил биров топинг,
Мамлакатга улуғ қилай,
Қишварини ёруғ қилай!
Шоҳ Искандар жавоб истар,
Халойиқни ўта қистар,
Эл биракай айлаб жавоб:
— Эй подшоҳ, диллар кабоб,
Ундай одам қолгани йўқ,
Сўзимизнинг ёлғони йўқ,
Магар, қолди биров омон,
У ҳам бўлса телбасимон,

Уликлардир суҳбатдоши,
Гиёҳ-кўкат нону оши,
Тириклардан топмай улфат,
Кезар ганҳо, умри — кулфат...
Шоҳ Искандар бермиш фармон:
— Топиб келинг ушбу замон!

Эл гадони бошлаб келди,
Кўзларини ёшлаб келди,
Оёқ яланг, боши яланг,
Гўё итлар қилмиш талон,
Ёқаси чок, кўкси пора,
Кўрар кўзга бир бечора,
Даҳр ишидан силккан этак,
Икки қўлда икки суяк.
Шоҳ Искандар кўрсатди жой.
Қаршисига келди гадоё:
— Не суяклар? Маънисин айт!
Не савдонг бор? Барисин айт!
Деди:— Ёлғиз кетар эдим,
Гўр оралаб ўтар эдим,
Чаноқларга тушди кўзим,
Савол бердим ўзга-ўзим:
Қайси бири подшоники?
Қайси бири гадоники?
Қиммати бир ўлганида,
Аммо тирик юрганида,
Бири ғариб, бири устун...
Бу не жумбоқ, бу не тугун?

Жавоб ёқиб Искандарга,
Шундай дебди дарбадарга:
— Билдим, тилинг узун начанд,
Ҳимматинг ҳам бўлса баланд,
Қишварингга шоҳ этайин,
Мушкулинг кушод этайин...

Дебди: сукут — ҳиммат менга,
Тириклигим қиммат менга.
Истайсанки, шоҳ бўлайин,
Шоҳларга гадо бўлайин...
Шоҳо, тахтга йўқ рағбатим,
Тўрт нарсада бор ҳимматим:

Айтсам, бири мангу ҳаёт,
Бўлмасин чеғ ва тўсқин зот...
Бири — мангу йигитлик пайт,
Қариликка, демасин, қайт...
Бири — битмас-кетмас давлат,
Сочиб адо этмас давлат...
Бири — шодлик, бўлмасин ғам,
Мангу йироқ юрсин мотам...
Тўрт тилагим бера олсанг,
Бериб кўкрак кера қолсанг,
Фармонингни бажо этай,
Йўқса қўйгин, бундан кетай...
Шоҳ Искандар ҳайрон қолди,
Бошин букди, ўйга толди.
Гадо йўлга тушди дарҳол,
Чурқ этолмай шоҳ қолди лол...

* * *

Созни созлат, бармоқларим!
Қилни бўзлат, тирноқларим!
Пардаларни озод ушла,
Ўлан, ўлан, дилни хушла.
Қўшиқларинг янграта бер,
Кўнгилни оч, яйрата бер;
Қадим шоир қилган хаёл,
Бурунгидан қолган савол,
Чигал жумбоқ, мушкул тугун
Ечилганин кўрдик бугун...
Қим жумбоқни ечган одам,
Қим у ўзи, нури олам?
Ўша учун олқишларим,
Илҳомларим, болқишларим.
Ўша учун, ўша учун!
Мақтамасин шоир нечун?
Қўли силар бошимизни,
Қаримизни, ёшимизни
Еруғ йўлга солган ўша,
Кўнгул торин чалган ўша...
Ҳар қадами янги кундир,
Ҳар баҳори гуно-гундир,
Берди ажаб ҳур замона,
Бахт олурмиз қона-қона...
Одамизод орзусини,

Беғубор бахт кўзгусини
У яратди, этди барпо.
Унда меҳр, унда вафо...
Эй тўлқинлан, оқ ўланам,
Чақмоқ бўлиб чақ, ўланам,
Жўр бўл, қолма тоқ, ўланам,
Кўнгилларни ёқ ўланам.
Мангу ҳаёт келди элга.
Мангу давлат келди элга,
Келди мангу навқиронлик,
Келди мангу шодумонлик...
У сабабкор, у халоскор,
Удир устоз мардонавор,
Ленин... Ленин ўша устоз;
Минг қасида ва дoston оз.
У бор, тоғлар очар конлар,
У бор, хирмон тўлиқ донлар,
У деб, денгиз гавҳар берур,
У деб, дарё даштга келур.
Удир элга сардор ва бош,
Шунинг учун эллар қардош.
Шунинг-чун ҳур одамизод
Мўъжизалар қилур бунёд.
Шунинг учун кўнгил тўлиқ,
Ёвларининг ранги сўлиқ.
Мушкуллардан олиб ўтар,
Ҳар қадамда ғолиб ўтар.
Кўрганмикан кекса жаҳон
Шундай асл, зўр қаҳрамон,
Кўрганмикан бирон эл-юрт
Баландпарвоз шундай бургут?
Йироқларни кўрар кўзи,
Жаҳон бўйлаб янграр сўзи...
Айтилганда унинг номи,
Жаранглайди фалак жоми.
Қарсак чалар минг-минг қўллар,
Учқур қизлар, мард ўғиллар,
Йигит бўлган минг-минг чоллар,
Қад кўтарган ойжамоллар,
Қарсак чалар юз минг овул,
Чегарада мард қоровул,
 Яйловларда зийрак чўпон,
 Далаларда тийрак деҳқон...

Юлдузларнинг жимиллаши,
Дарёларнинг лимиллаши,
Ариқларнинг шоввалари,
Далаларнинг наволари.
Заводларнинг қўшиқлари,
Ватаннинг тинч уфқлари,
Самолётнинг шовқинлари,
Зар бошоқлар тўлқинлари,
Жилваланган оқ саройлар,
Гулзор бўлган тақир жойлар,
Кеча озод бўлган эллар,
Бугун нурга тўлган эллар,
Гулистонлар, дара, қирғоқ,
Ҳар яшил тол, ҳар кафт тупроқ
Сезар улуғ бахт айёми,
Айтилганда унинг номи...

* * *

Эл айласа гар ихтиёр,
Чангалзор чаманзор бўлур,
Тақдирига эга диёр,
Кун сайин йўғи бор бўлур.
Қамол топар ҳали юз бор,
Ёвузга жаҳон тор бўлур.
Партия бор — ғалаба ёр,
Эл ўқ ўтмас Ҳисор бўлур...

1939.

ДАРЕ БҮИИДА

I

Зангор самоларга пиллапоядай
Булутга бош қўймиш оппоқ чўққилар.
Баракатга тўлиқ водийлар яшил,
Юртимнинг гурури ва кўрки булар...
Этаклари гулзор, тепасида қор,
Кийик ва алқорлар сакрар тўшида.
Сийнасида не-не хазиналар бор,
Одамзод кўрмаган ухлаб тушида.
Ҳар ёнида ирмоқ, ҳовлиқма сойлар,
Чўққиларда қиш бор, ёнбағирда куз.
Одамзод оёғи тегмаган жойлар,
Кумуш булоқлари ёз чоғлари муз.
Подаларга соз жой — яшил ўтлоқлар,
Кўнгил ниманики хушлар — муҳайё,
Ҳуснига ярашиқ бўлиб ўйноқлар
Яйдоқ тулпор каби азамат дарё.
Ҳуснига ой ошиқ, юлдузлар хумор,
Тўлқинлари тупроқ дардига дармон.
Фақат, ўзи бебош, шошқин, беқарор,
Бебошлиги тугал хатарнок, ёмон...
Йўлни қия солиб оқар, тез оқар.
Гаштини алишмас бир жаҳон зарга.
Қадим Сирдарёга жўшқин ишқи бор,
Бўз қирларни кўп ҳам олмас назарга.

II

Қуёш шуълалари расо товланар
Кумуш мисол кокиллариингда.
Сўйла, жўшқин дарё, не ҳодиса бор
Сенинг сўлим соҳиллариингда?
Ҳали отмай туриб салқин тоғ тонги,

Янграб кетар водий, жим дара.
Садо солар меҳнат ва ижод бонги,
Машиналар тортишар наъра.
Уя солган каби бир лак қалдирғоч,
Тоғ тўшида қатор оқ уйлар.
Симёғочлар кўкка кермиш кенг қулоч,
Янграр садо ва янги куйлар...
Сўйла, жўшқин дарё, сўйла не гап бор
Баракали қирғоқларингда?
Тунни тонгга улаб, кимлар тирмашар —
Сойларингда, ирмоқларингда.

III

Дарё жўшқин, дарё асов,
Тошлар зада — бўлолмай ғов,
Баҳор чоғи тошқинларда
Оқиб тушар юз бир ўтов.
Дарё тезоб ва зўравон,
Тортар гирдоб дамига жон,
Тик қоялар қулаб тушар,
Сели ёмон, сели ёмон.
Сели ҳар йил қурбон истар,
Ўйин истар, жавлон истар;
Сувга кетган тойчоғини
Эртой ҳайрон-ҳайрон — истар.
Ҳаёт оқар оқ қоридан,
Ясси қир, лолазоридан,
Гул ва лола ранг олади
Бу жойларнинг баҳоридан.
Бўйларида соз даралар,
Жилвагар, хушманзаралар,
Тик жарлардан кечиб қуяр
Катта-кичик шаршаралар.

IV

Сийнангда из ташлаб кечмиш карвонлар,
Чўкмиш дараларга нор туялари,
Достонлар ўқийди йўллар, довонлар,
Ҳар жар ковагида қуш уялари...
Жаҳонгирлар келиб ёт диёрлардан
Бекор излабдими зар, жавоҳирот
Ва Искандар нечун теран ғорларда
Ахтармиш дафина ва оби ҳаёт!

Бу ясси қирларда боболар ётур,
Туғмадир ҳар яллиз, ҳар шох, ҳар набот.
Бунда қон ирмоқлар оқмиш неча қур.
Бунда Чингиз ёймиш олти юз минг от.
Қаттол... чидай олмай номус ўчига,
Боғларга ўт қўйиб, бузмиш тўғонлар.
Дарёни оқизмиш қалъа ичига,
Тупроққа тенг бўлмиш қанча қўрғонлар.
Шошма, она дарё, шошма мунча ҳам,
Сен ҳам тушун — мозий ва бугун надир!
Шонли кунларингга бошланғич бу дам,
Даврондан минг рози ҳар қиё, адир...
Қамолга еткизар сени бу даврон,
Сўлим соҳилингга устозлар келди.
Сен ўзинг минг йиллар эдинг нигорон,
Ўғлонларинг келди, шоввозлар келди.

V

Жийда тўқайларнинг ойдин барглари
Тонг шудрингларида юзини кўрар.
Товланар минг бир хил қир чечаклари,
Сабо сунбулларнинг сочини ўрар.
Тўрғайлар чириллаб учар осмонга,
Ҳаволарда юзар она бургутлар,
Елғиз тушмагин, деб булоқ томонга,
Зебо жўжасини каклик ўгитлар...
Оқар эди шошқин, телба, шўх дарё,
Водийни силкитди портлама дори,
Қулаб тушди бирдан тикка тоғ, қиё,
Қаранг, на кўрсатур одамзод кори.
Уялардан учди бир гала чумчуқ.
Алқорлар ўрнида қотди бир зум кар.
Чўпонлар лабига тошганди учуқ,
Қирғоқда бошланди ижодкор саҳар...

VI

Қиё теласида бир йигит турар,
Кенг водий устида ўйчан боқиши.
Пастда жўшқин дарё ўйнар, гуркирар,
Хаёлни банд этар сулув оқиши.
Қафтида тургандай кўринур ҳар ён,
Адирлар, тўғонлар, йўллар, қўрғонлар.
Бунда ҳар кафт тупроқ таниш-қадрдон,

Сулув келинчаклар, қизлар, жононлар...
 — Оҳ, она тупроғим, ўсган, жойларим,
 Товоним тегмаган борми бир адринг?
 Ҳали тоғда янграр шўх ҳой-ҳойларим,
 Кўнглимда сақланар, ҳурматинг, қадринг...
 Болалик умримга сен ўзинг гувоҳ,
 Яшил яйловларда мен боқдим пода.
 Ёмғирли кунларда тоғ бағри паноҳ,
 Қирлар, доvonларда кездим пиёда...
 Ёдига тушади болалик чоғи,
 Ёдига тушади йиғлаган кунлар.
 Ёлғизлик, ўксизлик, ўлимлар доғи,
 Гўдак жигарини тиглаган кунлар.
 Тўлқин қўшиғига қулоқ солади,
 Суқланиб боқади тик жар қирғоқда.
 Товланиб ётади боғлар бежирим,
 Одамзод гуллатган она тупроқда...
 Бу сўлим қирғоққа устозлар келди
 Ва дарёга деди мунча шошмағни.
 Азаматлар келди, шоввозлар келди,
 Пайт келди, ҳаддингдан ортиқ ошмагин!
 Жунунинг беписанд, кўргайсан ҳали,
 Асрий туғёнингни тўсар тўғонлар,
 Бошингни қай тошга ургайсан ҳали,
 Бўлди ўйноқлашинг шунча замонлар!
 Инсон ва табиат жанги эди бу,
 Кунга улашарди водийнинг туни,
 Тутқизмайман,— дерди,— дарё — тентак сув,
 Бўлмагайман асло инсон тутқуни!
 Меҳнат қилар эди беҳисоб одам,
 Тош чақар, ушалар не-не қоялар.
 Ҳаёллар рўёбга чиқар дамо-дам,
 Инсон ошар эди зинапоялар.
 Ой ўтди, йил ўтди... мана бош тўғон,
 Мана комбинатлар ва янги шаҳар,
 Шаҳарки, эртақдай гўзал, чароғон,
 Қадим харобадан йўқ қитдай асар!
 Авж олар водийда ёруғлик базми,
 Ёруғликнинг чўққи ошган вақти бу.
 Ленин йўлагани, партия азми,
 Эркин элнинг азми — ёруғ бахти бу!
 Мўъжизакор ҳаёт яратган кимдир?
 Водий қучоғида не-не кошона,

Чўпон болалари бугун олимдир,
Бу қандай тилсимот, қандай афсона!
Йўқ бу на афсона, на чигил рўё,
Бу — элим яратган сўлим диёрдир.
Бу — янги, чарогон забардаст дунё,
Юртимга чиройдир ва ифтихордир!

Тўлқин кўшигига қулоқ солади,
Суқланиб боқади тик жар қирғоқда,
Товланиб ётади не оқ саройлар,
Одамзод гуллатган она тупроқда:

— Она дарё, азиз қирғоқ,
Яшил тўқай, водий, дара,
Ёруғ бахтга очдинг қучоқ,
Эртанг тагин порлоқ, сара...
Эй ғурурим, юртим фахри,
Гўдаклигим кечмиш нодон.
Чирчиқ шаҳрим, Чирчиқ шаҳрим,
Сенда бўлдим етук инсон...
Қушлар сайрар толзорларда,
Ўсар райҳон, қизғалдоқлар.
Туман тушар — ҳарир парда,
Яшнаб ётар соз қирғоқлар,
Қапалаклар ўйинга банд,
Порлар заррин қанотлари.
Тоғларингки, баланд-баланд,
Эриб тушар новвотлари...
Булут ўпган сонсиз мўри,
Бурқиб ётар зангор тутун.
Бунда — заводларнинг зўри,
Қундуз каби ёруғдир тун.
Қандай ўктам ва ботир эл,
Қандай гўзал, эркин ҳаёт!
Севинч оқар гўёки сел,
Қайда бор бундай тилсимот!
Бу чинакам олтин диёр,
Йўқ, на эртак, на хаёлот!
Жавнат, дўзах бу элга ёт.
Меҳнат-ла эл бахтига ёр.
Ғубори кўзга тўтиё,
Бахти мангу барқарордир.
Бу янги, чарогон дунё,
Юртга чирой, ифтихордир...

1948.

СУРАТ

Лирик қисса

ЎЛИМЛАРДАН ҲАТЛАБ...

На олтин, на жавоҳир эдим...
Армонли бир ёш шоир эдим.
Зухро бўлмасанг ҳам чиройда,
Мен ишқингда нақ Тоҳир эдим.

Тошлон ўлди, деган ким ахир?
Гулдай сўлди, деган ким ахир?
Наҳот поймол қутлуғ ишқ аҳди,
Бол бўлурми шунчалар тахир?

Барчинойдай кутганинг қани?
Зардобу қон ютганинг қани?
Умр йўлида то юмгунча кўз,
Бирга-бирга кетганинг қани?

Гуноҳим не?— Жангда бўлганим,
Қон кечганим, юз бор ўлганим.
Дийдорингни унутолмайин,
Ўлимлардан ҳатлаб кетганим...

СУРАТ, СУРАТ!

Оч назарим тушар суратга...
Сурат, сурат! Нега сен тилсиз?
Термуламан суратда хатга...
Жангларда ёр эдинг-ку, о, қиз!
Сурат, сурат! Нега сен тилсиз?

Кўзларимга боқасан қийғоч,
Қуласану, кўзларингда ёш.
Ҳалқа-ҳалқа, тарқоқ сумбул соч,

Зап қийилган бир жуфт қалам қош.
Куласану, кўзларингда ёш...

Эсингдами сўнги бўсалар,
Сенга тоқат тилаганларим,
Юз очганда аёз бир саҳар,
Хайр!— деб сочинг силаганларим,
Сенга тоқат тилаганларим?

Сурат, сурат! Нега сен тилсиз?
Сени асраб тўрт йил қўйнимда...
Топинардим, ўпардим... эсиз!
Эвоҳ, қандай зил юк бўйнимда,
Сени асраб тўрт йил қўйнимда...

ИЛК ВАҒИШЛОВЛАРДАН

I

Оқшом тушар... ўнгу сўлда
Оппоқ-оппоқ хирмонлар;
Тинмай ўтар катта йўлда
Хирмон юкли карвонлар.
Тўлиб кетар кўкка юлдуз...
Келинлар соч тарашур;
Сен ҳам ҳорғин, сочи қундуз,
Сенга ҳордиқ ярашур...
Кўз ташла оқшомнинг сўлим чоғига,
Кел сен ҳам Ойсулув,
Кел сен ҳам, Ойсулув —
Сой қирғоғига...

Тун сочидан тутиб шўх ел
Тортар олис тоғларга.
Аста-аста таралур эл
Соя-салқин боғларга...
Қуйиб ўтди бемаҳал сел,
Кўк чароғон, кечқурун;
Қўшиқ янграр: «Жононим, кел!—
Ойдин, ёруғ бўлар тун».
Кўз ташла оқшомнинг сўлим чоғига,
Кел сен ҳам, Ойсулув,

Кел сен ҳам, Ойсулув —
Сой қирғоғига...

II

Сен келгин тонг чоғида,
Сен келгин нақ тонг мисол,
Тонг болқиб ёноғингда,
Кўзларим ўйната ол!..

Сен кел туш пайтида ҳам,
Дарёда эпкин мисол;
Сочларим тўзғит бир дам,
Дилни ҳам кўзғата ол!

Сен келгин оқшом, майли,
Оқшом қўшиғи мисол;
Гўё саҳнада Лайли,
Завқимни уйғота ол!

Сен келгин ойдин тунда,
Албатта кел ой мисол;
Кучоғимга афсундай,
Тўлин ойдаи тўла қол...

III

Дилим ранжитса ҳам дўқу дағдаға,
Боғимда бу оқшом жонон ўйнасин.
Гулдай чиройидан бўлай садаға,
Очилиб-сочилив, чунон ўйнасин.

Жўр бўлсин булбуллар чалган торимга,
Қўшиқлар куйлайин вафодоримга,
Суқланай Ойсулув отли ёримга,
Шўх оҳудай айлаб жавлон ўйнасин.

Хипча белга боғлаб яшил ранг камар,
Гуллар-чечаклардан тақсин гулчамбар,

Тенги кам ўйинчи, тенги кам дилбар...
Томошага келиб, осмон ўйнасин.

Товусдай товлангин, эй қоши камон,
Висол чаманида бўлайлик омон;
Айрилиқ ғуссаси ўлимдан ёмон...
Қолмайин заррача армон ўйнасин.

IV

Қўшиқлар тўқисам — нўноқ бўлмаса,
Сендан ўзга дилга қўноқ бўлмаса!
Куйласам туну кун сулувларингни,
Куйлаш мумкинми дил қайноқ бўлмаса?

Кўнглим ўксинади, кўнглим синади
Кўнглим билан кўнглинг иноқ бўлмаса!
Кўнглим ўксинади учрашганимда
Ойсулужон шўху қувноқ бўлмаса!

СЕНИНГ ҲАР МАҚОМИНГ...

Яна толпинишинг кўрдим саҳнада...
Сенинг ҳар мақоминг — нечоғлиқ таниш!
У кез учратардим сени панада,
Дилда ёниш борди, ёниш ва ёниш.

Кейин, тоқатлар-тоқ, қутардик висол,
Кейин мангуликка беришдик ваъда.
Кейин, қучоғимга тўлдинг бахт мисол —
Иннайкин... иннайкин... мен бўлдим дада.

Иннайкин, айрилиқ жафо тошини
Бизнинг пешонага урди аёвсиз.
Иннайкин, йироқда қалам қошлимни —
Соғиндим, соғиндим, соғиндим... Эсиз!

Эсиз, аёз тунлар, уйқусиз тунлар!..
Жанг ва бурч... Ёр ҳажри... Қатма-қат жафо.
Наҳот мен сени деб бўлдим тутунлар?
Наҳот, шундоқ дилбар бевурд, бевафо?

Яна толпинишинг кўрдим саҳнада...
Сенинг ҳар мақоминг менга ошино.
Ҳозир мен кўрмасам сени панада,
Шукурлар қиламан минг марта, инон!

ИККИ ДАРД

Тушларимда дуч келганда ҳам
Шўхлигингни асло қўймайсан.
Дам қаҳ-қаҳу, дам кўзингда нам,
Бу кулфатдан нечун тўймайсан!

Ҳам нафратим, ҳам аянчим бор,
Юрак — икки дардга мубтало.
Ғамзалар... оҳ бекор-ку, бекор...
Қайта оғир бўлди бу бало!

Кўрмай десам, кўзим кўр эмас,
Юрмай десам, оёғим бутун.
Аммо юрак ортиқ жўр эмас,
Хаёлларда бўламан тутун.

Тугилмаган бўлсайдим, кошки,
Бўлур эдинг бахтли, эҳтимол.
Эринг билан, майли, ярашки,
Эринг ахир... Увол-ку, увол!

ХАТ

Хатинг, жонон, обдон бетаъсир,
Узилган ип нечук боғланур?
Ўзинг ахир, сақлаяпсан сир,
Ўз айбингдан қалбинг доғланур.

Мунча узун, мунча оҳу воҳ,
Пушаймонга қолдими ўрин?
Агар сенда бўлмаса гуноҳ,
Билдирмадинг нега сал бурун?

Базмларнинг гули бўлганинг —
Елғон бўлса, боқ-чи кўзимга.
Мақтовларнинг қули бўлганинг —
Елғон бўлса айт-чи ўзимга!

Қани улар? Сохта муҳаббат?..
Нега фаҳминг етмайди аввал?
Соғинишга қолдимми фақат?
Дунё иши шундоқ... Галма-гал...

ТАҚИЛЛАТСАМ...

Кичик уйда ўчмаган чироқ,
Биламанки, сен ҳали уйғоқ,
Паришонсан, хаёллар тарқоқ,
Тун яримдан анча ўтган чоқ,
Биламанки, сен ҳали уйғоқ.

Биламанки, ўқийсан китоб,
Шеърим сени этади кабоб.
Оҳ чекасан, битар тоқат-тоб,
Биламанки, ёд бўлган бир боб,
Шеърим сени этади кабоб.

Юрагингда уйғонур у соз,
Тақиллатсам берасан овоз,
Хаёлингда қишинг бўлур ёз,
Аммо, қайтиб кетаман... Аёз...
Тақиллатсам, берасан овоз.

Биламанки, чиқмас кўнглингда,
Не ёмонлик кўрдинг сен мендан?
Шу ваяданки ҳар кун синглимдан —
Сўроқлайсан аҳволимни сан..
Не ёмонлик кўрдинг сен мендан?..

БУГУН ЙЎЛДА...

Бугун йўлда дуч келганингда,
Нега бирдан тўхтадинг, жонон?
Эринг келар эди ёнингда,
Сал қолдики чақирсанг: «Тошлон!»

Мен панага олдим ўзимни,
Сен йўлингга тушдинг ҳайтовур.
Кўрмаганга солдим ўзимни,
Жанжал бўлур албатта бир қур.

Шўрлик Тошлон, бечора Тошлон!
Гамдийда, ҳей кўзларим, ёшлан!..

АМОН!..

Худди шундай эрта баҳорда
Учрашгандик икков кечқурун.
Айрилгандик эрта саҳарда,
Ҳали иссиқ кўринур ўрин...

Ҳамон ўша чинор — ям-яшил,
Дарё бўйи — зумрад соябон...
Безовта бўлди-ку андак дил,
Амон, хаёл! Амон, ал-амон!..

БОЛАЖОН

Эй... Кўзларинг мунча ҳам қийиқ,
Мунча қийиқ, мунча бетийиқ,
Киприкларинг мунча ҳам қуюқ,
Ўғлимга ўхшайсан, болажон!

Билмас ҳатто яқин ҳамхонанг,
Очармиди юрагин онанг?
Мен-чи... Мен-чи... Мен-чи, бегонанг...
Ўғлимга ўхшайсан, болажон!

ҲАФТАДА, ОЙДА...

Амаки де, хафа бўлмайман,
Ота дема, юз берур, бало.
Ҳафтада кел, майли, ўлмайман.
Фаҳм этарсан ахир бир йўла.

Ҳафтада кел, майли, ойда кел,
Амаки де, ака де, майли...
Аммо қолмай албат майда кел,
Узоқмас-ку, ҳозир Кегайли!..

ЭРТАК ...

... Қиссамизни ёйма оламга,
Юрагимиз бўлсин жим макон.

Эртак каби сўйла боламга,
Маълум бўлсин унга бу дoston...

Муҳаббатнинг гавҳар донасин —
Уғирлатган тентаклар, десин.
Ҳар кун, ҳар кун қистаб онасин:
— Эртак, эртак, эртаклар!— десин!

БАРИНИ УНУТ!

Яна баҳор, шовиллар анҳор,
Бошларингда нега йўқ чамбар?
Яна боғда кезасан танҳо,
Тўлиб-тўлиб йиғлайсан магар.
Бошларингда нега йўқ чамбар?

Гул юзингда ҳам кўланкаси,
Сўзладингми сувга тушингни?
Адашганлик бўлди ҳаммаси,
Ялтироқ ранг олди ҳушингни?
Сўзладингми сувга тушингни?

Нега кўзинг безовта, бетинч,
Боқишларинг бу қадар мунгли?
Барин унут, пушаймонинг кеч,
Оғримасин янги ёр кўнгли...
Боқишларинг бу қадар мунгли?

Балки, эсга тушди май туни,
Табиатнинг тўлин ой туни...
Муҳаббатга жойли-жой туни,
Вафоларга мўл ва бой туни.
Табиатнинг тўлин ой туни...

Балки эсда у илк муҳаббат,
Муҳаббатга қанот бўлган хат?
Мармар тошга ўйилган каби,
Кўз олдингдан кетмас у фурсат,
Муҳаббатга қанот бўлган хат...

Ойлар, йиллар қийнади жафонг,
Жон аядинг, бўлмади вафонг.
Ёр дегунча дўст атагунча,
Десанг яхши: «Айлансин онанг...»

Опа дейман, ёр атамайман;
Ҳайҳот!.. Опа, аяга бойман,
Мурдор экан юрак нақадар,
Баъзан танҳо аччиқ йиглайман.

ДИЛДА ҚОЛДИ

Қайдан чиқди бу бало сурат,
Балоларга мубтало сурат,
Хотиримга тушди йигитлик;
Қайфим олди аждаҳо сурат...

Дудоқлари ярқироқ лаъли,
Пари десам ярашур, бали.
Шахло кўзлар, қасди жон кўзлар,
Ёнармисан шу хилда ҳали?

Сўлди бутун ишқим боғлари,
Йигитликнинг баҳор чоғлари.
Сен ёнасан, мен ўртанаман,
Дилда қолди ҳижрон доғлари...

Сен дилдорсан унга ноилож,
Суюк ёрсан унга ноилож...
Икки йиллик ширин умрдан —
Қолдикми шу кунга ноилож?

ФАҚАТ!

Нега кўнглим, бўлдинг бетоқат?
Тинчлан, дедим сенга неча қат.
Сўнармиди ғусса оташи —
Ёзган билан менга баъзан хат?

У — ёшликни соғинар фақат,
Эсдаликлар жон қийнар фақат.

Ешликдаги муҳаббат ўчмас,
Ажал келса, у тинар фақат...

ЯНА СУРАТ

Сийнанг тоза оқ мрамар каби,
Мрамар эмас, юмшоқ пар каби.
Мрамар совуқ аммо бу сийна —
Дўзах каби, йўқ, баттар каби...

Сийнанг шундоқ... Юрагинг-чи, тош...
Кўзларинг-чи, беаёв — бебош.
Шаҳло эмиш... Шаҳло нимаси?
Оҳ, у кўзлар бир парча қуёш.

Тасвирингга нўноқман, ночор...
Менга қолди сурат ёдгор...
Ухшашингни тополмайман ҳеч,
Бу малоҳат фақат сенда бор.

Ҳаммасидан — кулишинг яхши.
Дилкаш, мунис туришинг яхши.
Кўкрагимга бошингни қўйиб,
Таслим бўлиб туришинг яхши.

*Қорақалпоғистон,
1956—1957.*

ЛЕНИН ВА РАЖАБ БОБО

I

Авжидайди эрта кўклам,
Чаман эди чексиз чўллар.
Сойлар тошқин, сойлар илдам,
Узалганди узун йўллар.
Йўл ёқалаб сўнгсиз дала,
Дала бўйлаб тошар ҳаёт.
Қушлар учар гала-гала,
Янграр қўшиқ, янграр баёт...
Ясси тепа, толзор, ҳовуз,
Қўғайми бу ё ирғайлар?
Пастлаб учар қирғий ёвуз,
Чириллашар бўзтўрғайлар.
Сигир, қўйлар ўтлашарди,
Чўпон юрар ортларида.
Қўзичоқлар ўйнашарди
Чексиз шудгор сиртларида.
Келар йилқи кишнашлари
Тизма қирлар, ўтлоқлардан.
Қулунларнинг тишлашлари
Эшитилар овлоқлардан.
Қуйлар эди далада эл,
Қуйлашарди боғларида.
Ишлашарди боғлашиб бел,
Мавсумнинг гул чоғларида.
Олам ёруғ, димоғлар чоғ,
Йўлда эди алп бир падар.
Шаҳар бўлди мунча узоқ,
Етмаса то тушга қадар...
Ўйлаб борур, куйлаб борур,
Ўз-ўзига сўйлаб борур,
Ўй дарёсин бўйлаб борур,

Сайри баҳор айлаб борур.
Катта довга тушмоқчи чол,
Борар шердай тинч, авайлаб,
Кўнглида бор қанча савол,
Сўз ахтарар сайлаб-сайлаб,
Кўкда булут карвон янглиғ,
Оқ момиқми юклагани?
Чолни босар гоҳ ҳайронлик,
Қўрқар оғиз жуфтлагани...

II

Бу падарга ошно шаҳар,
Сувин ичмиш мешкобидан.
Умрларга бўлиб хатар,
Тош ўртанмиш офтобидан.
Бу падарга таниш қўрғон,
Зах ҳужралар, сирли йўллар.
Чуқур зиндон, похол йўрғон,
Ойболталар, қонли қўллар.
Оқ булутдай ўраб салла,
Боқар ўлим минораси.
Кўз олдида ҳар маҳалла,
Шарқнинг сўлим минораси.
Совуқ, ғўдир ва тунд тошлар:
Ҳайбатидан қон уюшар.
Тошга тушиб синган бошлар
Эсга тушар, эсга тушар...

III

Кимлар қўли тикламиш ҳисор.
Кимлар қурмиш музайян сарой,
Кимлар хушбахт, кимлар хокисор,
Кимлар қадди букик мисли ёй!—
Кимлар ичмиш биллурун шароб,
Кимлар ичмиш бу сассиқ кўлдан?
Ким номурод, ноком ва хароб,
Ким ўлиги топилмиш чўлдан?
Ким измида гулзор, кошона,
Сулувларки гўё фаришта?
Кимга оғил ва сомонхона,

Ким қисмати безгагу ришта?
Оҳ, бу асрий саргузаштлардан
Тош диллар ҳам қумдай ушалар...
Тандир янглиғ лов-лов даштлардан
Сув ўтказиб келмиш ўшалар!

IV

Ўтганларни эслаб келар бу чол,
Бухоро бу, қадим ўз шаҳри...
Не умрлар бўлди бунда завол,
Едга тушса, қайнайди қаҳри.
Кечагина азиз тупроқ учун
Жангга кирган ўзи довлашиб.
Ҳарқалай у қолди соғ ва бутун,
Қанча бало билан ёвлашиб.
Кечагина тахт бўлди-ку вайрон,
Шундоқ эди замон талаби.
Сўнгги хотиралар қилур ҳайрон,
Кўз қуёшдан қамашган каби.
Қандай бахтки, йироқ-йироқлардан
Қўл чўзолди Лениндай сарвар.
Қандай бахтки, лою ботқоқлардан
Юқорига қалқди кўп гавҳар.
Қандай бахтки, она-Ватанига
Эга бўлди бенаво қуллар.
Қандай бахтки, хазон чаманига
Қайта бошдан ўтқазгай гуллар...
Қандай бахтки, она юрти учун,
Ўзи учун тер тўкар инсон.
Қунлар ўтган сари ҳаёт тўкин,
Излаб юрмас бўлди парча нон...

V

Чол шаҳарни кезар, равшан дили,
Кўчалардан кечар.
Ҳали ҳориган йўқ, бардам бели,
Жўмракдан сув ичар.
Ҳилпирайди баланд, ёрқин байроқ,
Ҳилпирайди ёрқин.
Байроқда барқ урар чўкич — ўроқ,
Таратади ёлқин.

Мактаблардан чиқар, ўйнар ёшлар,
Ўйнагиси келар.
Дилин қувноқ ҳислар қўзғай бошлар.
Куйлагиси келар.
Кўчаларга ҳуси бўлмиш роса
Сут ранг беҳад бино.
Қани, келиб кўрса, қойил бўлса —
Абу Али Сино!
Чолнинг завқи тошар, кекса кўнгил
Ғурур билан тўлар.
Куйлаб ўтган барча қиз ва ўғил —
Фарзандидай бўлар.
Чол ғурури ортар, тўкилган қон
Кетмабди ҳеч бекор.
Дадил қадам отар, ўта шодмон,
Кўзлар боқар хумор.
Не хуш замон, не хуш даврон бўлди,
Қанча йиллар кутиб.
Ғариб кўнгилларга зиё тўлди.
Қанча йиллар ўтиб.
Улкан бир бинога келиб етди,
Тўхтади у дарҳол.
Ижрокомни сўраб, кириб кетди
Ражаб номли бу чол.

VI

«Юртга боғ ҳам даркор, ниҳол ҳам даркор,
Камми бу ўлканинг қўриғи, бўзи?
Мевазор ҳам гапми — жўн тол ҳам даркор,
Боғ қулат; деган ким! Қани? Ким ўзи!
Бу ахир хунук-ку, яхши эмас-ку,
Кесилса гўдакдай асралган боғ-роғ.
Марказ эшитса-чи, яхши демас-ку,
Бу қандоқ кўргилик, инқилобга доғ!
Ўтган йил: қурисин, деди, шоликор.
Қуришга улгурмай ўрнида қолди.
Кимдан бу нодонлик, бўлдик-ку безор,
Бежо буйруқлари дилга шак солди.
Ким ўзи гаплашиб қўяй мен ёлғиз,
Нега меҳнаткашни қўймас тинчгина?!
Нега санча берар жонга жуводдиз!»
Хит бўлар чол қаҳри сиғмас ичига,
Ижроком раиси доғулинамо:

— Ражабсиз-да, ўша тинчимас Ражаб,
 Ражаб бўлганда ҳам ажабдан-ажаб...
 Майли-ку, марказдан буйруқ бор, аммо...
 Сиз, ота марказга доим қаршисиз,
 Қуруқ бу гаплардан нима ҳам битар?
 Сиз ахир улуғсиз, шўро бошисиз,
 Шундай қилмасангиз бошингиз кетар!
 Чол дағ-дағ қалтирар, қўрқувдан эмас,
 Йўқ, қалби ўртанар, ёнар гумонда.
 — Бас, — дейди, — чўзмагин, сўзни чўзма, бас!
 Дод солмоқчи янглиғ жон галаёнда.
 Ғув-ғув чарх сингари айланур боши,
 Қишлоғини ўйлар, боғларни ўйлар.
 Қимнидир ахтарар, портлар бардоши:
 «Ҳамон елкадами ўша шумрўйлар?»
 Неча кун овора бўлиб чол тажъанг,
 Уйига йўл олди, кўп бесаранжом.
 Уйланар, ўз-ўзи билан қилар жанг,
 Бўғзидан ош ўтмас не чигил айём...
 Андишада ёнар, марказ наҳотки
 Боғни қулат деса? Шу боғларни-я?!
 Бунда қандоқ сир бор, юз бир ҳайҳотки...
 Дили ишонмайди: не бўлди, ния!

VII

Чол кўзида ғурури аён,
 Ажиб сурат олар қўйнидан.
 Икки қўллаб олар пуртуғён,
 Зилтош тушар гўё бўйнидан...
 Бу — Ражаб чол давлати эди.
 Яъни Ленин сурати эди.
 Ноёб сурат ўша кечқурун
 Дарчадан ҳам анча баландроқ,
 Уй тўридан олди соз ўрин.
 Кўз узолмай тикилар узоқ...

VIII

Чол олдида ямоқ «Алифбо»,
 Тонгга қадар тутаб жинчиروқ,
 Қиприк қоқмай, ёзар у расо,
 Қинғир-қийшиқ, чала-ю тўмтоқ:

«Уртоқ Ленин, бориб етсин ёзганим,
Сен ишончим, сен суянчим, қўллагин.
Очиқ айтгин, наҳотки бу озганим,
Озган бўлсам, йўлга солгин, йўллагин.
Эс танибман — куним учун малайман,
Қолдимикан мен кирмаган кўча ҳеч?
Билиб қўйгин — кимман ўзим, қалайман,
Дилим очай, бўлса ҳамки анча кеч...
Қўш ҳайдадим, мола босдим, мардикор,
Юз эшикда аравакаш, югурдак,
Юз эшикда қарол ёки жиловдор,
Товонимда юз ёбондан чўкиртак...
Меҳнатимдан тўқсон бўлар тўққизм,
Бек пуч ёнғоқ тўлдиради қўйнимга.
Қўшда ўлди бино қўйган ҳўкизи,
Бўйинтуруқ солди менинг бўйнимга.
Не қилайлик, бошга тушса — кўрар кўз.
Ҳўкиз бўлиб тортдим шунда омов ҳам.
Бегим учун боғ-роғ бўлди қанча бўз,
Қиймас, лекин менга қинғир ёғоч ҳам.
Ғалла ташиб юрганнимда хирмондан,
Филдай чўвур қулади-ку суришиб.
Хўжайиним ардоқларди нақ жондан,
Зўриққандан ўлди ахир уришиб.
Ўша юкни тортиб келдим ботқоқдан,
Шу-шу бўлди: Ражаб гов ҳам дейдилар.
Хўжайинлар безор мендай чатоқдан,
Алғов-далғов, баъзан дов ҳам дейдилар.
Талай менинг лақабим ҳам атоғим,
Елкам ҳали сира ерга текканмас.
Уртоқ Ленин менинг битта чатоғим:
Зўравонга Ражаб бўйин экканмас.
Кези келса тақачиман ё деҳқон,
Кези келса, ҳам мол боқдим, ҳам туя.
Неча маҳал пахса уриб, едим нон,
Шу чоққача сўзламадим ножўя.
Ўсиб-унган жойим тенгсиз Бухоро.
Манглай терим сингган тупроқ — ота юрт.
Ясан-тусан, ўзи енгсиз Бухоро,
Боғларида олмаси бор ва олмурт...
Хазина юрт, ёмби-ёмби зари мўл,
Мен тер тўккан боғу роғ ҳам оз эмас,
Нимаики дунёда бор — бари мўл,

Юрагимга солган доғ ҳам оз эмас.
Эллигимда аскар бўлдим, қон кечдим,
Фрунзени кўрганлардан бири мен.
Эрк ташнаси, этик билан сув кечдим,
Давронда давр сурганлардан бири мен.
Уртоқ Ленин, маълум бўлсин ёзганим,
Мендайларга мададчисан, қўллай қол.
Очиқ айтгил, наҳотки бу озганим,
Озган бўлсам, тўғри йўлга йўллай қол.
Чақим эмас, шикоят ё нолишим,
Бошпанам бор, шукур, уйим — қўрам бор.
Ўз ноним бор, ўз тўшагим — болишим,
Ўз қишлоғим, ўз гаштагим, жўрам бор.
Ҳаммамизга келди тенглик, келди файз,
Ер ҳам олдик, сув ҳам олдик бобма-боб.
Қирқ кишига татигандай бир майиз,
Ёруғликка бошламоқда инқилоб...
Гапим узун, вақтинг тизиз, нетайин,
«Боғ қулат!» — деб буйруқ келди қисқаси.
Рост гап бўлса, дарров бажо этайин,
Ўзингдами шундай қоғоз нусхаси?
Уртоқ Ленин, наҳот боғлар қирқилса?
Сув бўлса бас; ер танқисмас унча ҳам.
Розимасман, алп чинорлар йиқилса.
Увол ахир — не гул, ҳатто гунча ҳам.
Бухорога борган билан бўлмади,
Бир сўзлиман, бўлолмайман ялинчоқ.
Ижрокомдан қайсар кўнглим тўлмади,
Ёруғ кунда ёпинган-ку ёпинчоқ...
Хато кетмай, сақлагин эй яратган!
Бу ўша-ку, қочқин бекнинг ноиб.
Бир аймақни ўз сўзига қаратган,
Қамчисидан қон томганинг ғойиб...
Қарчиғай зот емтик бўлмас қарғага.
Арслон изин босармиди ҳеч кучук!
Юрагимни очсам сендек дарғага,
Жилов кимда, фармон берар у нечук?
Уртоқ Ленин, бу қисқароқ ёзганим,
Мендайларга йўлбошчисан, йўллавор.
Очиқ айтгин, наҳотки бу озганим,
Озган бўлсам, дариг тутма, қўллавор.
Боғлар, ахир мунчоқ-мунчоқ қора тер,
Гўдак ҳусни, даво-ку бу юз дардга.

Боғларсиз ҳам экигга мўл бизда ер,
Нима дейман, боғ кес, деган номардга?
Уртоқ Ленин, мен ўтирмай бўлиб без,
Ажабликда ажабтовур ажабман.
Вақтинг бўлса, жавобини жўнат тез,
Бухорода бобокентлик Ражабман».

Елкасидан тушгандай зил тош,
Сўлиш олур тонг ҳавосидан.
Қандоқ зарба кутмоқда, бу бош
Тағин тақдир можаросидан!
Кўкаламзор далага боқиб,
Чол жиддият олди юзига.
Бир нафасда тағин тутақиб:
— Боғ кесмайман!— деди ўзига...

IX

Бобо тушди ишга тағин,
Кеч қайтади даласидан.
Севар боғин, ҳар бутоғин
Кўзларининг қорасидай.
Ҳар нимадан аъло турар
Янги замон берган бу бахт.
Иш бошида ўзи юрар,
Ҳаммасига топади вақт.
— Сутга ўхшар,— дейди тупроқ,—
Худди сутдай қаймоқ тутар.
Ҳайдамасанг уни кўпроқ,
Қаймоғи ҳам бенаф кетар.
Бобо дарров ҳозир бўлар
Қолоқ элат тепасида:
Баъзан ўзи кетмон урар,
Меҳнат қизир теграсида.
Мақоллари дармон белга,
Ҳар сўзи бир ҳикмат элга.
Шафақ қизғиш, уфқ заррин,
Қирмизи ранг олур булут.
Сувлар тиниқ, ҳаво сарин,
Ҳар қайрағоч, ҳар асрий тут —
Чол кўзига жуда қиммат,
Меҳр қўйиб боқар боғбон.

Қанча меҳнат, қанча ҳиммат,
Даркор бўлса — жон ҳам қурбон.
Анов чинор, улкан чинор...
Гўдакликдан азиз ёдгор,
Соясида не сирлар бор,
Гўдакликдай жозибадор.
Салқин оғуш очади тун,
Гавҳар тошлар ёқар само.
Чол уйқуси қочар бутун,
Дилни ёқар ўша «аммо»...

Х

Тарқалмиш талай миш-миш,
Эмиш Ражаб гуноҳкор.
Қимдир унга қайрар тиш,
Лекин чол мардонавор:
— Майли, гуноҳкор қилсин,
Қайфим бўлмас чалакам.
Боғ-роғ у ёқда турсин,
Кесмайман тол чивиқ ҳам!

«Эрта қамалар эмиш,
Индин сўралар эмиш...»
Атрофда фақат миш-миш,
Чол тетик, авжида иш.
— Тиришганнинг тўқмоғи
Тошга чега қоқар! — дер.
Яшнар дала-ю боғи,
Иш бошида кекса шер.
— Чумчуқдан қўрқан одам
Тариқ экмас! — дер бобо.
Қўнгли тўқ, бели маҳкам,
Лекин юзи қаҳрабо:
«Ростдан янглишдиммикин?
Не бало бўлди ахир?
Қалтис олишдиммикин?
Шуниси оғир, оғир....»
Дилда саросима бор,
Қийналар дов юраги.
Қўнгли оқ, соқоли қор,
Ленин эди тираги...

XI

Бежавоб қолмади хат,
Даври соз, даврони соз,
Жони қийналган фурсат
Келиб қолди оқ қоғоз.
Хабар ногаҳон бўлди,
Довруқ бир жаҳон бўлди,
Чигиллар аён бўлди,
Олам чарогон бўлди.
Ленин ёзган эдики:
«Элга боғ ҳам кўп даркор!»
Чол шодлигин йўқ чеки:
— Оламда ҳақиқат бор!
Ленин ёзган қоғозда:
«Сергак бўлингиз, дебди,
Саратону аёзда
Ҳали йўлингиз, дебди.
Ҳа, бу йўл ўнғай эмас,
Ҳали анча говлар бор,
Тайёр, илиқ жой эмас,
Ҳали талай довлар бор.
Тайсалламанг, мард бўлинг,
Тўка беринг тагин тер,
Қушчилар, ҳамдард бўлинг,
Ер очинг, ер очинг, ер...»
Боғлар қирқилсин деган
Одам қирқилди ўзи.
Ленин заб доно экан,
Узоқни кўрар кўзи.
Саҳарда уйғонишиб,
Оқшом қайтишар бўлди.
Енишиб, тўлғанишиб,
Қўшиқ айтишар бўлди:
Бир-бирининг ортидан
Утар йилу палласи,
Ҳамма рози бахтидан:
— Бор бўлсин чол калласи!

1938—1965.

ПАТТИНИНГ ҲАСРАТЛАРИ

Қўшни ҳовлисида анча гўдак бор,
Қўра кенг-мўл, лекин хархашадан тор,
Бири қийқирса гар жуда ҳам ҳушвақт,
Ўзгаси чинқирар қилгудек карахт.
Бири сув ичмоқчи, бири сўрар нон,
Бири тетик, бирин ранг-рўйи сомон.
Агар бирин-кетин тургизсанг сафга,
Зина пайдо бўлур айвон тарафга.

Ён ҳовлида кампир ва жонон Патти.
Умр суриши лекин чалакам-чатти.
Бемаҳал жаранглаб кетса шапалоқ.
Чирқираб қолса гар қўшни чақалоқ,
Патти типирчилар бетоқат, бесабр,
Гўё жондош биров ноҳақ кўрар жабр:
«...Ахир ўз жигари — нечун ачинмас,
Гўдак чирқиратган қўл нечун синмас!»
Тилининг учида қотиб қарғиши,
Совқотган одамдай ғичирлар тиши:
— Ҳа, ивирсиқ банда, бағринг тешилгур,
Бетароқ сочингдан арқон эшилгур!
Гўдаксиз ўтарман наҳот жаҳондан,
Майли, чўтир, дудуқ — севардим жондан.
— Ая! — деса ўша ҳатто бир йўла,
Қурбони бўлардим мен биратўла.
Дилда ҳасратларим тоғлардан ҳам зил,
Дил ҳар кун юз қатра синади чил-чил.
Оёқсиз қайтса ҳам қайтди-ку, эринг,
Эринг — ўз суйганинг, йўқ камчил еринг.
Менинг кўз тутганим бедарак ҳануз,
На ўлик, на тирик, на кўклам, на куз...

Тўйга сал қолганда кетган эди-да,
Кута олсанг,— кутгин, деган эди-да.
Кутдим, кутавериб кўзлар тўрт бўлди,
Кўзлар тўрт бўлди-ю, бағрим ўрт бўлди.
На қорахат келди, на яхши хабар,
Ҳар гал совчи келса, дил зеру забар.
Тўрт йил ўтгач келди ўз ёзгани ҳам,
Қандайдир дўстининг қабр қазгани ҳам.
Ишонгим келмади, кутдим барибир,
«Келади!» дегандай қалб сақларди сир.
Ҳар йили янги бир тўппи тикаман,
Далада кияр деб гулли тикаман,
Ҳар йили тикаман белбоғ — ғазалнақш.
Ипак рўмолча ҳам нечоғлиқ нурбахш.
Ҳар йили тикаман янги энгил-бош,
Бўлса ҳам шунчалик бўлур-да бардош.
Ўта берар йиллар — ёз кетидан — куз,
Нетай, кўз олдимдан кетмаса ҳануз!

Кимдан камлигим бор — бутун қўл-оёқ,
Ендошмоқдан чўчир шилқим ё саёқ.
Далада бир киши иши елкамда,
Чарчашлик бегона менга, чамамда.
Ҳеч кимдан кам эмас кўрким-камолим,
Ҳеч кимдан кам эмас бисотим-молим.
Ҳали ҳам кўйимда ошиқ эмас кам,
Бевафодан зада не дил чекар ғам.
Ҳали ҳам бир қийғоч боқишимга зор,
Жиндак жилмайишга зор анчаси бор.
Мендан қўҳликроғи йўқмиш қишлоқда,
Мендан чеварроғи йўқмиш аймақда.
Мендан чечанроғи оламда йўқмиш,
Соцларим тўпиқда, кўзларим чўғмиш.
Чўчийман, титрайман келсам юзма-юз,
Нетай, кўз олдимдан кетмаса ҳануз!
Кўнгил беролмадим ҳатто ёлғондан,
Чора тополмадим интизор жондан...
Қайда, қайлардасан, ёр, ўтмоқда умр,
Гўдак кулгусига зор ўтмоқда умр.
Қанийди бағримга босолсам андак,
Қаланган қайғуни сочолсам андак,
Суйсам, эркаласам, сочин силасам,
Кечалар уйқусиз умрин тиласам.

Кечалар уйқусиз ўтди шунча йил,
Қушдек талпинади доим ҳароб дил.
Баъзан ҳориб-толиб, кўзни юмаман,
Кўз юмганим ҳамон тушга чўмаман.
Тушда ҳам тарк этмас ўксук армонлар,
Мени ўраб олар не болажонлар,
Бири қучоқласа кулиб бўйнимдан,
Бири пана излар келиб қўйнимдан,
Бири етаклайди ўйинчоғига,
Бири даласига, бири боғига.
Бири — ўзгасидан шўх, ўйинқароқ,
Бири тойчоқ сўрар, ўзгаси тароқ,
Бири чўмилай деб чопади сойга,
Ўзгаси беланар тупроққа-лойга,
Бири сопқонида чумчуқ кўзлармиш,
Елкамга қўниб қуш додин сўзлармиш.
— Ҳой, Тошгул,— дермишман,— Тўйчи, Уғилой,
Тасадуғинг бўлай, Марол, Эсантой!
Айланай, Эшқобил, жоним Умрзоқ,
Қоқиндиқ, ўйинанглар сойдан берироқ.
Тега берманг бунча қушлар жонига,
Нохос бора кўрманг сигир ёнига,
Урол, ҳой, қўзингга юлгин чирмовуқ,
Дон сепгин, ўшанда санқимас товуқ.
Қизгинам, ўчоққа сен ўтин қала,
Сен, болам, кеч қолма, кутмоқда дала.
Сен-чи, дўндиққинам, қара кувингга,
Уйқудан турганда чой тут бувингга...
Шундоқ на ҳордиқ бор, на жиндак ором,
Бари ўз кўнглимда ардоқланган ном,
Уйғониб кетаман кеч тун ё саҳар,
Кейин ухлолмайман, ютаман заҳар,
Агар келса эди суйганим Уроқ,
Бурунгидай сал ҳам қилмасдим сўроқ,
Майли, чўлоқ, майли ё майли чандиқ,
Келса бас, тўй бошлаб очардим сандиқ,
Қўш чопон, қўш белбоғ, қўш тўппи, этик,
Тугал-тўкис бари — бўлмас ҳеч кемтик!

Қимга ўпкам, зорим, бу мунг, бу гина?
Қонларимда қолди не болагинам...
Орзу-ҳавасларим, о, армонларим,
Еруғлик кўрмаган болажонларим...

Жонимга тенг бўлиб бари четидан,
Узатардим бирин бири кетидан,
Келинлар тушарди — сулув, сўлқилдоқ,
Бири анор юзлик, ўзга бири оқ,
Невара деганга тўларди ҳовлим,
Бир-биридан шўхроқ, бари тиловлим,
Аллома бўларди Ҳабиб огадай,
Ё довруғ соларди Ражаб даргадай,
Турсунойдан бири сабоқ оларди,
Ўзгаси тоғларга панжа соларди,
Бири боғ эгаси, ўзгаси моячи,
Бири янги дарё мавжида солчи,
(Ёки шоир янглиғ ўта хаёлчи...)
Барига омад ёр — ошиғи олчи...

Оҳ, бечора, ўксук, беқарор умрим,
Бешик тебратормай кечган зор умрим,
Урма, ҳой, кўз ёшин тирқиратма, ҳой,
Тирноққа зор бўлгур, чирқиратма, ҳой!
Бувак йиғласа сал — чўчиб тураман,
Ҳовлимда кезаман, оҳлар ураман,
Олисларда қолди не йўлбарс йигит,
Фарзанд орзусида не қалблар тит-пит.
Тонг белги бергунча йиғлайман юм-юм:
Кўз ёшимдан не тош эриб бўлди мум,
Ёвузлик кўзига тўлсин, — дейман, — қум!
Дунёда қолмасин биронта ҳам шум!

1974.

ЮЗ БИР

Қардошлик қасидаси

Аҳён-аҳён дўст эшигин қоқмасам,
Сира тинчим бўлмайди.
Дўст кўзига тўйиб-тўйиб боқмасам,
Менинг кўнглим тўлмайди.
Дўст мунгини таратолсам чолғудек,
Гўё қайғум кетгани.
Дўст кўнглини ёритолсам ёғдудек,
Бошим кўкка етгани.
Соғинганда дўст келади: «ҳорма!» деб,
Айнимас йўл чизиги.
Оқ кунингга дўст бўлмаса агар зеб,
Ҳаётнинг не қизиги!
Она юртим боғу роғу пахтазор,
Дўст йўлига нигорон.
Пахтакорман, пахтакорман, пахтакор,
Келинг ҳар гоҳ дўст-ёрон.
Кўзим учса, дўст кутаман тоқат тоқ,
Гулзорга сув қўяман.
Неварам ҳам йўл қарар шўх бўталоқ,
Яхшиликка йўяман.
Дўст кутаман, дастурхоним ёзиғлиқ,
Мағиз ҳам бор, шароб ҳам.
Не дастурхон, балки жоним ёзиғлиқ,
Қани, дўст-ёр бўлса жам.
Келмас бўлса нетай, ўзим учгайман,
Соғинч қистар нечоғлиқ!
Нафас ростлаб, дўст бўйнидан кучгайман,
Дўст шунчалар ардоқлик!
...Дўст тупроғи менинг ҳам ўз тупроғим,
Дилимга жо ўзимдек.
Қардош боғи гўё жонон ўз боғим,

Ардоғи ҳам кўзимдек.

Бу бир туйғу — замон-замон синоқлик,
Дилда қондек урар жўш.

Ҳаёт кўрки — ғубор қўнмас иноқлик,
Дўстсиз олам гўё бўш.

Мени имлар мовий Орол — кўк Орол,
Қорақалпоқ Мўйноғи.

Уша денгиз меҳнаткаши жиккак чол,
Наҳангларнинг ўйноғи.

Уша саҳро, ўша сайғоқ, мов мушук,
Қамиш тўқай, жийдазор.

Олис ҳозир қора ўлат, шум ушук.
Бахти ёруғ, барқарор.

Ўзим каби ўша танти чўлқувар,
Чўпон ёки тиллачи.

Ўзим каби изғириқда шўр ювар,
Боғбон ёки пиллачи.

Ўзим каби қовуни бол ўша пир,
Уша ёшлик алангам,

Уша қўшиқ, ўша жиров, ўша жир,
Уша жаҳон шўх янгам.

Қундуз янглиғ ёрқин бунда ёбонлар,
Бу Тақиятош ёруғи.

Оппоқ гуруч, оппоқ момиқ хирмонлар —
Қорақалпоқ доврўғи!

Тақдирдошим туркман эли — жигарбанд,
Соғинаман кўрмасам.

Марви шоҳи жаҳон тенги — Самарқанд,
Не бахт, завқин сурмасам,

Узун тарих, қадим дунё қучоғи,
Чексиз бу қум, чексиз туз.

Олтин тепа гўё жаннат пучмоғи —
Қум тагидан очди юз¹.

Мени чорлар туякаш чол боғдор чол,
Кўкламда чўл чиройи.

Етти чинор — етти ўғлон эртағи,
Чўлда алп кўл чиройи.

Мени чорлар туякаш чол, боғдор чол,
Махтумқули сози ҳам.

Жонон гилам тўқувчи не Ойжамол
Ҳаёси ҳам, нози ҳам.

¹ Олтин тепа — беш минг яшар шаҳар ўрни.

Мени чорлар янги дунё қургувчи
Даргалар, мард жавлонлар,
Қорамойдек чўлга дарё бургувчи,
Ўша девкор инсонлар.

Мени чорлар ҳатто ёзнинг ёлқини,
Туғишганлик ҳавоси,

Яйлов, ўба, пахтазорлар салқини,
Гўё не дард давоси.

Уюр-уюр аргумоқлар, саманлар,
Бурди оғам дунёси.

Мени чорлар чўл қўйнида чаманлар,
Бахтнинг жўшқин дарёси.

Ёруғ чўққи, юксак довон, тотув эл,
Гулзорда қўш гунчадек.

Тожиқ юрти — сулув, суюк, меҳри сел,
Яқинлиги шунчалик!

Қараб турар гўё олам тоmidан,
Ё қайнаға, ё амак.

Дарс олган-да Навоийдан, Жомийдан,
Қоқ ўртада туз-намак.

...Ленинобод елкасида яшил дўнг,
Мўъжизадай кошона.

Мўъжизакни, қучоғи кенг, кўркам, чўнг,
Ҳашаматлик, шоҳона.

Кўзлар тинар беагидан-нақшидан,
Бир санъатки, сеҳри бор.

Шундоқ эртак эшитгандим бахшидан,
Бахши ҳам бир санъаткор.

Ўринхўжа ўзи эккан жаннат боғ,
Соя-салқин ўрикзор.

Темурмалик кезмиш ўша ғорлик тоғ,
Мардлик ҳануз жарангдор.

Чумчуқ орол, Сир бўйида туновдик,
Қайроққумдан — тоққа йўл.

Рудакийга салом учун жўновдик,
Яхши ният келиб қўл.

Салқин сада соясида хўплаб чой,
Тўқувдим жўн ғазал ҳам.

Дўст тупроғи қандоқ сўлим, қандоқ бой,
Юз хазина десак кам!

Тоғлар... тоғлар... яшил ўрмон, ёнғоқзор,
Кўринмайди чеккаси.

Юз бир булоқ, юз бир ирмоқ, бургут, сор...
Ким бу давлат эгаси?

Яшил яйлов, сурув-сурув қўй-қўзи,
Қирғиз эли — яқиним.

Олатовда Манас янглиғ алп ўзи,
Яқиним ва ёрқиним.

Олатовдай бардоши ҳам, сабри ҳам,
Олатовдек қардошлик.

Бунда ётар Ҳожиб бобо қабри ҳам,
Ҳожиб бобо минг ёшлик...

Кетмон тепа водийсида юргандик,
Кўз илғамас кенг-мўл жой.

Долғали бир янги денгиз кўргандик,
Ундан оқар юз бир сой.

Юз бир сойдан кўкаргувси юз бир дашт,
Яшил диёр, лозазор.

Қардош қирғиз тупроғида сурай гашт.
Ҳотам янглиғ феъли бор.

У водийдан бу водийга ошмасам,
Пистазорда чопмасам,

Дараларда булоқ бўлиб тошмасам,
Кўнглига йўл топмасам,

Саратонда Иссиққўлда юзмасам,
Қандоқ дўстлик — шериклик!

Шўх даврада қувноқ гурунғ тузмасам,
Татирмиди тириклик!

Конлик, донлик... Чўнғ темирчи, чўнғ дегрез,
Омад ёру давлат ёр,

Тоғ-тоғ кўмир, ирмоқ-ирмоқ мис ва жез,
Қозоқнинг чўнғ бахти бор.

Тупроғи кенг, тоғи қорлик, боғи мўл,
Бир давлати — кўриғи.

Ҳазога ҳам Бойкўнғурдан чўзмиш қўл,
Шундоқ йўли-йўриғи...

...Олмотанинғ олмасидан узгайман,
Қулчатойдан тотгайман.

«Қиз қувди»да мен ҳам гоҳи ўзгайман,
Сулувга сўз қотгайман.

Қапчиғойнинг жамолига маҳлиё,
Кўз узолмай тикилгум.

Қозоқ дили меҳриғиё — пур зиё,
Саломига эгилгум.

Олма яноқ опай қимиз тутса гар,
Гуноҳмасми ичмаслик.
Гуноҳ — дўст юрт ўтов тикиб, кутса гар,
Кўкчатовага кўчмаслик.
Меҳр қадрига етмаганлар садағам,
Кўлмак сувдек сасийди.
Мухтор оғам ҳам жияним, ҳам тоғам,
Умри ажиб қасида.
Болқаш, Чалқор — зилол жаҳон, кўк жаҳон,
Тўлиб-тошиб кезгум бор.
Олатовдек эзгу хирмон — ҳалол нон...
Янги ўлан тизгум бор.

...Кўк юзида оқ каптарлар учишиб,
Уйнармиш, чарх урармиш.
Анов тоғдан — манов тоққа қўчишиб,
Шўх давралар қурармиш.
Ерга тушса, бир юмалаб, ажабо,
Барчаси қиз бўлармиш.
Бир-биридан лобар, кўҳлик, дилрабо,
Кўл қўйнига тўлармиш.
Уст-бошини олиб қочсанг, пойлаб пайт,
Қиз раъингга кўнармиш.
Гўрўғлидек ҳам чапдаст, ҳам айтсанг байт,
Қайга десанг жўнармиш...
Қор тоғи бу, тоғ кетида силсила,
Ҳар қадамда афсона.
Бошдан кечмиш юз бадбахтлик, зилзила,
Юз тождор, юз замона.
Буюк Шота диёри бу — улуғвор.
Тикиламан, тўймайман,
Қиё боқса гуржистонлик гажакдор,
Сатангликка йўймайман.
Тоғ ён бағри, кўк сайҳонлар — битар чой,
Боғларида пўртаҳол.
Денгиз бўйи — шифолик жой, жаннат жой,
Еруғ, яшил, безавол.
Тоққа ошиб, боққа тушиб, байрамдек,
Бодаи ноб ичгайман.
Водийларда яйраб худди Сайрамдек,
Сойларидан кечгайман.
Довон-довон тош саройлар, қўрғонлар,
Мисгар, заргар, чавандоз,

Асов жилға, кўк даралар, ўрмонлар.
Борбонликда зўр устоз,
Арманистон — шу дунёдек қадим юрғ.
Қоя бардош, тоғ бардош.
Дилкаш, доно, қорамағиз, қорамурт,
Кўзларида қўш қуёш;
Севан кўли янглиғ зилол закоси,
Арпа сойни этмиш банд.
Қоядек қурч, бақолик бахт дунёси,
Иблис ёв ҳам егай панд.
Ақли бурро — олис юлдуз кўзлайди,
Одамзодга ярашиқ.
Шоирлари тўрғайдек шўх бўзлайди,
Мард аждодга ярашиқ.
Тошни мумдай кесар арман тешаси,
Тош саройлар қуришар.
Шеърү санъат, ҳалол меҳнат пешаси,
Шундоқ даврон суришар.
У даф этмиш бало-қазо беҳисоб,
Айтсам — илон ташлар пўст.
Шу оламнинг ўзи янглиғ зўр китоб.
Минг йиллик дўст — қадим дўст.
На эрка зор, на тупроққа зор бугун,
Тўкис-тўкин, бут, сероб.
Янги китоб — бахт китоби бор бугун,
Ғазалдек ёд бобма-боб.

Кўз тутади мудом озар қардошим,
Мовий Ҳазар бўйида.
Ҳар кўрганда кўкка етар нақ бошим,
Эмукдош юрт уйида.
Ўт ўлкаси, қорамоёнинг дарёси,
Денгиз — нефтчи забтида.
Муғон дашти — тилни тилар хурмоси,
Тош эригай тафтида.
Қундай ёрқин озарбайжон даҳоси,
Шеъри не жон озиғи.
Дунё кезар жаранг, дилбар навоси,
Не жон, жаҳон озиғи,
Боку... Боку... янгроқ мардлик нағмаси.
Инқилобчи, туғбардор.
Иигирма олти комиссарнинг даҳмаси,
Инқилобдай устивор.

Денгиз буйи, қоя каби мәрмар қаср,
 Ҳазар мовий кўзгудир.
 Мәрмар қаср жамолида жонон аср.
 Эгасидек эзгудир.
 Муғон ошсам, олис — тамтам «Кўк кўл» бор,
 Дўстга очиқ қучоқ бу.
 Тупроғидек қадим дўстлик дилга ёр,
 Сира сўнмас ўчоқ бу.
 Қардош меҳри тоғ чашмаси — тиниқ сув,
 Расо қонмасам бўлмас.
 Ишқи мени боғлаб олди нақ жоду,
 Дилдан ёнмасам бўлмас.
 Тоғ ва сахро... неча элат, неча тил,
 Санашликка нўноқман.
 Туғишгандек ҳаммасига яқин дил,
 Ҳаммасига қўноқман.
 Чой узатар, коса тутар ҳаммаси,
 Юз яхшилик бўлса ҳам,
 Тотувликда биздаи йўқ, чамаси,
 Бўлса ҳамки — ғоят кам!
 Қайга бормай, йўлим очиқ, дўст кутар,
 Жўшқин сой ё тўқайзор.
 Шимол. Жануб. Иноқ эллар кўз тутар,
 Мендақаси қайда бор?
 Ё Осетин, ё Болқорга юз тутиб,
 Чўққисига қўнайми?
 Қорабоққа ё Ажарга кўз тутиб,
 Дарасида тунайми?
 Бошқирд, Ҳакас боғларида жондош мўл,
 Жондошлик фикр-ўйлари.
 Тарбағатай тоғларида қондош мўл,
 Дўст эл Болтиқ буйлари.
 Денгиз буйи — қарағайзор қирғоқ бу,
 Емиш териб егандек.
 Райнис хоки қарор топган тупроқ бу,
 Эзгу тупроқ, дегандек.
 Тонг чоғида кўк мавжларда чўмилиб,
 Талай қуллуқ айтгандик.
 Уч тенгдош халқ меҳр нурига кўмилиб,
 Бир келинг, деб қайтгандик.
 Ушдан нари белоруссга ўтаман.
 Ярқираб тонг отибди.

Урмонларда ёш фўкиб, қон ютаман —
Фарзандларим ётибди.
Не тарлонлар бунда — мангу ухлайди,
Йигит ўлган тарлонлар.
Тағин юрак ғазабини ўқлайди...
Даф бўл, қонли майдонлар!
Қабристонда бошим қуйи тураман,
Ҳам ҳурматим шу сукут.
Бошим қуйи, узоқ хаёл сураман,
Ҳам нафратим шу сукут.
Амакимми, жиян ёки ҳамқишлоқ,
Дейман: тинч ёт, юртдошим.
Юрт олдида виждонинг пок, юзинг оқ,
Қўлдан тушмас ўч тошим,
Мажақлайман қўймас бўлса тинчимга,
Қаҳратондек қаҳрим бор.
Аҳён шундоқ, заҳар сиғмас ичимга,
Заҳарликка заҳрим бор!
Якуб Колас Тошкентимнинг эсида.
Бўлинганди майиз қирқ.
Оғир палла турмас кимнинг эсида?
На тил фарқи ва на ирқ!
Брест тошини олиб, кўзга суртаман,
Қайроқдек шеър қайрайман.
Урмонзордан кўк далага ўтаман,
Дўст юртида яйрайман.

* * *

Украина — кўз илғамас қўр тупроқ...
Ватан айтар: нонхонам!
Қадринг бор-да, ўйлаганим сен кўпроқ,
Эй, қаторда фарзонам.
Қолиб кетди сенда ҳам кўп суягим,
Болажонлар, ўғлонлар.
Шу важдан-да ўртанмагим-куймагим,
Ёвқур, соҳибқиронлар...
Украина... олисда ҳам яқиндек,
Қуролдош халқ, қўлдош халқ.
Қимматлисан кўзларимда чақиндек,
Олис йўлда йўлдош халқ.
Буюк Тарас турар дарё бўйида,
Буғдойзорлар кўз етмас.

Не армонлар алп қўбизчи ўйида,
Қўшиғига сўз етмас.
Полтавалик Наталькани биламан,
Ҳамшира-ю, доригар.
Кўзларимдан севинч ёшин силаман,
Учрашсам гар нақ жигар.
Дастурхонда, кўзга суртиб ушоғин,
Жавдари нон ушатай.
Кўнглим тусар дўстнинг пок дил, қувноғин,
Кўнглимни бир бўшатай.
Соғиниб кел, пешкаш бўлсин бор-йўғим,
Дўстлик меҳрим поёндоз.
Қудачилик ҳурматим бор — дил чўғим,
Невара ҳам эмас оз...

* * *

Юрт айланиб пойтахтимга келгайман,
Уша улуғ майдонга.
Пойтахтимга — чўнг бахтимга келгайман,
Уша улуғ инсонга.
Энг аввало Ленинга бош эггайман,
Миннатдорлик туйғуси.
— Тинч ҳордиқ ол, доно устоз, дегайман,
Бу — бедорлик уйқуси...
Қутлуғ Русия, юз бир миллат паноҳи,
Бағринг оташ, бағринг кенг.
Сахий, жўмард. Бахт, ёруғлик даргоҳи,
Қатта-кичик сенда тенг.
Сен борсанки, тинчу иноқ юз бир эл,
Юз бир миллат — битта халқ.
Нони бутун. Бахти ёрқин. Туз бир эл.
Битта — лекин катта халқ.
Ақлинг расо, ҳам барчабоб кўмакчи,
Шунчалар ҳам шуълакор.
Бу йўлларда йўл айнитмас етакчи,
Жаҳон сендан миннатдор.
Останкино минораси устидан
Жар соламан жаҳонга.
— Эркин эллар, сўз уқ ўзбек дўстингдан:
Келинг, Ўзбекистонга,
Беш миллионлик улуғ хирмон-чўнг ният,
Ёруғ тўйга тўёнам.
Пуч ниятмас, тўлғун азму қатъият,

Мардоналик таронам.

Кузда келинг, қазноқларни очгайман,
Тошкент бўйлаб юргайсиз.

Бошингиздан гул сочиқлар сочгайман,
Мўъжизалар кўргайсиз.

Ҳа, бу ўша — бир нафасда вайрона,
Нари-бери бўлган кент.

Дўстлар келиб, ҳозир не-не кошона...
Еруғ бахтдай кулган кент.

Сизга янги оламларни кўрсатгум,
Кўнглингиз ҳеч бўлмас ғаш.

Сизга янги одамларни кўрсатгум,
Бари бирдек заҳматкаш.

Яшил атлас ёпинмоқда не-не чўл,
Афсонадан гўзалроқ.

Жиндак фахру ғурурга ҳам важ бор мўл,
Таронадан афзалроқ.

Шундоқ юртки, тушмиш Ленин назари,
Бахт ва нурдай эгиз юрт.

Шундоқ юртки, давримнинг шоҳ асари,
Ленин тузмиш тенгсиз юрт.

Ўнғай деманг, зигирдак ҳам ўнғаймас,
Кезида қум чайнадик.

Йўлда қолди не нотанти, не нокас,
Ўйламангки, айнадик.

Йўқ... саратон оташида қоврилиб,
Неча-неча бўлди ганг.

Йўқ... қаҳратон ғазабиди соврилиб,
Жон талашдик, гўё жанг.

Кентлар қурдик бир-биридан обод, хуш,
Оқ хирмонлар туфайли.

Гўёки тонг уйқусида ёруғ туш,
Мард инсонлар туфайли.

Тўйга келинг, жумҳурият тўйи бу,
Мен ўшандоқ ўзбекман.

Қадр билмасам, одамлигим бекор-ку,
Ҳа, юзи оқ ўзбекман.

Белим боғлиқ, юз қозонда тортгум ош,
Ленин бўлур тўйбошим.

Не ош, агар зарур бўлса — бергум бош,
Келинг, юз бир қардошим.

1974, май.

МУНДАРИЖА

Шеърӣй туркумлар

Ленин жилмайиши	7
Владимир Ильич Ленин	7
Қуёшнинг забти	10
Она шаҳар	11
Байрам	12
Ешлик қўшиғи	13
Улуғ инқилоб	15
Элу юрт мақтовн	16
Ленин жилмайиши	19
Тўқсон икки	23
1917	24
Амаким	25
Шамдон	26
Олис Фарғонадан	27
Сағана	28
Куба оролидан	30
Фидель Тошкент денгизида	31
Дийдор	34
Тўн	36
Тоғдай таянчим ҳам	41
Ҳар кун	44
Ёмғирлик	44
Эрк қўшиғи	47
Елкадош	52
Михаил Иванович Калинин	55
Тошкент Қизил Майдошида, Ленин ёнида ўйлаганларим	56
Коммунист	60
Мармар сағана	62
Ленин ҳузурнда икки дақиқа	63
Йўлбошчининг қайтиши	63
Миннатдорлик	66
Қ о р а қ а л п о қ д а ф т а р и	68
«Дарё жимир-жимир, осмон ложувард...»	68
Аму қирғоқлари	68
Эртаги кун	70
Аскар эсдалигидан	74
Олим	76
Кўл бўйида	79
Аму балиғи	82

Кегайлидан	82
Барқут	83
Енгажон	84
Ходиса	84
Дўст қабрида	86
Шаҳар	87
Саҳройи	89
Сажда эмас	90
Қора соч	94
Булут	95
Тонгдан ҳам чиройли	96
Сулув ёз	96
Қорақалпоқда Тошкентни соғиниш	97
Қирғиз шеърлари	101
Қирғизистон	101
«Чағалай»	102
Мен сени...	103
Қирғиз халқига	105
Азалик	106
Тўқтағулга	107
Бовурдошлик	108
Базм	109
«Оҳ, менинг боёқиш юрагим...»	111
Кўл бўйида	112
Сирбойга бағишлаганим	112

Достонлар

Барот	117
Номус	130
Аждар	151
Дилкушо	157
Сув қизи	168
Ойсанамнинг тўйида	176
Кўзи	181
Фарғона	188
Бахшининг айтганлари	194
Дарё бўйида	199
Сурат	204
Ленин ва Ражаб бобо	214
Паттининг ҳасратлари	224
Юз бир	228

На узбекском языке

МИРТЕМИР

Сочинения в 4-томах

ТОМ III

СТИХОТВОРЕНИЯ ПОЭМЫ

Редактор *И. Мирзамаҳмудов*
Рассом *Ю. Габдалилов*
Расмлар редактори *А. Бобров*
Техн. редактор *Т. Смирнова*
Корректор *Э. Ғаниев*

ИБ № 1472

Босмакхонага берилди 26.01.82. Босишга рухсат этилди 18.05.82. Формати 84X108¹
Босмакхона қорози № 3. Адабий гарнитурa. Юқори босма. Шартли босма э. 12,6+0-
вкл. Нашр э. 12,09+0,21 вкл. Тиражи 10000. Заказ № 615. Баҳоси 1 с. 80 т. Ғаф
Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти. 700129, Тошкент. Навоий кўчаси.

Ўзбекистон ССР Нашриётлар, полиграфия ва китоб савдоси ишлари Давлат Коъ
тетининг Тошкент „Матбуот“ полиграфия ишлаб чиқариш бирлашмасининг 1-босма
хонаси, Тошкент, Ҳамза кўчаси, 21.